

RECENZIE

DOKUMENTY SLOVENSKEJ NÁRODNEJ IDENTITY A ŠTÁTNOSTI.

ZV. I. NÁRODNÉ LITERÁRNE CENTRUM, BRATISLAVA 1998, 525 S.

Pamäť ľudstva je svojiským samočinným seizmografom, ktorý veľmi citlivo zaznamenáva udalosti a deje minulosti a v zásadnej miere podmieňuje a formuje spoločenské myslenie. Na hodnotovej škále tohto seizmografu od čias, čo ľudstvo zaznamenáva svoje dejiny, sa objavovali výkyvy rôznej intenzity, aj keď časový odstup má tendenciu silu týchto záznamov zjemňovať. Vstupné údaje do tohto seizmografu implantuje nielen skúsenosť generácií, ale predovšetkým dokumenty rôznej materiálnej či duchovnej povahy, prenášané z generácie na generáciu, ako aj široká paleta umeleckého a ikonografického stvárňovania reality a duchovného života doby. Aj z toho dôvodu by sa každá kultúrna spoločnosť mala usilovať o čo naj dôvernejšie poznávanie databázy vlastných dejín a o jej exploatovanie v najširšom rozsahu. A práve vydávanie písomných pramenných materiálov je jednou zo základných podmienok poznávania minulosti národa na vedeckom základe tým najautentickejším spôsobom. Má neopakovateľnú výpovednú hodnotu, ktorú vedecké štúdie, monografie, ba ani syntetizujúce historické práce celkom nemôžu nahradiť.

Všetky okolité národy vydávali svoje historické pramene postupne už od druhej polovice 19. storočia a disponujú mnohými zväzkami celých sérií dokumentov i výbermi z prameňov k rôznym obdobiam a historickým témam. Žiaľ, v slovenskej historiografii v tomto smere musíme zaznamenať značný fázo-ový posun, aj keď už disponujeme určitými výbermi a edíciami pramenných materiálov. Preto myšlienku vydať výber písomných dokumentov, ktorý by na základe dnešných poznatkov historického bádania pre širšiu verejnosť v dostupnej a prehľadnej forme prístupnil najzákladnejšie písomné doklady vzťahujúce sa k úsiliu o vlastnú štátnosť a národnú identitu, považujem nielen za šťastnú, ale vzhľadom na súčasný proces národného dozrievania a budovania samostatného demokratického štátu za mimoriadne prínosnú.

Toto vydavateľské podujatie, na ktorom sa podieľali v súčinnosti s Národným literárnym centrom uznávaní odborníci prakticky zo všetkých špičkových vedeckých historických ustanovizní (Archeologický ústav SAV, Historický ústav SAV, Politologický kabinet SAV, Vojenský historický ústav, Slovenský historický ústav Matice slovenskej, Filozofická fakulta UK v Bratislave, Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity, Odbor archívniectva a spisovej služby Ministerstva vnútra SR) sa do hmatateľnej podoby dostalo po poldruharočných prípravných prácach v dvoch zväzkoch v roku 1998. Je prekvapujúce a možno pre súčasné pomery trochu symptomatické, že aj keď sa tomuto dielu dostalo viacero oficiálnych uznaní, podľa mojich zistení sa v odborných periodikách recenzie, alebo aspoň obsiahlejšie anotácie o tejto publikácii, až na dve výnimky neobjavili. Možno je to preto, že autori si nekládli za cieľ prezentovať doteraz neznáme alebo nepublikované súbory písomnosti a z väčšej časti sa opierali o v minulosti už publikované pramenné materiály, ktoré sú odborníkom na dané obdobia známe a prístupné. Zostavovatelia sa skutočne podujali vybrať „...dokumenty, ktoré z hľadiska hlavného zámeru projektu a v rámci priestorových možností čo najvýstižnejšie, najobsažnejšie a najvernejšie osvetľujú okolnosti a medziny dlhej púte slovenskej národnej identity, ktorú zavŕšila vlastná štátnosť...“ a prezentovať ich predovšetkým širokej verejnosti. Ani tento cieľ by však nemal byť dôvodom pre laxný prístup k tomuto edičnému počinu. Už aj z toho dôvodu, že je to vôbec prvá tematicky zameraná pramenná príručka svojho druhu na Slovensku, a ako taká prináša aj mnohé podnety na zamyslenie, stavia otázniky koncepčného a odborného charakteru, ktoré by bádateľov a historikov nemali nechať ľahostajnými. Hybným stimulom by tu mal byť aj v úvode zdôrazňovaný fakt zaostávania vo vydávaní prameňov, akútna potreba zasobiť školské knižnice týmto druhom publikácií, spoločenská objednávka, a nie naposledy diskusie, ktoré sa v posledných rokoch rozvinuli okolo pojmov kolektívnej, národnej, či historickej identity, historickej pamäti, homogénnej národnej tradície, etnickokultúrnej plurality a pod. V tejto súvislosti by som si dovolil upozorniť zostavovateľov, že výsledky týchto diskusií na škodu veci ponechali nepovšimnuté, a ani v prehľadnom a inteligentne spracovanom úvode, ani v samostatnej kapitolke, prípadne obširnejšom poznámkovom aparáte nevysvetlili menlivé vnímanie nosných obsahových pilierov výberu týchto dokumentov, t. j. predovšetkým

pojmov národná identita, historická pamäť a štátnosť. Pritom práve z hľadiska obyvateľov tejto krajiny rôzne identity, a predovšetkým národná identita v spojitosti s obsahom pojmu štátnosť, prekonalí vo vedomí našich predkov i dnešných generácií nemalé zmeny a v hierarchii spoločenského a národného vedomia vytvárali rôzne hodnotové stupne. Pri podrobnejšom listovaní v publikácii je síce pre vnímavého čitateľa táto línia zjavná, ale pre menej informovaných (berme do úvahy, že kniha je určená predovšetkým širokej verejnosti a v rámci nej aj školskej mládeži) by predsa len stručná informácia o naznačenej problematike nebola na škodu. V tejto súvislosti sa určitým spôsobom nedocenila náročnosť projektu, keď medzi jeho autorov nezaradili odborníkov z oblasti etnológie, ktorí k danej problematike už priniesli veľmi podnetné a zaujímavé materiály. Prispieť svojimi závermi mohli zrejme aj sociológovia, historici dejín štátu a práva a pod.

Vydavateľský projekt obsahuje 318 dokumentov, resp. častí pôvodných dokumentov skrátených o pasáže, ktoré z hľadiska sledovanej línie zostavovatelia považovali za nepodstatné. Sú rozdelené do dvoch zväzkov v chronologickom poradí, pri dodržiavaní vžitých periodizačných medzníkov. Určitá pochybnosť by sa mohla vynoriť pri voľbe roku 1608 za periodizačný medzník, aj keď, samozrejme, autori svoje zdôvodnenie na to mali.

Prvý zväzok, ktorý je predmetom môjho záujmu, sa člení na päť kapitol, pričom chronologickým medzníkom sa stal rok 1918, konkrétne text martinskej Deklarácie slovenského národa z 30. októbra 1918. Ak zoberieme do úvahy, že medzi prvým z publikovaných dokumentov, ktorým je výňatok z diela neskororímskeho spisovateľa Jordana z polovice 6. storočia o pravlasti Slovanov a Martinskou deklaráciou uplynulo viac než 13 storočí a zostavovatelia preklenuli toto dlhé obdobie 161 dokumentmi, za výber im treba vysloviť uznanie. Aj keď pri takýchto výberoch je veľmi ťažké vyhnúť sa určitému subjektivismu, čo je dané už samotným narastaním pramenného materiálu najmä v posledných storočiach a na druhej strane ich nedostatkom v najstarších obdobiach našich dejín, autorom sa pri dodržiavaní základných jednotniacich princípov diela podarilo postihnúť to podstatné, čo naše archívy a historické poznatky poskytujú. Nájdem tu široký diapazón písomných dokumentov, pramene úradnej povahy (listiny, spisy, štatúty, predpisy, nariadenia a zákonné články, memoranda, deklarácie, manifesty, rezolúcie, prosopisy a iné písomnosti), dokumenty súkromnej proveniencie (listy, spomienky, memoáre), pramene naračné (výňatky z kroník a letopisov, historické básne a piesne a pod.) a vcelku zodpovedajúci súhrn ikonografického materiálu, vhodne ilustrujúceho príslušné texty.

Tento súbor, samozrejme, by bolo možné doplniť o ďalšie dobové pramene nemalej výpovednej hodnoty, čo si zostavovatelia uvedomujú, ale stránkový rozsah, ktorý mali k dispozícii, ich nútil skôr uberať než pridávať. Je to na škodu veci, lebo zaiste by napr. slovenské úsilie o národnú identitu v posledných dvoch storočiach bolo dostalo plnokrvnejší obsah, keby sa do výberu boli dostali aj prípadné časti z dobových dokumentov odrážajúcich národné ambície v hospodárskej a finančnej sfére (boli vynechané aj z vybraných pramenných dokumentov 19. a 20. storočia), vo vzťahu k zahraničnej politike, k rastu militarizácie, k príprave vojny a pod., ktoré sprostredkované a niekedy i bezprostredne prispievali k formovaniu národnej identity. Pre komplexnejšie pochopenie problematiky by možno bolo prospelo, keby boli do výberu začlenené aj výňatky štatistického či demografického charakteru, pramene vojenskej proveniencie a pod. Napokon sami autori v záverečných častiach štúdie ku štvrtej kapitole konštatujú, že k prejavom národnej identity patrili „nielen snahy o jej štátoprávne vyjadrenie a uznanie, ale celý súbor aktivít, ktoré v spoločenskej praxi sledovali záujmy a potreby národného spoločenstva“. Samozrejme, pri takomto zbere by sa rozsah publikácie rozrástol, čo striktné stanovený stránkový limit nedovolil. Z tohto dôvodu tieto poznámky považujem len za námet na zamyslenie v prípade realizovania podobných aktivít v budúcnosti, ak sa v marazme finančných problémov dneška vôbec k podobným projektom prepracujeme.

Každá z kapitol publikácie je uvedená vstupnou štúdiou, ktorá má za cieľ v stručnosti uviesť čitateľa do skúmanej problematiky, rozšíriť jeho obzor o poznatky z obdobia, ku ktorému boli vybrané príslušné dokumenty. Samotné dokumenty sú vybavené poznámkovým aparátom, stručným registrom vysvetľujúcim okolnosti vzniku dokumentu a historické súvislosti s tým spojené, ako aj odvolávkami na literatúru, resp. archív a fond, z ktorých bol prameň čerpaný. Orientáciu uľahčujú aj odvolávky na vzájomne koherentné, navzájom na seba nadväzujúce dokumenty. Prepis historických dokumentov sa riadi podľa všeobecne uplatňovaných zásad v slovenskej historiografii s využitím modernej interpunkcie a skratiek. Pravidlá dobových a súčasných odlišností v písaní sú vysvetlené v úvodnej štúdií. V závere každej kapitoly je uvedený zoznam odbornej literatúry a publikovaných prameňov, čo záujemcom uľahčuje hlbšiu orientáciu v problematike a zároveň potvrdzuje, že slovenská historiografia, aj keď stále ešte má čo do

produktivity závidieť našim susedom, urobila za posledné desaťročia v oblasti výskumu národných dejín úctyhodný pokrok. Tento výber by zaiste bolo možné ešte doplniť o ďalšie tituly, treba však rešpektovať právo autorov vybrať z neho a uviesť to, čo sami považujú za podstatné.

V prvej z úvodných štúdií k samotným dokumentom, ktorá sa venuje najstaršiemu obdobiu až do dovŕšenia etnogenetického procesu Slovenov v polovici 10. storočia autor (Dušan Čaplovič) v širokom oblúku jedného tisícročia osvetlil genézu Slovanov v oblasti stredného Dunaja a nad ním, s osobitným zreteľom na naše územie, vrátane jeho vzťahov k susedným oblastiam. Štúdia podáva zhrňujúci, zároveň pútavý a prehľadný obraz o počiatkoch našich dejín, o kontinuitách, interetnických vzťahoch, procesoch recepcie a transformácie, ale i o zásadných zmenách v stredo európskom priestore. Úplne logicky väčšina z výňatkov dobových dokumentov sa vzťahuje k Veľkej Morave a k pôsobeniu vierozvestov Cyrila a Metoda.

Neláhkú úlohu mali autori druhej kapitoly (Richard Marsina, Ján Beňko), mapujúcej šesť storočí – od začiatku 11. storočia do začiatku 17. storočia, konkrétne od správy z uhorsko-poľskej kroniky o dočasnom pripojení Slovenska k poľskému štátu Boleslavom Chrabrým, po výňatok z Corpus iuris Hungarici o postavení Maďarov, Nemcov a Slovákov v slovenských mestách, datovaný rokom 1608. Autori museli sledovať proces pôvodného etnického vedomia domáceho obyvateľstva a postupného vytvárania identity novej, v období, ktoré nám zanechalo relatívne malý počet historických prameňov umožňujúcich stopovať tento proces, pričom niet výslovných priamych prameňov o osamostatňovacom štátoprávnom úsilí. Aj preto sa v úvodnej štúdií autori nepokúsili o jednoznačnú interpretáciu prameňmi dostatočne nepodložených udalostí a procesov, ale upozorili na ich pravdepodobnosť či možnosť výskytu, resp. existencie. Vyvracajú v staršej literatúre, ale aj v nových nevedeckých interpretáciách udomácnené umelé konštrukcie, upozorňujú na neprijateľnosť glorifikácie niektorých postáv našich dejín ako reprezentantov národa, na stále otvorenú otázku husitskej a bratrickej tradície v historiografii, vysvetľujú príčiny zaradenia niektorých fáz do výberu. Poukazujú na privilégium kráľa Ľudovíta I. pre žilinských Slovákov z roku 1381, ako na jednoznačný doklad vedomia spolupatričnosti Slovákov (ktorý pri použití historicko-retrospektívnej metódy považujú aj za dôkaz kontinuity existencie slovenského etnika späť až do 9. storočia), na čoraz častejší výskyt po česky písaných listín a na skutočnosť, že najviac dokladov o prejave národného vedomia sa zachovalo z mestského prostredia. Sledujú aj dôsledky tureckej expanzie na historický vývoj Slovákov. Vcelku sa dá konštatovať, že autorom sa v úvodnej štúdií podarilo charakterizovať toto obdobie z hľadiska politických, kultúrnych a sociálnych aktivít a vhodným výberom dokumentov ho čitateľovi priblížiť. Určitú polemiku môže vyvolať zjednodušená záverečná úvaha o vývoji názvu Slováč, Slovensko.

Spolu 45 dokumentov alebo výňatky z nich obsahuje nasledujúca kapitola (autori Vladimír Segeš, Ján Hučko), sústredujúca pozornosť na dôležité obdobie cesty k vytvoreniu národa v modernom zmysle tohto slova, a to od začiatku 17. storočia do nástupu porevolučného absolutizmu začiatkom päťdesiatych rokov 19. storočia. Vo výbere nájdeme výňatky z diel súdobých autorov a z kroník, dobových piesní a básní, časti ponôš, žiadostí, petícií a obrán, cisárskych patentov, štatútov až po výber z dokumentov revolučného diania na Slovensku v rokoch 1848 – 1849. A čo i po vizuálnej stránke svedčí o rozvoji národného povedomia, stále väčšia časť týchto písomných dokladov je písaná v biblickej češtine, v jej poslovenčovaných podobách a neskôr aj v dobových podobách kultúrnej slovenčiny. V 17. storočí sa už objavujú pokusy aj o vymedzenie slovenského etnického územia a upevňovania pozícií Slovákov v niektorých mestách. V 18. storočí dozrieva koncepcia uhorského feudálneho stavovského štátu, ktorého reprezentáciu tvorí „natio hungarica“, uhorský národ so silným stavovským a politicko-územným akcentom. Autori v úvodnej štúdií opisujú vývoj národnej ideológie a ideové postuláty slovenských vzdelancov pri obhajobe starobylosti Slovákov a ich rovnoprávneho postavenia v Uhorsku. Je tu vedená kontinuitná, aj keď vnútorne diferencovaná línia vývinu vnímania národnej identity od M. Sentivániho, J. B. Magina cez S. Timona, M. Bela, A. Kollára, J. Papánka, J. Sklenára, J. Hrdičku, A. Bernoláka, J. Fándlyho, J. Palkoviča, J. Benediktiho, J. Čaploviča, J. Kollára, M. Šuhajdu až po štúrovskú generáciu a jej úsilie uspieť vo svojich snaženiach v krajnom prípade aj so zbraňou v ruke. Vo výbere nájdeme výňatky dokumentujúce základné momenty ideového kvasenia z obdobia počiatkov národného obrodenia, ohlasy na zákony v prospech maďarčiny ako štátneho jazyka, myšlienky dokumentujúce slovanskú vzájomnosť i zosťrenie bojov za národnú rovnoprávnosť, cez Slovenský prestolný prospoch na vytvorenie ideovopolitickej platformy a sformovanie politickej programu Slovákov v Žiadostiach slovenského národa z mája 1848. Ten v zásadnej miere určoval smerovanie slovenského politického života aj v nasledujúcich desaťročiach. Už v tomto období sa kryštalizujú a precizujú názory, ktoré tvorili dôležitý podporný faktor v argumentačnej báze predstaviteľov národného života pri domáhaní sa uznania národnej

individuality a s ňou súvisiacich národných práv, vrátane národnej autonómie, až do rozpadu Rakúsko-Uhorska. Pojmy národnej identity a štátnosti dostávajú nový akcent a moderný náboj celoeurópskeho myšlienkového vrenia nachádza odozvu aj v národných úsiliach Slovákov. Pri podrobnejšom sledovaní predloženého výberu a komentára k nemu je tento trend zjavný.

Škoda, že autor nemal dostatočný priestor na prezentáciu výňatkov z dokumentov z revolučných rokov 1848 – 1849 a ilustrujúcich slovenské úsilia z pohľadu maďarských úradov a vôbec „z druhej strany barikády“. Pre čitateľa by to bola nielen ukážka rôznorodosti pramenných materiálov potvrdzujúcich smerovanie Slovákov k plnohodnotnému naplneniu vytýčených ideí, ale aj ich vnímania a odzvu v maďarskom, prípadne rakúskom, či výnimočne aj v českom prostredí.

Autori predposlednej kapitoly prvého zväzku publikácie (M. Podrímavský a M. Pekník, ktorý bol aj hlavným redaktorom a vedeckým sekretárom projektu) predkladajú 24 dokumentov, resp. výňatky z dokumentov, ktoré odrážajú úsilie predstaviteľov slovenského národného hnutia o uznanie slovenskej národnej individuality, národnej svojbytnosti, dokresľujú názorovú rozštiepenosť a programovú orientáciu jednotlivých prúdov na slovenskej politickej scéne, ako aj formovanie slovenských štátoprávnych snáh od začiatku šesťdesiatych rokov 19. storočia do vypuknutia prvej svetovej vojny. Do výberu boli zaradené aj materiály týkajúce sa amerických Slovákov a slovensko-českých vzťahov, ktoré najmä v predvojnovom období hrali v slovenských národných úsiliach dôležitú úlohu. V tomto smere obsah kapitoly plne korešponduje s vytýčeným cieľom a je možné konštatovať, že vo výbere sa ocitli skutočne tie najdôležitejšie a najcharakteristickejšie materiály politicko-programovej orientácie z uvedeného obdobia. Domnievam sa však, že aj keď v čase porevolučného absolutizmu v päťdesiatych rokoch 19. storočia nastal útlm národného života a došlo k obmedzeniu slovenských národnoemancipačných predsavzatí, nedošlo k úplnému prerušeniu kontinuity so štúrovskou ideológiou emancipačných snažení zo štyridsiatych rokov. Tá našla rôzne podoby predovšetkým v pokusoch o presadzovanie národných záujmov v školstve, v literárnej a kultúrnej sfére. Aspoň symbolické ukážky z týchto slovenských úsílí by zaiste neboli na škodu pre bližšie pochopenie rôznorodosti národnokonštitutívnych prvkov slovenskej politiky. V týchto pasážach knihy sa podľa môjho názoru najvypuklejšie odráža nepriaznivý efekt prísne stanoveného rozsahu zo strany vydavateľa, a tým aj zúžený priestor na prezentáciu rôznorodých línii smerujúcich k naplneniu národných ambícií v posledných desaťročiach pred prvou svetovou vojnou.

Posledná kapitola (autori M. Hronský, M. Pekník) obsahuje 28 dokumentov vzťahujúcich sa k obdobiu prvej svetovej vojny a k slovenským politickým snaženiam doma i v zahraničí prejavovaným v zápase o vytvorenie nového štátu. Ťažisko výberu sa zameriava na roky 1917 – 1918, keď aj v domácej politike, aj v kruhoch zahraničného odboja dochádza k citelnému oživeniu. Výber postihuje prakticky všetky najdôležitejšie momenty politických pokusov v nadväznosti na tematické zameranie publikácie, počnúc vyhlásením politickej pasivity na začiatku vojny, cez dokumenty odrážajúce aktivitu v zahraničí, výňatky z dobovej korešpondencie až po zápisnicu z deklaračného zhromaždenia a Martinskú deklaráciu z 30. októbra 1918. Ani tu by však nebolo uškodilo zaradenie niekoľkých fragmentov z prameňov ilustrujúcich napr. prerod v zmýšľaní slovenských príslušníkov rakúsko-uhorskej armády a konkrétne obete doma i na frontoch. Mali nemalý podiel aj na cibrení národného uvedomovania a úsiliach vedúcich k zmene aj v štátoprávnej rovine. Prípadne publikovanie aspoň časti z početných dôverných nariadení uhorských úradov namierených proti národnostiam v čase vojny, ktoré taktiež monitorovali vnímanie rastu národnouvedomovacieho procesu a pod.

Tieto úvahy o možnom rozšírení obsahovej bázy publikácie, najmä v posledných troch kapitolách, sú čisto subjektívnej povahy a nesmerujú na adresu autorov, ktorí si zasluhujú, naopak, pochvalu, že z narastajúcej heuristickej základne dokázali zabstrahovať to najpodstatnejšie. Skôr bolo možné viac zvážiť vzájomný pomer reprezentatívneho vybavenia diela a šírky obsahového záberu v prospech toho druhého. Aj keď celkom chápem zámer vydavateľa poskytnúť verejnosti reprezentatívne dielo a možno s mojím názorom väčšina čitateľov a zainteresovaných súhlasiť nebude, sine ira et studio, predsa sa domnievam, že keď už financií do oblasti spoločenských vied a kultúry prúdi tak málo, potreby škôl a širšej čitateľskej verejnosti by diktovali skôr niečo výtvarne menej atraktívne, ale o naznačené možné okruhy aspoň niekoľkými ukážkami obohatené dielo.

Škoda, že do takto výtvarne priťažlivo spracovanej publikácie sa vlúdili aj menšie tlačové chyby a nepresnosti (napr. preklep na s. 281, nesprávny dátum vzniku národnostného zákona v záhlaví dokumentu č. 114, chybný text pod faksimile zápisnice na s. 412, dátum 1814 miesto 1914 v odkaze na SNS na str. 395, zaradenie dokumentu č. 64 do druhej kapitoly, hoci za chronologický medzník bol prijatý rok 1908, neúplný citát z Hurbanovho prejavu na Slovanskom zjazde na s. 216). Ak by sme zvolili tie naj-

prísnejšie kritériá, zdá sa, že editorom sa nepodarilo celkom zjednotiť poznámkový aparát a určité rozdielnosti cítiť aj v autorských rukopisoch úvodných štúdií. Menšie nedostatky však nemôžu znížiť celkovú vysokú úroveň, precíznosť a prínosnosť tohto vydavateľského projektu ako celku.

Hoci niektorí historici vyslovili pochybnosti o správnosti zaradenia niektorých fáz do výberu, domnievam sa, že rozhodnutie autorov v daných prípadoch bolo správne. Ide o materiály, ktoré odzrkadľujú úsilie o smerovanie a formovanie identity danej spoločnosti, dokumenty, ktoré vznikli v historicky konkrétnom čase s určitým zámerom a ako také z hľadiska slovacity daného teritória a svedectva o časoch svojho vzniku môžu poslúžiť ako adekvátne príklady.

Vhodným sklbením úvodných štúdií, záhlavných registrov a samotných dokumentov sa autorom podarilo predložiť čitateľskej verejnosti hutný historický prehľad o vývoji slovenskej politiky, politického myslenia a presvedčivo vyvrátiť niektoré fatálne prežívajúce mýty, tak často dnes zneužívané v oblasti politického súperenia a bičovania národnostných vášní. Toto dielo nenásilným, ale o to presvedčivejším spôsobom vyvracia rôzne reflexie a historicky nepreverené kombinácie samozvaných „znalcov“ dejín, uzurpujúcich si často veľmi vehementne hlavné slovo pri výklade histórie, pretavujúc ich do romantizujúcich spätných pohľadov v trende doby, do nostalgiou a účelovosťou napáchnutých konjunkturalných polopráv a záverov. Autorom sa podarilo predstaviť diferenciáciu slovenského politického zázemia v minulosti a relevantné prúdy a názory formujúce slovenský politický život v posledných storočiach ubiehajúceho milénia tým najrukopalnejším spôsobom – prostredníctvom dokumentov.

J. M. Hurban svojho času význam poznania vlastných dejín zhodnotil slovami: „história pre národ živý je tým, čím svedomie pre človeka“. Nemecký teoretik J. Assmann vlastne nadviazal na túto myšlienku, keď napísal: „národ žije len vtedy, keď dovoľuje znovuožiť svojej minulosti“. Podľa jeho úvah kolektívna identita je taká silná alebo slabá, do akej miery je vo vedomí príslušníkov určitých skupín či spoločností, v tomto prípade národa prítomná, do akej miery dokáže motivovať myslenie a konanie týchto spoločstiev, do akej miery jeho príslušníci opierajú vedomie svojej jednoty, spolupatričnosti a svojbytnosti o udalosti minulosti, o dejiny. Inými slovami nemať svoju kolektívnu pamäť, národnú identitu, nepoznať svoju minulosť, znamená pre národ upadnúť do zabudnutia. Pamäť ľudstva, ako v úvode spomínaný seizmograf so širokým spektrom poznatkov a skúseností, je vlastne akýmsi mostom spájajúcim prítomnosť s minulosťou, zachovávajúcim kontinuitu v čase a poskytujúcim národnému spoločstvu vlastnú identitu a integritu. A o tom je kniha, nad stránkami ktorej som sa na chvíľu zamyslel.

Vojtech Dangl

NURMI, I.: SLOVAKIA- A PLAY- GROUND FOR NATIONALISM AND NATIONAL IDENTITY, 1918 – 1920. Helsinki 1999, 201 s.

Nestáva sa často, aby historik v zahraničí napísal detailnú a obsiahlu štúdiu o významnej kapitole slovenských dejín. V roku 1999 však takáto práca vyšla. Napísal ju fínsky historik Ismo Nurmi a uverejnil pod názvom *SLOVAKIA- A PLAY -GROUND FOR NATIONALISM AND NATIONAL IDENTITY, 1918-1920*. (Slovensko – aréna nacionalizmu a národnej identity, 1918 – 1920). Je to dizertačná práca, ktorú obhájil na Univerzite v Joensuu v roku 1999. Rozsiahlu časť potrebného výskumu uskutočnil autor na Slovensku a konzultoval ju so slovenskými historikmi.

Hlavným predmetom jeho záujmu je slovenská národná identita, jej mnohoraké prejavy, ako aj rozličné domáce a vonkajšie faktory, ktoré ju pomáhali formovať v kritických rokoch 1918 – 1920. Po historickom úvode a po nastolení problematiky autor opisuje sociálny a politický vývoj na Slovensku v jeseni 1918. Nasledujúce dve kapitoly sú venované tomu, ako Slováci odmietli zotvať v maďarskom štáte a prijať jeho zvrchovanosť na svojom území. V ďalšej kapitole sa autor zaoberá zásahmi poľského štátu na Orave a Spiši v rokoch 1918 – 1919. V štyroch nasledujúcich kapitolách sa sústreďuje na analýzu problémov, ktoré vznikli v novom štáte pri silnejšom národnom vedomí Slovákov, na úlohu slovenskej katolíckej a evanjelickej cirkvi a na agitáciu československej štátnej propagandy.

Nurmi bezpochyby odviezol veľký kus práce na poli základného výskumu. Jeho kniha je dôležitým doplnkom prác Mariána Hronského a Ladislava Tajtáka v tejto oblasti. Pozoruhodné je najmä to, že fínsky historik dôkladne preštudoval archívne pramene, dobovú tlač i historiografické práce v slovenskom jazyku.

Napriek tomu, že časové obdobie, ktoré Nurmi skúmal, je pomerne krátke, pokúsil sa detailne posilniť postavenie Slovákov počas „národnej revolúcie“, v počiatočnej fáze budovania ČSR. Nurmi po-

drobne načrtáva, tak odozvu Slovákov, ako aj ich účasť na významných udalostiach, ktoré ovplyvnili vývoj v rokoch 1918 – 1920 (presnejšie od októbra 1918 do 2. polovice roku 1920).

Nurmi uvádza, že v októbri a novembri 1918 prepukli živelné sociálne aktivity, na ktorých sa zúčastňovali Slováci po celej krajine. Autor v tejto súvislosti píše o „občianskom pohybe“, ale keďže išlo o aktivity obyvateľstva rôzneho charakteru a rôznej intenzity – v mnohých oblastiach dochádzalo k útokom na predstaviteľov uhorských vládných orgánov, na obchody, sklady a ich majiteľov, bolo by azda výstižnejšie používať v tejto súvislosti termíny ako „sociálny protest“, „sociálna revolta“, či „rebelia“. Nurmiho štúdia je zasväteným pohľadom na sociálny a politický vývoj v tomto období, a preto používanie konvenčnejších sociálno-historických termínov by bolo primeranejšie akov publikácii používaný termín občiansky, ktorý možno pokladať za odvodený od súčasného stúpajúceho trendu označujúceho každé dianie v spoločnosti takýmto adjektívom.

Autor práce konštatuje, že je skutočne pozoruhodné, čo všetko Slováci vykonali od októbra 1918. Boli to naozaj tí istí ľudia, ktorých mnohí pozorovatelia charakterizovali ako „poddajných, „pasívnych“, „submisívnych“ atď.? Bolo to, ako keby nahromadené sociálne traumy a nacionálna frustrácia, normálne ukryté pod povrchom, dospeli ku konečnému výbuchu, ako sopečná erupcia lávy, ako keby začali hľadať východisko a smer hodný nasledovania. Nurmi však v tejto časti svojej analýzy dostatočne nezohľadnil vplyv oboch ruských revolúcií a vplyv navrátilcov. Jeho konštatovania v tejto súvislosti preto vyznievajú pomerne špekulatívne. Nurmi píše o tomto novom stave slovenskej spoločnosti ako o novom prejave toho, čo bolo latentným „národným vedomím“, ktoré dokresľovalo jeho pojem „občianskeho pohybu“, resp. „občianskej aktivity“.

Popri sociálnych protestoch zodpovedajúcich zlej povojnovej ekonomickej a sociálnej situácii na Slovensku, rozlišuje aj slovenský politický pohyb a národné aktivity, ktoré boli aj reakciou na vojenské akcie maďarskej armády a maďarských národných gárd. V tejto súvislosti je zaujímavé uviesť komentár Samuela Zocha, nového bratislavského župana z novembra 1918: „...o budúcnosť nášeho ľudu sa nebojím. Sám som si nemyslel, žeby bolo v ňom toľko národného povedomia. Len o to sa jedná, aby mal kto toto povedomia viesť a využiť.“ (Nurmi to uvádza na s. 178.) Mnohé miestne národné rady, ktoré vznikali spontánne na celom území Slovenska a podriadili sa autorite Slovenskej národnej rady v Martine, úspešne pokračovali v nastoľovaní relatívneho poriadku, aj keď násilnosti na niektorých miestach pokračovali. Nurmi píše, že to boli často len katolíci a luteránski duchovní, ktorí im mohli zabrániť. Tvrdí, že to bolo práve fungovanie miestnych národných rád a usmerňujúca vedúca úloha slovenského duchovenstva, ktoré vytvorili základný sociálny a politický kontext pre spontánnu, demokratickú občiansku aktivitu a počiatky občianskej spoločnosti na Slovensku. Zavedenie československej štátnej administratívy však ukončilo mnohé z týchto spontánnych, demokratických aktivít.

Jednou z najprepracovanejších a najpresvedčivejších častí Nurmiho práce je jeho opis československej propagandy, jeho analýza podstaty „československej štátnej ideológie na Slovensku“ a reakcie Slovákov na administratívnu, vojenskú a ideologickú politiku nového štátu. Treba zdôrazniť, že to, s čím boli Slováci konfrontovaní, nebol len nový mocenský aparát, ale aj jeho legitimizujúca československá štátna a národná ideológia. Je pochopiteľné, že v tom čase sa lojalita k novému československému štátu a jeho ideológii ešte nedostala do otvoreného rozporu s vyvíjajúcou saslovenskou národnou identitou. Nurmi však konštatuje, že československá štátna (a súčasne fiktívne národná) ideológia sa už v podstate postavila do opozície voči novozrodenej a rozšírenej slovenskej národnej identite. Píše, že mnohí československí (českí) úradníci na Slovensku oficiálne neuznávali a nerešpektovali slovenskú národnú identitu. Pragmatická štátna doktrína išla často ruka v ruku s arogantným postojom českých vojenských a civilných úradníkov. Táto skutočnosť spolu s faktom, že českí vojaci demolovali cirkevné objekty, viedla k silnej reakcii tak na strane slovenských vojakov zverbovaných do novej československej armády, ako aj na strane civilného obyvateľstva. Autor to dokumentuje prezentáciou zaujímavého materiálu o konfliktoch a násilných stretoch medzi Čechmi a Slovákmi, predovšetkým v rámci armády. Postoj českých dôstojníkov voči Slovákom bol často pohrdavý. Nurmi spomína (na s. 164), že Slováci sa sťažovali na to, že Česi ich nazývali „blbými Slovákmi“, „opilcami“, „Cigánmi“, atď. Medzi Slovákmi sa začali formovať stereotypné predstavy o Čechoch, že sú „brutálni ateisti“ a „zlodeji slovenského národa“. Stalo sa tak predovšetkým na základe vojenskej politiky konfiškácie potravín počas vpádu vojakov Maďarskej republiky rád v roku 1919 na Slovensko. Slovenskí vojaci často znervózňovali Čechov spievaním maďarských pesničiek. V tejto súvislosti Nurmi spomína, že Slováci často mali viac spoločné s Maďarmi než s Čechmi, t. j. najmä v oblasti kultúrnych anáboženských tradícií. Túto skutočnosť často využívala nielen maďarská, ale aj ľudácka propaganda. Mnohí českí vojenská a civilní úradníci sa pokúšali tieto

slovenské protesty vysvetľovať len ako vplyv propagandy a nevideli, že je to aj reakcia na ich správanie. Autor to interpretuje ako ďalší prejav českého odmietavého postoja voči uznaniu samostatnej oddelenej slovenskej identity a úsilí Slovákov seriózne ju brániť. Slováci boli často pokladaní za nezrelých a poddajných, Česi Slovákom často nedôverovali.

Nurmiho interpretácia nazhromaždeného historického materiálu je do určitej miery nejednoznačná z toho dôvodu, že si nie je istý, do akej miery môže zovšeobecňovať takýto druh svedectiev a výpovedí. Boli tieto konflikty medzi Čechmi a Slovákami v rokoch 1918 – 1920 len izolované incidenty, ktoré nemali silu zabrániť sformovaniu harmonického československého vzťahu, alebo treba z toho vyvodit', že tieto vzájomné strety vytvorili model nevyhnutného antagonizmu medzi dvoma národmi, ktoré predstavovali dve rozličné historické a kultúrne identity. Tieto dve identity sa však nemohli spojiť do umelého „československého národa“ a akceptovať bez výhrad československú štátnu ideológiu. Autor varuje pred predčasnými závermi z predkladaných svedectiev. V závere však konštatuje, že vzťah medzi československou národnou ideológiou a slovenskou národnou identitou bol antitézou. Česká politická elita a administratívny aparát zväčša neakceptovali existenciu samostatnej slovenskej národnej identity, na druhej strane však paradoxne mnohí nedokázali uverit', že by sa Slováci stali lojálnymi Čechoslovákmi.

Autor sa domnieva, že viacerí slovenskí politici sa len ťažko dokázali zmieriť s novou československou oficiálnou identitou. Existoval obrovský potenciál slovenskej nespokojnosti, ktorý sa dal politicky využiť a mobilizovať. Jediným problémom bola otázka, kto to urobí, a bolo len otázkou času, kto a ako to vyrieši. Roky 1920 – 1925 sa stali v tomto smere rozhodujúcimi. Postupne sa stávalo jasnejším, že pre československú štátnu doktrínu sa dá „získať“ len limitovaný počet Slovákov. Iba relatívne malý počet slovenských politických predstaviteľov sa integroval do veľkých československých politických strán a aj počet vzdelaných Slovákov, ktorí získali miesto v československom administratívnom aparáte, bol pomerne obmedzený. Česi uskutočňovali „civilizačnú“ misiu na Slovensku, na druhej strane však pokladali za neuskutočniteľné nahradiť českých úradníkov Slovákami, hoci to bolo v určitom rozsahu možné. Tak si ČSR vytvorila svoj vlastný problém nezamestnanej a neintegrovanej vrstvy Slovákov, ktorej sa dokonca nedostala možnosť preverit' si svoju lojalitu voči československej myšlienke.

V tomto kontexte možno uviesť, že v rokoch 1921 – 1925 sa Slovenskej ľudovej strane podarilo mobilizovať slovenskú nespokojnosť a vytvorit' silnú politickú platformu s kultúrnym, sociálnym a psychologickým podtextom. Katolícka cirkev na Slovensku sa ukázala prinajmenšom takou vplyvnou ako československý administratívny aparát, pričom mnohí duchovní boli činní v rámci SLS. V tomto zmysle išlo v ČSR aj o konflikt národných elít: liberálnej, progresívnej, sekularistickej československej štátnej elity so slovenskou katolíckou politickou a kultúrnou konzervatívnou elitou. Československý štát si nedokázal získať a vytvorit' priestor pre slovenskú národnú identitu a pre slovenskú katolícku elitu. Slovenské národné hnutie sa transformovalo do „autonomistického hnutia“ v rámci československého štátu, stalo sa teda politicky organizovanejšou fázou hnutia vedenou SLS. Voľby v roku 1925 boli pre SLS veľkým víťazstvom, na základe štatistik a volebných výsledkov môžeme kalkulovať, že 41 percent voličov túto stranu volilo. Detailnejšia analýza ako k tomu došlo, by bola ďalším užitočným príspevkom k historiografii moderného Slovenska a možno povedať, že Nurmiho práca je na to dobrým východiskom.

Pieter van Duin

NIŽŇANSKÝ, E.: ŽIDOVSKÁ KOMUNITA NA SLOVENSKU MEDZI ČESKOSLOVENSKOU PARLAMENTNOU DEMOKRACIOU A SLOVENSKÝM ŠTÁTOM V STREDOEURÓPSKOM KONTEXTE. PREŠOV 1999, 293 S.

Problematike holokaustu na Slovensku je už venovaných viacero prác. Medzi najvýznamnejšie patria monografie I. Kamenca (*Po stopách tragédie*) a L. Lipschera (*Židia v slovenskom štáte*). Slovenský historik E. Nižňanský vo svojej najnovšej práci hľadá korene tejto tragédie, a preto sa zameril na obdobie autonómie Slovenska.

V kapitole 1. a 2. autor čitateľa oboznamuje s pramennou bázou, z ktorej pri svojom výskume vychádzal a načrtáva postavenie židovskej komunity počas prvej ČSR. Autor si uvedomuje, že prvé zásahy do života židovskej komunity bezprostredne súviseli s politickými zmenami na Slovensku, ktoré nastali po 6. októbri 1938. Demontáž demokracie postupovala ruka v ruke šíriacim sa nacionalizmom, čechofóbiou a antisemitizmom, ktoré boli podporované a živene z najvyšších vládnych miest. V tomto prostredí sa začali odvíjať prvé zásahy do života židovskej komunity. Nižňanského zaujíma, ako sa zmenilo postave-

nie židovskej komunity po 6. októbri v porovnaní s prvou ČSR. Sleduje prejavy antisemitizmu počas autonómie a kladie si otázku, do akej miery mali už v tomto období organizovanú podobu. Vychádza pritom z predpokladu, že takúto podobu môže antisemitizmus získať len v autoritatívnom, totalitnom štáte. Ak chce dať odpoveď na tieto otázky, musel sa pomerne detailne oboznámiť so situáciou, ktorá vtedy na Slovensku panovala, a to vrátane jej každodennosti. Jeho kniha je preto výsledkom viacročného výskumu v okresných archívoch.

Možno povedať, že najväčšiu pozornosť autor venuje jednotlivým protižidovským opatreniam (3. – 4. kapitola). Predkladá pomerne široký diapazón zásahov do života židovskej komunity, ktoré dokáže nielen v konkrétnostiach, ale aj typologicky určiť. Niektoré boli špecificky protižidovské (napr. zásahy do slobody podnikania, ktoré predznamenal budúci tzv. arizačný proces), iné postihli aj časť majoritného obyvateľstva (napr. zákaz „zjednotenia“ politických strán). Rôzni boli tiež iniciátori týchto útokov. Vo viacerých prípadoch išlo o samostatné aktivity najvyšších mocenských orgánov štátu (Krajinský úrad, jednotlivé ministerstvá), a to napriek tomu, že ešte neexistovali žiadne protižidovské zákony. Mnohé útoky iniciovali radikáli z HSES a systematická antisemitická propaganda, realizátori sa stávali sfanatizované Hlinkove gardy, či protižidovsky naložené obyvateľstvo. Tieto útoky potom nadobúdali charakter každodennosti (protižidovské nápisy, posielanie výhražných listov, rušenie náboženských obradov, vybijanie okien a výkladov na židovských domoch a obchodoch...) a na niektorých miestach prerastali do pogromov. Tu autor konštatuje, že: „Právny rozmer štátu sa v čase autonómie na Slovensku postupne strácal. Mnohí aktéri antižidovských prejavov alebo vôbec neboli postihnutí, alebo sa o ich antižidovských vystúpeniach kompetentné úrady ani nedozvedeli, lebo sa ich samotná židovská komunita obávala oznámiť zo strachu pred možnou pomstou“ (s. 119).

Osobitnú pozornosť autor venoval dvom krokom autonómnej vlády, ktoré výrazne predznamenal politický vývoj na Slovensku v rokoch 1939 – 1945.

Prvým boli deportácie z novembra 1938. K tomuto nanajväčš nehumánnemu kroku sa vládna moc na čele s J. Tisom odhodlala v hektickom období krátko po vyhlásení Viedenskej arbitráže. Na odstúpené územie deportovali všetkých Židov bez materiálnych prostriedkov a Židov nemeckej, poľskej, maďarskej a rumunskej štátnosti. Autor vytvoril skutočne detailný, zároveň však plastický obraz o príprave, priebehu, ale aj dôsledkoch, ktoré táto nezákonná akcia vyvolala. V podkapitole *Priebeh deportácií v jednotlivých okresoch* dokáže typologizovať procesy, ku ktorým tu dochádzalo. Takýto prístup „zdola“ mu potom umožňuje – nielen v tomto prípade – sledovať stupeň rozkladu parlamentnej demokracie počas autonómie Slovenska. Centralizovaná štátna správa vykonávala bez vonkajšieho odporu nariadenia, ktoré sa priečili ústavnosti. Štátne orgány koordinovali svoju činnosť s Hlinkovou gardou, orgánmi HSES, ale tiež s armádou. Štát tu získal skúsenosti, ktoré potom zúžitkoval v roku 1942, keď bolo zo Slovenska do nacistických koncentrákov v Poľsku vyvezených vyše 57 000 ľudí.

Druhým krokom boli voľby z 18. 11. 1938. O voľbách do slovenského snemu sa už v historickej literatúre písalo, autor však k tejto téme prináša svoje vlastné, nové výsledky. Dokázal, že voľby boli viackrát zmanipulované, potvrdili nastúpený smer, ktorým sa uberal politický vývoj na Slovensku po vyhlásení autonómie, legalizovali neobmedzenú moc HSES. Veľký priester je venovaný príprave volieb. Autor upozorňuje na antidatovanie vyhlášky Slovenskej krajiny z 24. 11. na 26. 11. 1938 s cieľom skomplikovať prácu okresných úradov a notárstiev. Vyhlášky tak boli vyvesené na poslednú chvíľu 26. 11. 1938 v sobotu popoludní, pričom kandidátky museli byť podané do 27. 11. 1938 do 12.00. Tak sa stalo, že bola prijatá len jedna kandidátka HSES – SSNJ. Na pozadí predvolebnej propagandy, ktorá bola namierená proti všetkým „zradcom“ odmietajúcim jednotnú kandidátku, sa židovská komunita správala až *privelmi lojálne*. Predstavitelia slovenského židovstva vyzývali Židov, aby volili ÁNO, pričom ich rozhodnutie bolo ovplyvnené existenciou osobitných volebných miestností. Tu autor upozorňuje na niekoľko nepresností, ktoré prebrali viacerí historici. Porovnávaním dokumentov regionálnej proveniencie dokázal, že delené volebné miestnosti vznikli vo väčšine okresov. Podľa nariadenia Krajinského úradu, ktoré je dokumentované len na regionálnej úrovni, bolo cieľom tohto opatrenia zistiť, ako volili príslušníci tej-ktorej národnosti, predovšetkým Židia a Česi.

Veľký priester venuje príprave prvých protižidovských zákonov, ktoré mali legalizovať protižidovské represie. Upozorňuje, že v tejto otázke nevládol medzi predstaviteľmi nastupujúcej vládnej garnitúry jednotný názor. Umiernené krídlo vedené Tisom preferovalo „zákonné riešenie“ židovskej otázky s využitím princípu 4 % (percentuálne zastúpenie židovskej komunity podľa počtu obyvateľstva na Slovensku). Naopak, radikáli už v tomto čase hľadali vzory v nacistickom Nemecku. Autor predkladá širokú paletu konkrétnych návrhov protižidovských zákonov, ale i jednotlivých komplexných návrhov na „riešenie“

židovskej otázky. V závere potom konštatuje, že: „*Ak tieto zákony neboli prijaté, bolo to pravdepodobne preto, že sa obávala zahraničnopolitického tlaku zo strany Veľkej británie a USA. ...Na druhej strane sa vláda ocitla aj pod tlakom nacistického Nemecka, ktoré sa po Mnichove stalo hegemonom v strednej Európe. III. ríši zase záležalo, aby stredoeurópske štáty začali riešiť židovskú otázku, lebo aj tým spôsobom by sa stále viac politicky vzdalovali od západných parlamentných demokracií*“ (s. 153).

Piata kapitola je venovaná *reakciám židovskej komunity na zmenenú situáciu v období autonómie Slovenska*. Politické aktivity predstaviteľov slovenského židovstva smerom k autonómnej vláde neboli úspešné, časť židovskej komunity sa preto rozhodla emigrovať. Začali sa organizovať rôzne prevrstvovacie a preškoľovacie kurzy, počítalo sa s podporou slovenskej autonómnej vlády. Konkrétny plán na vysťahovanie Židov zo Slovenska sa však realizovať nepodarilo pre obavy z úniku židovského kapitálu. Autor upozorňuje na psychologické problémy emigrantov, najmä majetných Židov. Nechceli sa vzdať svojich hospodárskych pozícií, odísť zo svojej vlasti do neistoty, pričom s *fenoménom holokaustu vtedy nikto reálne nepočítal* (s. 205). Priprava protižidovských zákonov a rastúci antisemitizmus nútili členov židovskej komunity hľadať aj iné spôsoby ako sa vyhnúť postihom a zostať pritom doma. Takouto možnosťou bolo prijatie krstu. Autor na základe súčasného stavu poznania problematiky konštatuje, že už v období autonómie Židia konvertovali, aj keď nie v takom rozsahu, ako o tom informovala dobová antižidovská propaganda.

K zaujímavým komparáciám sa čitateľ dopracuje po prečítaní 6. kapitoly, v ktorej autor glosuje *postavenie židovských komunit v strednej Európe* v rokoch 1938 – 39 (Čechy a Morava v období druhej ČSR, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko).

Na záver len jedna pripomienka. Na s. 235 autor píše, že „*autonómna vláda bola v marci 1939 technicky pripravená prijať židovský zákon, ktorý by vychádzal z konfesijného princípu*“. Tu treba upozorniť, že samotná definícia pojmu „Žid“ z nariadenia 63/1939 Sl.z. z 18. 4. 1939 vychádzala z konfesijných, ale aj rasových kritérií. Okrem osôb židovského náboženstva (pokiaľ sa nedali pred 30. 10. 1918 pokrstiť), predsa zahrňovala i osoby bez vyznania pochádzajúce zo židovských rodičov, ale aj deti takto označených osôb.

Autorovi sa podarilo zhromaždiť a spracovať množstvo dokumentov. Jeho kniha je plná nových, doteraz nepublikovaných faktov, na konci každej kapitoly, resp. podkapitoly však podáva aj objektívny syntetizujúci pohľad. Na základe pomerne detailnej znalosti problematiky dokázal, že už v podmienkach autonómie sa výrazne zmenilo postavenie židovskej komunity na Slovensku, ktoré pre ňu prestávalo byť bezpečnou krajinou. Ruka v ruke s totalitizáciou politického režimu nadobýdal antisemitizmus organizovanú podobu, a to aj bez priameho tlaku zo strany nacistického Nemecka na Slovensko v tomto období. Nižňanského knihu treba prednostne odporučiť tým, ktorí ešte aj dnes šíria rôzne dezinterpretácie o charaktere politického režimu Slovenského štátu a nekriticky ospravedlňujú protižidovskú politiku ľudáckej vlády.

Igor Baka

P Ů Č I K, M.: ROK 1968 A ARMÁDA NA SLOVENSKU – SÚVISLOSTI A DÔSLEDKY.
BRATISLAVA 1999, 194 S.

Nesporne pri úvahách o armáde v súvislosti s jej postojom v období pokusu o reformu byrokraticko-centralistického modelu socializmu v Československu na konci šesťdesiatych rokov vyvstáva otázka jej potenciálneho či skutočného využitia či zneužitia. Vojenskostrategické a politické limity pôsobenia armády v tomto období sú zdanlivo jasné a zrejmé. Osobitne po reálnom uplatnení princípov doktríny obmedzenej suverenity zo strany ZSSR a jej satelitov v Československu. Intervencia vojsk Varšavskej zmluvy predstavovala začiatok konca československého sna o svojej ceste k socializmu, alebo presnejšie koniec možností naplniť rôzne alternatívy budúcnosti, nie vždy však spojené len so „socializmom s ľudskou tvárou“. Intervencia súčasne vytvorila vhodné podmienky pre následné obdobie normalizácie spojené s reštaurovaním byrokraticko-centralistického modelu socializmu.

Slovenský historik Miloslav Púčik v monografii „*Rok 1968 a armáda na Slovensku súvislosti a dôsledky*“ sústreďuje svoju pozornosť na politické a vojenské súvislosti postavenia a činnosti armády v rokoch 1968 – 1989. Po charakteristike základných vojenskostrategických východísk vymedzuje rozhodujúce faktory determinujúce postavenie československej armády vo vtedajšej vojenskej doktríne Varšavskej zmluvy. Konfrontácia vojenskostrategickej a politickej dimenzie činnosti armády v spomínanom období

faktory determinujúce postavenie československej armády vo vtedajšej vojenskej doktríne Varšavskej zmluvy. Konfrontácia vojenskostrategickej a politickej dimenzie činnosti armády v spomínanom období umožňuje autorovi predstaviť pomerne komplexne skúmanú problematiku. Do kontextu dynamického vnútropolitického pojanuárového vývoja v Československu v roku 1968, autor organicky zaradil vtedy postupne silnejúce tendencie k zvráteniu politického vývoja v Československu zo strany sovietskeho mocenského centra v intenciiach jeho záujmov. Autor sleduje líniu rozpracovania vojenského a politického variantu riešenia vnútro politickej situácie v Československu, ktorými Moskva sledovala identický cieľ – likvidáciu reformného pohybu v Československu. V tejto súvislosti vystupuje do popredia otázka, či vôbec bol politický variant reálny, pokiaľ predpokladal niekoľko podmienok na úspešnú realizáciu. Bola to predovšetkým existencia silného a vplyvného protireformného prúdu s dostatočnou podporou verejnosti. Vnútro politický vývoj v Československu smeroval k vytlačaniu konzervatívneho prúdu z rozhodujúcich mocenských pozícií, pričom jeho konkrétni predstavitelia nemali v prebúdajúcej sa občianskej spoločnosti podporu a neboli prijateľní ani pre veľkú časť členov komunistickej strany. V súvislosti s viacvariantným prístupom Moskvy uvádza autor rozdielne názory na riešenie politickej situácie v Československu v sovietskom vedení ako jeden z argumentov existencie dvoch prístupov, hoci s jedným cieľom. Navodzuje tak otázku, do akej miery vychádzalo sovietske vedenie z relevantných informácií o Československu, napríklad o politickej diferenciácii protinovotnovskej opozície, vplyve konzervatívnych síl v spoločnosti atď., a či vôbec bolo schopné pri svojej známej rigidnosti a ortodoxnosti ich spracovať tak, aby mohol byť politický variant úspešný. Už len sám fakt prípravy vojenskej intervencie začiatkom apríla, ako i uskutočnenie vojensko-štábného cvičenia Šumava, potvrdzovali tradíciu vo veľmocenskej politike ZSSR, v ktorej zohrávala, ako opodstatnene uvádza autor, „efektívna vojenská sila dôležitý význam.“ Rozsah uplatnenia vojenskej sily v auguste 1968 šokoval, ale i pobúrila slovenskú a českú spoločnosť. Autor sa podrobne zaoberá problémom dislokácie okupačných vojsk na Slovensku (sovietske, maďarské, bulharské vojská) a v nadväznosti na to i redislokačnými a a reorganizačnými zmenami v československej armáde s akcentom na Východný vojenský okruh. Popri technických otázkach spojených s prítomnosťou okupačných vojsk a významných zmenách v strategickej situácii, upozorňuje autor na bezkoncepčnosť politickej stránky vojenskej intervencie vojsk Varšavskej zmluvy, ktorá kontrastovala s dobrou úrovňou vojenskotechnickej stránky operácie Dunaj. Dôsledkom toho bolo nespĺnenie pôvodného zámeru vychádzajúceho z predpokladu rýchleho mocenského zvratu, spojeného s nástupom promoskovsky orientovanej politickej garnitúry, ktorá mala ihneď plniť politické ciele vojenskej intervencie. Podobne, ako pri zvažovaní medzi variantmi vojenského a politického riešenia vnútro politickej situácie v Československu po januári 1968, opäť vystupujú obdobné faktory, ale vo vyhranenejšej podobe. Neprijateľnosť skompromitovaných konzervatívnych politikov v slovenskej a českej spoločnosti bola ešte viac zrejma a jednoznačná a bola v protiklade s obrovskou podporou obyvateľstva reformným zmenám a ich nositeľom, čo podmienilo rozsiahly a spontánny nesúhlas s okupáciou vojsk Varšavskej zmluvy. Hoci sovietske mocenské centrum dosiahlo vojenský cieľ intervencie, opäť stálo pred dilemou. Buď dôsledne, bez ohľadu na postoje obyvateľstva, svetovej verejnej mienky, ľudské obete rezignovať na pokus o vytvorenie aspoň zďania akejkoľvek „legitímny“ vojenskej intervencie a zaviesť, ako autor uvádza, nejakú podobu „drakonického vojenského režimu“ (s. 30), alebo sa pokúsiť o politický kompromis. To, že sa nakoniec sovietske mocenské centrum rozhodlo pre cestu menšieho zla, ktorú len eufemisticky môžeme nazvať „politickým kompromisom“, bola skutočnosť osamotenosti Československa. Realita bipolárne rozdeleného sveta neumožňovala z viacerých príčin zásadnejším spôsobom podporiť československý pokus o reformu byrokraticko-centralistického modelu socializmu, ktorý akoby išiel mimo, či proti záujmom svetovej politiky. Ďalším faktorom, ktorý naznačuje aj autor, bola možnosť obrany voči okupačným vojskám. Jej efektívnosť bola podmienená organizáciou armády, dislokáciou, riadením atď., ktoré boli podriadené záujmom Varšavskej zmluvy, čo s prihliadnutím na ostatné nevýhody – pomer síl, politická diferenciácia dôstojnickeho zboru, nejednotnosť politického vedenia a podobne, spochybňovalo realnosť takýchto úvah. Hoci autor v tejto súvislosti dáva do pozornosti poznatok vojenského historika a teoretika J. Harta, že „často pertraktovaný matematický pomer síl a prostriedkov, môže byť často bezcenný, keď abstrahuje od fyzických a ďalších činiteľov“ (s. 26), vyvodzuje záver o možnosti uvažovania o obrane „len v teoretickej rovine a vysokoppravdepodobným rizikom odhalenia sovietskymi spravodajskými službami“ (s. 26).

Bolo preto len otázkou času, kedy sa presadia záujmy Moskvy. Sovietske mocenské centrum si to uvedomovalo. Autor povedľa iného tento fakt výstižne ilustruje slovami B. N. Ponomariova, ktorý v súvislosti s podpisom Moskovských protokolov konštatoval: „Nepodpíšte teraz, podpíšte o týždeň. Keď nie

o týždeň, tak o štrnásť dní, keď ani o štrnásť dní, tak o mesiac“ (s. 30 – 31). Závery Moskovských protokolov predstavovali ďalší krok k „normalizácii“ politickej situácie v Československu, keď sa na minimum zmenšil politický priestor pre proreformne orientovaných politikov, a naopak, vytvárali sa podmienky pre nástup konzervatívnych síl, ku ktorým sa postupne pridala aj časť „realistov“.

Po eufórii a nadšení prichádzalo sklamanie. Jeho výrazom, ako uvádza autor, boli aj názory v spoločnosti na armádu. Od úvah o tom, že armáda mala klásť ozbrojený odpor intervenčným vojskám, sa vyvodzovali závery o opodstatnenosti armády.

Postupnú konsolidáciu v armáde dokladá autor na rozsiahlom pramennom materiáli, pričom uvedený proces začleňuje do širšieho spoločenského rámca. Zaujímavá je autorova analýza dôsledkov „Dohody medzi ČSSR a ZSSR o niektorých otázkach súvisiacich s dočasnou prítomnosťou sovietskych vojsk na území ČSSR“. Autor mapuje odozvu „Dohody...“ medzi príslušníkmi Východného vojenského okruhu a civilným obyvateľstvom na Slovensku. V protiklade s protestnými demonštráciami vo väčších slovenských mestách proti „Dohode...“ poukazuje na pripravované represívne opatrenia zo strany mocenských zložiek. V zásade všetky opatrenia v armáde smerom dovnútra armádneho prostredia sledovali jej rýchlu „konsolidáciu“ a navonok, povedľa iných, mala participovať na potláčaní občianskych nepokojov, čo autor pomerne dobre dokumentuje.

V kontexte vývoja jednotlivých fáz normalizácie výstižne charakterizuje obmedzenia politiky Alexandra Dubčeka a reformnej skupiny vo vedení KSČ. Väčší priestor pre analýzu tejto fázy normalizácie, ako i zmien a dôsledkom vo vedení KSČ, spojených s nástupom Gustáva Husáka a jeho súputníkov v apríli 1969, by pomohol komplexnejšie vysvetliť rozhodnutia normalizačného vedenia v neskoršom období ako dôležitého politického kontextu bezpečnostných opatrení v rokoch 1969 – 1970. Tie sa uskutočňovali v atmosfére príprav a začiatku politických čistiek, ktorými sa autor zaoberá v záverečnej kapitole. Oprávnené ich uvádza ako príklad reštaurácie byrokraticko-centralistického modelu socializmu. Na základe konkrétnych údajov dokumentuje ich rozsah a priebeh v armádnom prostredí Východného vojenského okruhu.

Okrem tohto nástroja stabilizácie mocenských zložiek systému autor sústreďuje pozornosť i na rozpracovanie plánov využitia armády proti tzv. vnútornému nepriateľovi.

Svojou monografiou *Rok 1968 a armáda na Slovensku – súvislosti a dôsledky* prezentuje historik Miloslav Púčik výsledky systematického výskumu obdobia pokusu o reformu v Československu v roku 1968. Výskum rozsiahlej pramennej bázy mu umožnil priniesť nielen mnoho zaujímavých a doteraz nepublikovaných faktov, ale predovšetkým v syntetickej podobe predstaviť doteraz málo spracovanú problematiku v slovenskej historiografii. Dáva odpovede na mnohé otázky, ale ďalšie nastoľuje. Preto je Púčikova monografia nielen poučným, ale i inšpiratívnym čítaním.

Lubomír Gašpierik

ANOTÁCIE

GLOSÝ

SÁGVÁRI, GY. – SOMOGYI, GY.:
NAGY HUSZÁRKÖNYV. Budapest, Magyar
Könyvklub 1999, 159 s.

Dvojica autorov Gy. Ságvári (autor textových častí) a Gy. Somogyi (autor farebných ilustrácií) vydali ďalšiu knihu z edičného radu vojenskohistorických publikácií systematicky oboznamujúcich odbornú verejnosť a laických záujemcov s jednotlivými druhmi zbraní a druhov vojsk z obdobia Rakúsko-uhorskej monarchie, s dôrazom na výzbroj, výstroj a predovšetkým na vývoj rovnôšiat. Tentoraz je to publikácia o dejinnom vývoji uhorského husárstva, ktorý autori sledujú od konca 15. storočia. Vtedy sa husári prvýraz objavili ako samostatný druh ľahkého jazdeckta na európskych bojiskách a čoskoro získali dobré meno ako účinná protiváha tureckej jazdy. Zlatý vek husárstva nastal v 18. storočí, keď ako samostatné regulárne pluky rakúskej armády bojovali prakticky vo všetkých väčších vojnách i v menších bojových stretnutiach. Postupne sa objavili aj v ďalších európskych armádach, predovšetkým v pruskej a vo francúzskej armáde. Husári výrazne ovplyvnili priebeh bitiek i vojenskú taktiku aj počas 19. storočia a ako samostatné útvary bojovali aj v počiatkových fázach prvej svetovej vojny.

Anotovaná kniha je akousi netradičnou encyklopédiou (obohatenou množstvom farebných obrázkov Gy. Somogyiho a viacerými dobovými ilustráciami), ktorá v chronologickom slede, prináša vyčerpávajúci prehľad o rovnošiatých husárskych útvaroch habsburskej armády. Sprievodný text nie je len doplnkom k obrázkom, ale v menších samostatných celkoch predstavuje aj stručné dejiny uhorského husárstva približne od roku 1480 do konca prvej svetovej vojny. Pomocou obrázkov s titulkami čitateľa oboznamuje s pestrými uniformami husárov, s ich zbraňami, výstrojnými súčiastkami, zástavami, štandardami, erbami, emblémami, výstrojom koní a pod.

Po stručnom úvode mapujúcom vývoj husárstva v uhorských a v širších európskych súvislostiach sa autori v jednotlivých častiach práce vracajú k obdobiam, ktoré tvorili výrazné medzírky vo vývoji uhorského ľahkého jazdeckta a tie opisujú podrobnejšie. Druhú časť každej z týchto kapitol tvoria obrázky so stručným vysvetľujúcim textom.

V prvej kapitole autor sleduje vývoj ľahkého jazdeckta v 15. a v prvej polovici 16. storočia, predovšetkým počas vlády kráľa Mateja Korvína, pokúša sa o sumarizovanie ich počtov, opisuje spôsob ich boja, význam pre vývoj taktiky a pod. V ďalších dvoch kapitolách hodnotí vývoj ľahkého jazdeckta v uhorských podmienkach v čase tureckej expanzie na územie Uhorska a v období stavovského povstania Františka II. Rákociho. Husárskym plukom v stálej armáde po skončení tridsaťročnej vojny, a najmä potom počas panovania Márie Terézie, je venovaná ďalšia kapitola. Tu už v prílohovej časti sú podrobne rozkreslené typy husárov podľa jednotlivých plukov. O zmenách, ktoré v rámci reorganizácie ozbrojených síl prebehli v poslednej tretine 18. storočia a dotkli sa aj husárskych plukov, sa píše v nasledujúcej časti, na ktorú nadväzuje samostatná kapitola venovaná husárom pôsobiacim v tzv. pohraničných oblastiach monarchie. Nasledujú pasáže venované špecifikám jazdeckta uhorskej insurekcie až po jej zrušenie v decembri 1809. Uhorskí husári zohrali významnú úlohu aj v napoleonských vojnách. Ich osudom a účasťou v jednotlivých bitkách je venovaná nasledujúca kapitola. Osobitosti uhorských husárov začlenených do uhorskej šľachtickej osobnej gardy (Praetoriana Nobilium Turma Hungarica) venoval Gy. Ságvári ďalšiu zo samostatných častí publikácie. Nasleduje časť o rovnošiatých a výzore husárov v uhorskej revolučnej armáde počas revolúcie 1848 – 1849 s rozkreslením každého z typov rovnošiat novovzniknutých husárskych plukov. Predposledné dve samostatné časti mapujú vývoj a výstroj husárskych útvarov do rakúsko-maďarského vyrovnania roku 1867 a do vzniku prvej svetovej vojny. Posledná kapitola je venovaná husárom spoločnej cisárskej a kráľovskej armády a uhorského honvédstva v priebehu prvej svetovej vojny.

Aj keď kresliarska technika Gy. Somogyiho má v sebe čosi inšitného, je veľmi ilustratívna, ľahko pochopiteľná a vcelku dáva veľmi prehľadný a vyčerpávajúci obraz o zmenách vo vývoji výstroja a výzbroje tohto legendami opradeného druhu jazdeckta v uhorských podmienkach. Textové časti sú písané sviežim štýlom, popretkávané súdobými citátmi, číselnými údajmi, opisom hrdinských činov príslušníkov husárskych plukov i dobových vojenských reálií. Podľa textu na zadnej strane

obálky kniha je určená predovšetkým mládeži, ale aj znalcom vojenskej histórie a pestovateľom vojenských tradícií. Bodaj by takéto alebo podobné edície konečne uzreli svetlo sveta aj na Slovensku.

V. Dangl

BROWSTONE, D – FRANCK, I.: *HISTORIE VÁLEK. CHRONOLOGICKY A ZEMĚPISNĚ USPOŘÁDANÝ PŘEHLED VÁLČNÝCH KONFLIKTŮ OD ROKU 1000 PŘ. N. L. DO SOUČASNOSTI.* Praha, Knižný klub EMI-NENT 1999, 576 s.

Autori publikácie sa podujali na neľahký počin. Podat' v chronologickom prehľade obrovské množstvo nazhromaždených údajov o vojnových konfliktoch, revolúciách, bitkách, ktoré v ľudských dejinách, počínajúc najstaršími doloženými údajmi z Malej Ázie, Afriky, Juhozápadnej Ázie, Východnej, Strednej a Južnej Ázie, amerického kontinentu, Tichomorja, ale aj Európy až po dnešné dni, zohrali dôležitú úlohu, resp. nejakým spôsobom poznačili či pozmenili chod dejín. V objemnej knihe nájdeme základné údaje od najstarších náleží zbraní cez vojnové konflikty v Asýrii, Mezopotámii, Číne, Egypte, Kréte, dobytie Tróje, celé storočia trvajúce čínsko – húnске vojny až po mohutné vojny, revolúcie a ozbrojené konflikty supervel'mocí odohrávajúce sa v našom storočí. Okrem stručného opisu týchto vojnových diania autori poskytujú aj najzákladnejšie údaje o vývoji zbraní, svetových bojiskách a slávnych vojvodcov, ale aj o politikoch, zmieňujú sa o rozvoji vedných a technických disciplín, ktoré s vojnami v tej či onej miere súviseli, o mierových pactoch, činnosti medzinárodných organizácií spojených s mierovými či vojnovými iniciatívami a pod.

Účelné a prehľadné zoradenie týchto údajov z rôznych období a z rôznych kútov sveta si vyžadovalo dobre premyslený systém. Tento systém autori našli v chronologickom usporiadaní podľa kontinentov alebo územných celkov, pričom v prvých častiach sú informácie usporiadané do jednotlivých dlhších časových období, neskôr po jednotlivých storočiach či desaťročiach a počnajúc rokom 1700 už po jednotlivých rokoch. Zemepisné usporiadanie je zoradené vždy v štyroch stĺpcoch, takže dvojstrana tvorí chronologickú tabuľku umožňujúcu porovnávať vývoj vojenských udalostí, ktorým dochádzalo v rôznych častiach sveta približne v tom istom období. Takéto usporiadanie umožňuje relatívne ľahko nájsť časové obdobie či zemepisnú oblasť, o ktorú sa užívateľ publikácie zaujíma. V tomto smere výrazne

pomôže aj abecedne zoradený register na konci knihy a stručný úvod, ktorý oboznamuje čitateľa o spôsobe narábania s knihou. O zábere sledovanej problematiky a jeho rozsahu azda najlepšie vypovedá fakt, že spomenutý abecedný register obsahuje okolo tridsaťtisíc menných, vecných a zemepisných hesiel. Prehľad končí rokom 1994.

Samozrejme, ako to už v podobných typoch publikácií býva, niektoré údaje, ktoré by podľa nás mali mať svoje miesto aj v takto široko ponímanom prehľade, z dejín strednej Európy tu nenájdeme. Slovensko sa v publikácii spomína dvakrát. Prvý raz v súvislosti s ťažením Turkov roku 1683 na Viedeň a druhý raz v súvislosti so vznikom Slovenskej republiky roku 1939. Nájdeme tu ale mená viacerých panovníkov a vojvodcov, ktorých pôsobenie bezprostredne súviselo s našimi dejinami. Predovšetkým mená panovníkov z rodu Árpádovcov a Habsburgovcov, franských panovníkov, vojvodcov a veliteľov, ktorých vojská prešli aj cez územie našej vlasti a pod. Z osobností, ktorých mená bezprostredne súviseli s vývojom našich dejín, sa menovite uvádzajú napr. Alexander Dubček, Václav Havel, Ludovít Košut, Imrich Tököli, František II. Rákoci, Svätopluk a i.

Autori predložili na široké využitie viac-menej komplexné encyklopedické dielo, ktoré by nemalo chýbať v školských knižniciach, ale ani v knižniciach záujemcov o hlbšie poznanie vojenských dejín rôznych kontinetov.

V. Dangl

GEREMEK, B.: *SLITOVÁNÍ A ŠIBENICE. DĚJINY CHUDOBY A MILOSRDENSTVÍ.* Praha Argo, 1999, 262 s.

Autor publikácie patrí medzi mimoriadne úspešné osobnosti nielen ako politik (v roku 1980 sa stal jedným z popredných činiteľov nezávislých poľských odborov Solidarność a t. č. je ministrom zahraničia Poľskej republiky), ale aj ako historik. Vo všeobecnosti je považovaný za najvýznamnejšieho východoerópskeho reprezentanta školy Annales, ktorý metodologické princípy a podnety francúzskej historiografie ďalej tvorivo rozpracoval. Svetové uznanie získal predovšetkým svojimi štúdiami o tzv. marginálnych skupinách a ľudoch na pokraji stredovekej a ranonovovekej spoločnosti, ktoré vyšli prevažne vo francúzštine, taliančine, poľštine a čiastočne aj v nemčine. Geremek patrí medzi nemálo odborníkov, ktorí túto tému pre západnú historiografu objavili, na konkrétnom historickom materiáli ju spracovali a rozvinuli aj v mnohých teoretických úvahách. Vo svojich prácach sledoval predovšetkým tri okruhy problémov.

Predstavy spoločnosti o marginálnych skupinách a diferencovaný vzťah spoločnosti k nim. Ďalej široký okruh sociálneho, hospodárskeho a kultúrneho života týchto skupín obyvateľstva. A nakoniec vytváranie predstáv a stereotypných obrazov o marginálnych skupinách v tomto období v literatúre, kultúre a vo verejnej mienke. Aj keď vo svojich prácach využíva predovšetkým francúzsky a anglický materiál, dochádza k mnohým všeobecne platným záverom, na ktoré nadviazali ďalšie skupiny historikov, a to nielen v Poľsku a vo Francúzsku, ale aj v Nemecku, Taliansku, Holandsku, Španielsku a v anglosaských krajinách. Svojich následovníkov nachádza aj v poskomunistických štátoch.

Anotovaná publikácia organicky zapadá do tejto výskumnej sféry. Rozširuje naše poznatky o sociálnych, hospodárskych a sociálnokultúrnych dejinách stredoveku a raného novoveku, pričom sa sústreďuje na vzťah európskej civilizácie k chudobe a biede, ako aj k ich nositeľom. Sústreďuje sa predovšetkým na francúzske, nemecké a anglické prostredie, ale svoje postrehy dokladá aj materiálom z iných krajín. Dejiny chudoby a milosrdenstva sleduje v siedmich kapitolách. Geremek presvedčivo dokazuje, že chudoba nadobudla skutočne masový rozmer až od druhej polovice 14. storočia vinou veľkých morových epidémií a štruktúrnych premien spoločnosti. Opisuje postupnú premenu kladne hodnotenej individuálnej chudoby a odtrhnutosi od sveta v ranom stredoveku v jeho postupnú premenu na niečo negatívne, zmenu pohľadu väčšej časti spoločnosti na chudobných až po jej vyústenie do ich vytlačenia na okraj spoločnosti. Zaoberá sa etikou chudoby, almužníctvom a žobráctvom, mestskou chudobou, mechanizmom pauperizácie a prelomovými dvadsiatimi rokmi 16. storočia, ktoré považuje v dôsledku veľkej neúrody a všeobecnej sociálnej krízy za určitý predel v postoji štátnych inštitúcií a spoločnosti k chudobe a za počiatok novej sociálnej politiky. Sleduje reformy dobročinnosti, spory o milosrdenstvo, zriaďovanie rôznych typov charitatívnych spolkov, čoraz intenzívnejšie zapájanie štátu do riešenia problému chudoby, retorzné opatrenia proti príslušníkom marginálnej spoločnosti, ideu filantropie a pod. V záverečnej kapitole s názvom *História súcitu* sa zamýšľa nad vývojom emócií v naznačenom horizonte a dochádza k záveru, že pochybnosti môže vyvolať nielen samo milosrdenstvo, ale aj jeho uplatňovanie. Hodnoty a emócie označované ako základné ľudské cnosti sa vo všeobecnom meradle manifestujú a praktikuju len vtedy, keď je to reálne možné.

Anotovaná publikácia je pútavým, aj keď nie ľahkým čítaním. Otvára panorámu sveta chudoby, ktorá sa od konca stredoveku stala súčasťou a časťou i morou európskej, ale aj mimoeurópskej society a ktorou aj dnes zápasia i najvyspelejšie spoločnosti. Je doplnená menným registrom a štúdiom M. Nodla, ktorý zasvätené hodnotí prínos B. Geremeka do európskej historiografie. Kniha poľského autora má svoje nezastupiteľné miesto aj na slovenskej historickej scéne o to viac, že v poslednom desaťročí výskum hospodárskych a sociálnych dejín na Slovensku výrazne zaostáva. Záverom treba pochváliť vydavateľstvo ARGO, ktoré v edícii Každodenný život už prinieslo niekoľko zaujímavých titulov zo starších i novších dejín a pripravuje ďalšie, nemenej zaujímavé tituly.

V. Dangl

MICHÁLEK, S.: *BREZOVÁ POD BRADLOM – OSOBNOSTI (NE)ZNÁME*. Bratislava, Vydavateľstvo PPB 1999, 284 s.

Historik Slavomír Michálek (1961) je známy odbornej, ale aj širšej verejnosti ako autor vedeckej práce o československo-amerických hospodárskych vzťahoch 1945 – 1951 (Bratislava 1995), monografickej trilógie o Jánovi Papánkovi (1996 – 1998) a biografie o Štefanovi Osuskom (1999). V poslednej monografii, ktorá vyšla za finančnej podpory *The Jan and Betka Papanek Foundation* v New Yorku, opäť načrel do osudov a života svojich rodákov – Brezovanov, ale aj tých, ktorí v tomto malebnom slovenskom mestečku na rozhraní Malých a Bielych Karpát účinkovali.

Na prvých stránkach tejto publikácie je stručné „Curriculum vitae“ Brezovej pod Bradlom, citát zo starej brezovskej kroniky, ako aj poďakovanie autora mnohým Brezovanom, ich príbuzným a potomkom žijúcim na Slovensku alebo v cudzine, ktorí mu poskytli pôvodný cenný materiál. Michálek knihu venoval pamiatke evanjelického farára a historika pána Svetozára Mosného (1949 – 1999), vynikajúcej osobnosti moderných brezovských dejín.

V úvode knižky sa jej autor pokúsil charakterizovať osobnosť Brezovana v čase minulom a napísal, že táto „samostatná práca o brezovských osobnostiach nemá za cieľ podať vyčerpávajúci pohľad na všetky osobnosti a históriu Brezovej. Jej skromným cieľom je ponúknuť najmä Brezovanom, ale aj ich príbuzným doma i vo svete, monotematicky orientovaný celok, v krátkosti mapujúci osudy ľudí, ktorí sa na Brezovej narodili alebo tu pôsobili.“

Samotným biografickým náčrtom osobností predchádza „pohľad do histórie“, ktorý napísala autorova mama, pani Anna Micháľková. V krátkom exkurze sú zaznamenané najvýznamnejšie historické medzníky Brezovej, a to od prvej písomnej zmienky roku 1263 až po vznik Slovenskej republiky 1. januára 1993. Čitateľovi tak približuje „časopriestor“ života konkrétnych osobností a bezprostredné historické pozadie, ktoré ich činnosť modifikovalo a formovalo.

Hlavná časť knihy pozostáva z jednotlivých portrétov osobností, ktoré sú napísané jednoducho, faktograficky a prehľadne. Autor, prirodzene najväčšiu pozornosť venoval veľikánom doby – národnému buditeľovi Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi (1817 – 1888), vedcovi, vojakovi a diplomatovi Milanovi Rastislavovi Štefánikovi (1880 – 1919), právnikovi a diplomatovi Štefanovi Osuskému (1889 – 1973), architektovi Dušanovi Jurkovičovi (1868 – 1947) a diplomatovi Jánovi Papánkovi (1896 – 1991), ktorí nielenže prerástli priestor svojho regiónu, ale boli osobnosťami európskeho, a pri všetkej úcte aj svetového významu.

V tejto publikácii je spolu 131 biografii známych i menej známych ľudí, farárov, lekárov, právnikov, učiteľov, umelcov a vedcov, bankových úradníkov, podnikateľov i obchodníkov. Ako príklad stačí uviesť také osobnosti Brezovej, akými boli evanjelický farár a spisovateľ Miloš Martin Braxatoris (1863 – 1934), historik a spisovateľ Mikuláš Dohnány (1824 – 1852), advokát a hudobný skladateľ Štefan Fajnor starší (1844 – 1909), obchodník a osvetový pracovník Samo (Janov) Gavora (1854 – 1924), krajanský kultúrny pracovník v USA Štefan Húsa (1888 – ?), spisovateľ a historik Ján Juriček (1922 – 1992), národný buditeľ a učiteľ Samuel Jurkovič (1796 – 1873), evanjelický farár a učiteľ Daniel Krman (1663 – 1740), garbiar a obchodník Martin Lacko alias Sváko Ragan (1847 – 1931), evanjelický farár a národovec Ján Lichner (1882 – 1964), evanjelický farár a historik Samuel Štefan Osuský (1888 – 1975), evanjelický farár a národný buditeľ na Dolnej zemi Igor Branislav Štefánik (1873 – 1940), významný architekt Juraj Tvarožek mladší (1887 – 1966) a filmár Ján Závodný (1890 – 1980).

Medzi Brezovanmi však nechýbajú aj také osobnosti, ktoré sa svojim životom a činmi významne zapísali do vojenských dejín Slovenska. Či už to boli čs. legionári v Rusku Štefan Halabrin mladší (1897 – 1962) a štábný kapitán Ján Jaromír Chorvát (1897 – 1978), alebo účastník druhého odboja a vojak z povolania Vladimír Kovár (1923 – 1985), ruský legionár a správca Štefánikovej mochy na Bradle Martin Mihočko (1891 – 1967),

d ďalej príslušník čs. légii vo Francúzsku Ján Mikulec (1892 – 1945), ruský legionár a publicista Martin Orišek (1887 – 1966), partizánsky veliteľ Ján Repta (1914 – 1999), ruský legionár a líkérnik kapitán Ján Tvarožek (1889 – 1972) i mnohí ďalší. Základné životopisné dáta jednotlivcov autor doplnil bohatým archívno-dokumentárnym materiálom a množstvom originálnych dobových i novších fotografií.

V závere tejto nesporne prínosnej vedecko-popularizačnej monografie Slavomíra Micháľka, ktorú možno celkom objektívne označiť za priekopnícky počín v slovenskej historiografii, sa nachádza zoznam použitej literatúry, menný register a resumé v anglickom jazyku. Ostáva len veriť, že táto práca sa stane podnetným impulzom pre spracovanie obdobných publikácií o významných osobnostiach miest, obcí a regiónov Slovenska.

M. Čaplovič

LAWRENCE, T. E.: *SEDM SLOUPŮ MOUDROSTI*. Brno, BB Art 1998, 448 s. + 16 príloh. (Seven Pillars Of Winsdom, Doubleday & Company 1935)

V roku 1998 vydalo brnianske nakladateľstvo BB art legendárne dielo anglického spisovateľa, archeológa, vojaka a dobrodruha Thomasa Edwar-da Lawrencea *Sedm sloupů moudrosti*. Lawrenceova kniha je v anglofónnej oblasti zaraďovaná k takým literárnym skvostom, ako *Robinson Crusoe* a *Gulliverove cesty*. Vo Veľkej Británii bola prvý raz publikovaná už v roku 1926. A napriek tomu, že sa od tých čias dočkala množstva ďalších vydaní v desiatkach jazykov, v českom preklade Zdenka Hrona vychádza prvýkrát. (V tridsiatych rokoch vyšli dva neveľmi vydarené české preklady skrátenej verzie, nazvanej Povstání v poušti – Bouře nad Asii)

Hoci sa Lawrence stal už za svojho života legendou, u nás jeho meno pozná len úzky okruh odborníkov. Narodil sa v Tremadocu vo Walese 15. augusta 1888, vyrastal a študoval v Oxforde. Po absolvovaní tamojšej slávnej univerzity bol v rokoch 1910 – 1914 asistentom pri archeologických výskumoch, ktoré organizovalo Britské múzeum na Blízkom východe. Na začiatku prvej svetovej vojny ho zaradili ako spravodajského dôstojníka na armádne veliteľstvo v Káhire. V roku 1917 bol pridelený do štábu Hidžázskych expedičných síl. V nasledujúcom roku ho prevclili do štábu generála Allenbyho. Po skončení vojny bol členom britskej delegácie na mierovej konferencii v Paríži. Potom pracoval ako poradca pre arabské veci na ministerstve zahraničných vecí. Keďže ho prenasledovali

výchitky svedomia, že západné mocnosti nespĺnili sľuby dané Arabom počas vojny, vzdal sa v roku 1922 všetkých hodností i vyznamenání a odišiel do ústrania. Aby unikol nežiaducej popularite, zmenil si roku 1927 priezvisko na Shaw a vstúpil do britského vojenského letectva. 19. mája 1935 pri nešťastnej nehode zahynul. Okrem svojej najznámejšej knihy je autorom prozaického anglického prekladu Homérovej *Odysey*, odbornej práce o *Križiackych hradoch* a ďalších publikácií. K blízkym priateľom T. E. Lawrence patrili spisovatelia G. B. Shaw, E. M. Foster, R. Graves, archeológ L. Wooley a politik W. S. Churchill.

V úvodnej kapitole svojho najvýznamnejšieho diela autor uvádza, že nechcel písať o dejinách arabského protitureckého povstania, ale svoj osobný príbeh. O každodennom triviálnom živote, obyčajných udalostiach a malých ľudoch. Skromne vyhlasuje, že na víťazstve povstania mal len nepatrný podiel. Jeho úspech bol prirodzený a nevyhnutný, úloha jednotlivca a cudzinca v ňom bola nepatrná. História však dostatočne ukázala, že arabské povstanie by bez Lawrencea nemohlo byť zďaleka také úspešné. Silou svojej osobnosti zjednotil a nadchol do boja za spoločnú vec desiatky moslimských a kresťanských arabských kmeňov. Kočovných pastierov, usadnutých roľníkov i mestské obyvateľstvo. Ideu vojny za oslobodenie a zjednotenie arabského národa prijali aj lúpežnícke beduínske klany, navzájom na smrť znepriatelené stáročia trvajúcou tradíciou krvnej pomsty. Lawrence zároveň dokázal tejto rôznorodej mase dať charakter pravidelnej armády a zabezpečiť jej dodávky potravín a najmodernejších zbraní.

Kto nepozná dejiny Blízkeho východu, môže považovať rozpad Tureckej ríše v roku 1918 za dôsledok rozhodnutia západných mocností. Arabské obyvateľstvo osmanského impéria predsa väčšinou vyznávalo to isté náboženstvo ako Turci a nebolo ani vystavené takým krutým masakrom ako Gréci, Bulhari alebo Arméni. Arabi boli navyše roztriešteni na navzájom znepriatelené kmene hovoriace množstvom dialektov a ich moderná národná emancipácia bola v počiatkoch. Zabúda sa však, že dávno pred príchodom Turkov prekvitala na Arabskom polostrove, v Mezopotámii, Sýrii a Palestíne vyspelá arabská civilizácia, ktorá priamo nadväzovala na antické dedičstvo. Arabskí vládcovia boli nábožensky tolerantní. Za vlády kalifov prekvitala exaktná veda, odborná i krásna literatúra, architektúra a výtvarné umenie. Vpády tureckých kmeňov prebiehajúce od 11. storočia túto skvelú kultúru zničili. „Turecké hospodárstvo“ je prislovečne a nepoznačilo len Balkán. Sultánovi úradníci zdierali rovnako kresťanov i moslimov. Po

porážke v balkánskych vojnách a strate európskych provincií sa navyše Arabi, tvoriaci až tretinu obyvateľstva, stali v Tureckej ríši najvýznamnejšou menšinou. Podobne ako v iných multietnických štátoch aj v Turecku sa vládnuca politická špička pokúšala asimilovať národnosti, ktoré mohli ohroziť územnú celistvosť impéria. Vypuknutie vojny poskytlo carihradskej vláde vhodnú zámienku na zvýšenie perzekúciu menšín. Arabských parlamentných poslancov rozohňali, arabské kultúrne spoločnosti zakázali a arabčina bola vyhánaná zo škôl a úradov. Armáda začala nemilosrdne likvidovať všetkých skutočných i domnelých rozvrátnikov a terorizovala civilné obyvateľstvo. Turecká vláda zároveň požadovala, aby najuznávanejší moslimský duchovný predstaviteľ mekkský šerif Husajn, podporil ňou vyhlásenú svätú vojnu proti neveriacim. Len pod záštitou Mekky mohli totiž *džihád* uznať všetci moslimovia. Husajn bol však čestný a veľmi zbožný muž. Uvedomoval si, že svätá vojna je nezlučiteľná s imperialistickými výbojmi a navyše absurdná, keď spojenci Turecka boli kresťanské Nemecko a Rakúsko-Uhorsko. Neúrodný Arabský polostrov bol navyše závislý od dodávok potravín z britskej Indie. Preto odmietol tureckú požiadavku a zároveň sa obrátil na dohodové mocnosti s prosbou, aby netrestali jeho krajinu za čo nemôže a nenechali ju trpieť hladom. Odpoveďou Turkov bolo ďalšie zvýšenie perzekúcií. Arabom potom nezostalo iné východisko, ako povstať proti utláčateľom so zbraňou v ruke. Vo Veľkej Británii sa povstanie stretlo s pozitívnou odozvou, ale s výraznejšou materiálnou pomocou vzbúrencom sa nepočítalo. Po porážkach britských jednotiek od tureckých vojsk na Gallipolskom polostrove a v Mezopotámii však začali byť Arabi považovaní za významných spojencov. Začiatkom roku 1917 dorazil do Hidžázu (západná časť Arabského polostrova) britský expedičný zbor, ktorému velil generál Wingate. Členom jeho štábu bol aj mladý dôstojník Lawrence. Vďaka znalosti arabského jazyka, kultúry a mentality zakrátko si získal dôveru starého šerifa Husajna, ktorý sa medzičasom vyhlásil za kráľa Hidžázu a jeho synov. Lawrence opustil britský štáb a stal sa príslušníkom arabskej povstaleckej armády. Odvážnym ťažením cez púšť sa jednotky, ktoré viedol zmocnili dôležitého prístavu Akaba (v dnešnom Jordánsku). Z tejto základne potom podnikali útoky na železničnú trať Damask – Medína. Narušením zásobovacích trás turecko-nemeckej armáde na palestínskom fronte podstatnou mierou prispeli k jej porážke. V roku 1918 podporili arabské jednotky britskú ofenzívu do Sýrie a ako prvé sa zmocnili Damasku. Potom už nasledovalo len skla-

manie. Briti a Francúzi si Palestínu, Sýriu a Mezopotámiu rozdelili medzi sebou a sen o veľkom arabskom štáte od Jemenu po Eufrat sa rozplynul.

Lawrenceova kniha nie je iba opisom nájazdov, krvavých bitiek s tureckými vojskami, ničenia železničných tratí a vlakov. V jeho osobe sa spojil vynikajúci vojak s nadaným spisovateľom. Môžeme len obdivovať, ako poeticky a zároveň realisticky dokázal zaznamenať priebeh každodenného života v arabskom vojenskom tábore, veľkolepé hostiny arabských pohlavárov, vyčerpávajúce cesty púšťou na chrbte ťavy, prírodné krásy a starobylé pamiatky. Jeho charakteristiky vznešených hodnostárov, britských vojakov i prostých beduínov a sýrskych dedičanov sú prenikavé a súčasne im nechýba nádych „suchého“ anglického humoru. Nevyhýba sa pritom kritickej analýze vlastných neúspechov. Bol natoľko úprimný, že nevynechal ani tie najponížujúcejšie zážitky z tureckého zajatia. Lawrence dokáže strhnúť čitateľa, aby s ním jedným dychom prežíval všetky dobrodružstvá a utrpenia, radosť z víťazstva, trpkosť porážky a túžbu po pomste. Pritom všetkom neprestáva byť citlivým skromným človekom, ktorému je cudzia krutosť a túžba po sláve, moci a bohatstve.

T. Klubert

KNOPP, G.: HITLEROVI POMOCNÍCI. Praha, Pragma 1998, 361 s.

Historik a žurnalista Guido Knopp sa podujal na neľahkú úlohu zostaviť profily šiestich najvýznamnejších spoločníkov Adolfa Hitlera, ktorí mu umožnili a spolu s ním aj uskutočňovali jedny z najväčších zločinov 20. storočia. Kniha, ktorá vyšla v roku 1996 v Nemecku, nie je dielom iba G. Knoppa, ale aj siedmich spolupracovníkov, ktorí sa podelali na vypracovaní politických a ľudských profilov pohlavárov tretej ríše. Autor čerpal z výpovedí množstva ľudí z Hitlerovho okolia, ale aj z mnohých doteraz nepublikovaných materiálov, ktoré získal z utajených ruských a britských archívoch.

Prvým zo série pomocníkov je propagandista Joseph Goebbels. Je charakterizovaný ako najfanatickejší pomocník Hitlera a „*žhár tretí ríše*“. Jeho závislosť od prejavov priazne „vodcu“ sa dá prirovnať k závislosti „narkomana od drogy“. Bol azda najväčším nepriateľom Židov a jeho antisemitizmus vychádzal z jeho nenávisťi voči sebe samému. Najúčinnnejšou zbraňou tohto „vizážiistu tretej ríše“ bola polopravda a neskôr, keď sa blížil koniec „tisícročnej ríše“ aj klamstvo.

Hermann Göring, ľudový hrdina a intrigán neľútostne bojujúci o moc, uviedol Hitlera do

spoločnosti. Jeho kariéra úzko súvisela s osudom tretej ríše, lepšie povedané s jej pádom. Napriek tomu, že okázalo vystavoval na verejnosti svoju moc a majetok, bol medzi ľuďom najobľúbenejší. Vnútorne bol zbabelcom, ktorý s porážkou Luftwaffe stratil aj svoje výsadné postavenie v hierarchii moci a ktorý sa nedokázal voči Hitlerovi otvorene postaviť.

Najoddanejší zo všetkých, Rudolf Hess, bol prototypom podriadenosti. Bol to muž, ktorý zaviedol titul „vodca“, ale ktorý zostavoval aj norimberské rasové zákony. Aby preukázal svojmu pánovi najväčší dôkaz svojej oddanosti, odletel na Britské ostrovy, aby získal mier s Veľkou Britániou, zabránil tak vojne na dvoch frontoch a pre seba opäť získal priazeň „vodcu“. Skončilo sa to zle. Hitler sa od neho dištancoval a vyhlásil ho za pomätenca, čo Hessa privedlo k zúfalým pokusom o samovraždu, ktorá sa mu podarila až v roku 1987.

Zločinec Heinrich Himmler, sivý priemerný úradník, ktorý robil pre Hitlera najšpinavšie práce. Človek, ktorý sa nezastavil pred nijakým problémom, človek bez svedomia usilujúci sa o moc. Tento verný vykonávateľ príkazov „na vodcovu želanie“ uskutočňoval rasovú genocídu. Na konci bol ochotný zradiť aj svojho „živiteľa“, aby si mohol zachovať svoju moc, no nikdy si neuvedomil, ako sa skompromitoval.

To, čo zostalo ako artefakt doby tretej ríše do dnešných čias, je dielom Hitlerovho „hlavného architekta“ Alberta Speera. Bol uskutočnovateľom „vodcových“ myšlienok, ktoré implantoval do svojich projektov. Sám v sebe videl umelca, no pre protivníka bol zručným technokratom, ktorý predlžil vojnu o niekoľko mesiacov, možno o rok. Púď sebazáchovy a zmysel pre realitu a budúcnosť boli príčinou, ktorá ho viedla k zmareniu Hitlerovho rozkazu spálenej zeme v Nemecku, aj za cenu otvorenej kritiky Hitlera, čo mohlo byť pre neho osudové. Potreboval pre budúcnosť, pre zmier so západnými Spojencami zachovať čo najviac. Jeho predpoklad, že sa stane „ministrom pre obnovu“ v povojnovom Nemecku mu nevyšiel, napriek tomu, že si riskantnou cestou a rozhovorom so samotným Hitlerom (23. 4. 1945) zabezpečil, že sa neuvádzal „vodcovom testamente“. Po vojne ako jediný priznal „celkovou zodpovednosť vedoucích činiteľ“ za zločiny režimu, i keď on sám sa necítil „ničím vinen“.

Ako jediný predstaviteľ brannej moci je tu uvedený veľkoadmirál Karl Dönitz. Bol stelesnením politického vojaka, ktorý niesol zodpovednosť za posledné nemecké obete vojny. On sám videl v sebe opak – apolitického vojaka, ktorý plní len rozkazy. Hitlera pokladal za spasiteľa, ktorý musí

byť bezpodmienečne nasledovaný. Sledoval len svoje záujmy, zachovanie svojho postavenia v hierarchii moci. Pre tento cieľ bol ochotný obetovať všetko, aj mladé životy námorníkov ponoriek, aj životy námorníkov z potopených lodí, ktorých zakázal zachraňovať alebo im pomáhať. V očiach mnohých Nemcov bol však aj záchrancom utečencov pred „hrozbou z východu“. Nedokázal sa vyrovnáť so svojou minulosťou a priznať zločiny režimu, o ktorých vedel, a na ktorých sa zúčastnil. Bol to „*příklad morálního selhání dstojníka v diktatuře*“. Po vojne obviňoval Speera, že svojím angažovaním vo veci následníctva „na tróne vládcu tretej ríše“ mu ukradol 11 rokov života, ktoré strávil vo väzení.

G. Knoppovi sa so spoluautormi podarilo pôsobivou formou vykresliť charakter a život i činy ľudí, bez ktorých by sa Hitler nedokázal udržať pri moci. Pomocou nich mohol a dokázal uskutočňovať svoje plány na ovládnutie sveta. V akomsi úvode k vlastnej problematike sa autor zaoberá aj problémom viny nemeckého národa a na základe rozsiahlych výskumov konštatuje, že „*mnoho Němců o leccěms vědělo, skrývalo to a i trpělo, ale většina to rozhodně nechtěla*.“ Zaujímavým doplnením každého profilu „pomocníka“ je množstvo citácií výrokov ich samých alebo o nich, ktoré dokumentujú vnútorný vývoj a charakter týchto ľudí. Prínosom je zaradenie málo známych fotografií priamo do textu. Tato nezvyčajná kniha, ktorá je pripomenutím čias nedávno minulých, no stále živých, je vhodná pre každého, kto sa zaujíma o dejiny 20. storočia, s dôrazom na Nemecko.

Z. Katreba

**L A N G, W. N. – ELIOT, P. – MAGUIRE, K.: ELITNÍ JEDNOTKY – LIDÉ, ZBRANĚ A OPE-
RACE VE VÁLCE PROTI TERORISMU.** Cesty, Praha 1997, 224 s.

Dvadsaťte storočie sa okrem iných môže „pýšiť“ i nelichotivým prívlastkom „storočie terorizmu“. Politicky, nábožensky, ekologicky a inak motivované teroristické akcie zaznamenali v poslednom desaťročí nevídaný vzostup. Stačí spomenúť pokus islamských fundamentalistov o zničenie Svetového obchodného centra v New Yorku z roku 1993, atentát na federálnu budovu v Oklahoma City v apríli 1995, pri ktorom zahynulo 168 ľudí, 230 mŕtvych cestujúcich na palube lietadla Boeing 747 nad Long Islandom 17. júla 1996, výbuch v areáli Olympijského parku v Atlante 27. júla toho istého roku, desiatky bombových atentátov spáchaných Írskou republikánskou armádou, basickými a kurdskými separatistami, krvavé

masakry v Alžírsku a na Blízkom východe, ako i nedávne explózie obytných domov v ruských mestách. Nesmieme zabúdať ani na štátom riadený terorizmus, ktorý môže prerásť do medzinárodných ozbrojených konfliktov. Iracká invázia do Kuvajtu v auguste 1990 a etnické čistky v Kosove sú toho presvedčivým príkladom. Výčiny nevyšpýtatelných diktátorov, politických extrémistov, náboženských fanatikov aj individuálne teroristické akcie duševne chorých šialencov nadobudli globálny charakter. Jediným riešením ako zabrániť globálnemu terorizmu je budovanie elitných protiteroristických síl s celosvetovou pôsobnosťou. Takéto jednotky už existujú. Ich činnosť a organizácia je však pre väčšinu z nás spojená s množstvom dohadov a tajomstiev. Osvetliť širokej verejnosti pôsobenie týchto formácií má práve kniha *Elitní jednotky*. Autormi tejto pútavej publikácie sú uznávaní odborníci: Walter N. Lang, konzultant amerického vojenského časopisu *National Defense* a vedúci tlačového oddelenia American Forces Information Service; Peter Eliot, bývalý armádny inštruktor a výkonný riaditeľ spoločnosti Delta Firearms Ltd. na výcvik osobných strážcov; a Keith Maguire, špecialista na problematiku terorizmu. Svoje poznatky o elitných ozbrojených jednotkách a boji s terorizmom zhrnuli v tomto diele do štyroch kapitol.

V úvodnej podávajú ucelený prehľad o štruktúre, vývoji, výcviku, zbraniach a výstroji protiteroristických síl Spojených štátov, Kanady, Francúzska, Nemecka, Talianska, Španielska, Veľkej Británie, bývalého ZSSR, Austrálie, Indie, Izraela, Jordánska, Nového Zélandu, Severnej a Južnej Kórey, Juhoafrickej republiky, Tchaj-wanu a Thajska. Kapitola obsahuje aj prehľadný zoznam s hlavnými svetovými armádami a policajnými útvarmi osobitného určenia. Je, žiaľ, čiastočne neaktuálny. Vzhľadom na udalosti, ktoré prebehli od vydania anglického originálu, sú mnohé údaje zastarané a nezodpovedajú súčasnému stavu.

Druhá kapitola je zameraná na pôsobenie a organizáciu najznámejších teroristických skupín: Írskej republikánskej armády, Organizácie pre oslobodenie Palestíny a Červených brigád. V úvode tejto kapitoly čitateľ takisto nájde zoznam s prehľadom vyše 800 teroristických zoskupení z takmer 90 krajín sveta. Podobne ako v predošlej sú aj tieto údaje čiastočne zastarané.

Tretia kapitola knihy prináša opis najznámejších špeciálnych vojenských a policajných operácií: Záchranu izraelských pasažierov uneseného lietadla spoločnosti Air France na ugandskom letisku Entebbe v noci z 3. na 4. júla 1976; oslobodenie holandských rukojemníkov zajatých 23. mája 1977

vo vlaku juhomoluckými separatistami; zásah západonemeckého komanda GSG v somálskom Mogadiše proti teroristom, ktorí sa 13. októbra 1977 zmocnili turistov na palube Boeingu 737 spoločnosti Lufthansa; neúspešnú operáciu americkej elitnej vojenskej jednotky Delta, zameranú na oslobodenie pracovníkov zastupiteľského úradu USA v Teheráne 24. apríla 1980; obsadenie teroristami okupovaného iránskeho veľvyslanectva v Londýne 5. mája 1980; oslobodenie amerického generála Doziera, ktorého uniesli Červené brigády, v Padove 28. januára 1982; dobytie horského hrebeňa Wireless Ridge vo vojne o Falklandské ostrovy britskými výsadkármi 14. júna 1982; americkú inváziu na Grenadu 21. októbra 1983; a incident s talianskou výletnou loďou Achille Lauro, obsadenou palestínskymi teroristami v októbri 1985.

Záverčná kapitola sa venuje zbraniam a vybaveniu špeciálnych vojenských a policajných jednotiek. Prináša základné technicko-taktické údaje o najpoužívanejších druhoch streliva, ručných zbraniach, raketometoch, plynových rozprašovačoch, špeciálnych bojových vozidlách, lietadlách a vrťuľníkoch.

Detailné priblíženie činnosti elitných jednotiek umožňuje čitateľom takmer 400 pozoruhodných fotografií, tabuľky, mapky, nákresy a technické náčrty. Zážitok z čítania tejto pútavej publikácie je navyše umocnený kvalitným prekladom, ktorého autorom je pplk. v. z. PhDr. Ivan Brož.

T. Klubert

K M E N T A, J. – V A L O, J. – Ž E L I N - S K Ý, P.: Pouštní horečka. Praha, Želinský 1492 1999, 207 s.

Významnú kapitolu československých novodobých vojenských dejín tvorí účasť československého protichemickeho práporu vo vojne v Perzskom zálive. Osem rokov po tejto, významnej a dovtedy bezprecedentnej udalosti vyšla kniha, ktorá objektívne zachytáva prípravu na operáciu, jej vlastný priebeh, neradosťné povojnové osudy tých, ktorí zachraňovali životy iným, ako aj pozadie celého problému. Autorom knihy a jeho spolupracovníkmi sú naslovovzatí odborníci a znalci predmetnej problematiky: Jaroslav Kmenta – investigatívny žurnalista zaoberajúci sa vojenskou tematikou, Jan Valo – bývalý dlhoročný dôstojník Československej armády a veliteľ čs. protichemickej jednotky v Zálive a Peter Želinský, ktorý sa osobne zúčastnil vojny a po odchode z armády sa stal hovorcom Sdružení veteránů.

Kniha vznikla ako ohlas na reakcie Ministerstva obrany Českej republiky na zdravotné prob-

lémy, ktorými trpia veteráni vojny v Zálive, aj ako odpoveď na polopравdy a nepravdy o účasti čs. vojakov vo vojne, ktoré príslušné ministerstvo zverejnilo. Od roku 1993 začali na verejnosť prenikať správy o zdravotných problémoch veteránov operácií Púštny štít a Púštna búrka z rokov 1990 – 1991. MO ČR vtedy vydalo niekoľko vyhlásení, v ktorých popieralo akékoľvek problémy veteránov i skutočnosť, že počas vojny boli vo vzduchu zistené chemické otravné látky. K posledne menovanému problému sa vyslovil aj vtedajší minister obrany Antonín Baudyš, ktorý neskôr musel priznať, že čs. špecialisti identifikovali podprahové hodnoty nervovo-paralytických a pľuzgierotvorných látok vo vzduchu (19. 1. 1991 sarin a yperit pri Vojenskom meste kráľa Chálida a pri 20. brigáde OSS KSA neďaleko mesta Hafer Al Batin, 23. 1. 1991 sarin pri 4. brigáde OS KSA). Od tejto chvíle sa začali o merania čs. jednotky zaujímať aj predstavitelia USA, ktorí viedli vyšetrovanie zdravotných problémov svojich veteránov tzv. syndrómu vojny v Perzskom zálive.

Po priznaní identifikácie chemických OL vo vojne sa začala hľadať príčina ich výskytu. Predovšetkým bol odmietnutý chemický útok Iraku a ako dôvod sa uvádzal druhotný spád z bombardovaných skladov chemickej munície v Iraku. Tento dôvod sa stával nepohodlným pre niektorých amerických veliteľov, ktorí vystavili svojich vojakov možnému nebezpečenstvu otravy. Preto minister nezabudol upozorniť novinárov, že išlo o malé množstvá, ktoré nie sú nebezpečné, i keď sa také niečo nikdy neskúšalo. O problematiku vojny v Zálive a s tým súvisiace merania OL a zdravotné ťažkosti čs. veteránov prejavili záujem viaceré inštitúcie a jednotlivci z USA. Bola to CIA, ktorá už v roku 1993 vyslala svojich špecialistov do ČR, odborník na biologické a chemické otravné látky MO USA Theodor Procriv, ktorý pricestoval v roku 1996 a senátor Richard Shelby i kongresmeni Glen Browder a Cliff Stearns, ktorí chceli vyriešiť otázku poškodenia zdravia amerických vojakov. Pentagon požiadal MO ČR o zapožičanie prístrojov, ktorými boli namerané OL a bolo mu vyhovené. Po overení ich činnosti sa potvrdilo, že sú oveľa presnejšie ako americké. Neskôr sa zistilo, že pri identifikácii chemických látok vo vzduchu boli varované aj americké jednotky, s ktorými čs. jednotky susedili, no ich velitelia pravdepodobne nebezpečenstvo vzhľadom na nízke koncentrácie podcenili.

Korene vzniku a vyslania čs. protichemickej jednotky siahajú až do ponovembrových dní v roku 1989, keď sa uvažovalo o vytvorení čs. mierových síl OSN. V roku 1990 vzniklo výcvikové centrum

MS OSN v Českom Krumlove a začalo sa uvažovať o miestach možného nasadenia. 2. augusta 1990 vtrhol Irak do Kuvajtu a obsadil ho. Zaradenie Československa medzi štáty, s ktorými sa počítalo pre mierovú misiu, bolo výsledkom spoločného úsilia plukovníka Vala a amerického leteckého vojenského prídelenca plk. Edwina Motyka a brigádneho generála Emmana z egyptskej ambasády. Výber druhu vojska bol odvodený od skutočnosti, že Saudskí Arabi chemické vojsko nemali a Iračania používali v konfliktoch OL. Skutočné rozhodnutie vyslať protichemickú jednotku do Zálivu vyslovil pred zahraničnými diplomatmi v Ríme prezident ČSFR Václav Havel 20. septembra 1990.

Po problémoch, ktoré sprevádzali nábor a prípravu materiálu, prepravili americké lietadlá C-5 Galaxy medzi 11. a 14. decembrom 1990 169 mužov s technikou a materiálom do oblasti konfliktu. Tu sa musela jednotka rozdeliť na štyri časti a pôsobiť vo Vojenskom meste kráľa Chálida, pri poľnej nemocnici pri meste Hafer Al Batin a spolu so 4. a 20. brigádou Ozbrojených síl Kráľovstva Saudskej Arábie. Bolo to niečo s čím sa nepočítalo, ale čo sa muselo zvládnuť. Velitelia v Prahe to odmietali pochopiť a rozhodnutie o takomto nasadení jednotky urobil jej veliteľ na vlastnú zodpovednosť. Vzhľadom na rozsah a charakter úloh požadoval od Prahy posilnenie o 60 expertov, doplnenie o ďalší protichemický materiál a o 12 obrnených transportérov chemického prieskumu BRDM-2rch (vhodných pre nasadenie v prvosledových jednotkách oboch brigád). Z Prahy dochádzali skôr pozdravné telegramy a z požadovanej pomoci len asi desatina, t. j. 37 vojakov prevažne na strážnu službu bez PCHOJ; z 360 indikovaných súprav bolo 270 po záruke, jedno dodané BRDM-2rch bolo nepojazdné a UAZ-452 s rádiodianicou R2Mp bol síce mobilný, ale rádiodianica nepoužiteľná. Za tieto nedostatky, ktoré medzinárodne diskreditovali Československo (Saudská Arábia za všetko zaplatila) nebol takmer nikto potrestaný. Niektorí velitelia na MO v Prahe sa pokúsili aj znemožniť alebo zdržať jednotku pri odchode do Kuvajtu, keď poukazovali na zmluvu a vysvetľovali postup plk. Vala ako prekročenie právomoci veliteľa jednotky (to sa dialo uprostred vojnových operácií, ktoré sa začali 17. 1. 1991).

Po oslobodení Kuvajtu a ukončení vojnových operácií sa čs. jednotka zúčastnila na sprevádzkovaní čs. vyslanectva v Kuwait City. V týchto časoch bola celá oblasť postihnutá veľkou ekologickou a ekonomickou katastrofou, keď 85 percent vojnových vrtov v Kuvajte ustupujúci Iračania zapálili. Denne zhorelo 3 milióny ton ropy, čo zna-

menalo tisíce ton dymu, sadzí, nebezpečných plynov a rakovinotvorných látok v ovzduší. V tomto prostredí žilo civilné obyvateľstvo a spojeneckí vojaci, medzi nimi aj československí. Čs. experti zozbierali vzorky vzduchu, jedla, vody, piesku a ochranné filtre z masiek, cez ktoré dýchali spodiny a poslali ich do Československa, kde to vyhodnotili, ale neurobili sa kroky na kontrolu zdravia vojakov po návrate zo Zálivu domov. Mohlo sa to charakterizovať jedine slovom – nezáujem. Tento nezáujem sa prejavil aj po rokoch, keď veteráni začali trpieť rôznymi chorobami, ktoré nápadne pripomínali chronickú otravu ropnými exhalátmi. Vo vojenskej nemocnici a na MO ČR ich považovali za simulantov, prípadne hypochondrov, ktorí chcú „vytrieskať“ z armády peniaze. Avšak už v marci 1995 zomrela prvá obeť záhadného ochorenia tzv. púštnej horúčky v Československu a príčinou smrti bolo ťažké ochorenie žalúdka, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou súviselo s pôsobením v Zálive, čo však MO ČR odmietlo.

V roku 1997 na rozkaz ministra Miloslava Výborného zostavilo MO ČR dve komisie – pracovnú a zdravotnú, ktoré mali objasniť všetky problémy, čo sa vyskytli po návrate vojakov z Perzského zálivu. Nemenej dôležitou úlohou komisií bolo utíšiť pre MO ČR neunosnú situáciu neustáleho tlaku verejnosti na dôkladné vyšetrenie udalostí, ktoré sa stali v Zálive. Komisie vznikli po ukončení vyšetrovania MO USA so záverom, že neexistuje súvislosť medzi chorobami veteránov a možnými účinkami chemických zbraní. Výsledky práce českých komisií sú však viac ako diskutabilné (úplná záverečná správa pracovnej komisie je uverejnená na konci knihy) a závery sú podľa autorov čiastočne zavádzajúce. Určitý posun vpred znamenala zmienka v záverečnej zdravotnej správe o tom, že časť veteránov trpí zdravotnými ťažkosťami, pre ktoré sa vžil názov „syndróm vojny v Zálive“.

V poslednej časti knihy autor so svojimi spolupracovníkmi prinášajú čitateľovi zaujímavé odhalenia. Okrem iných uvádza dôvody, ktoré viedli gen. Normana Schwarzkopfa nevyhlásiť chemický poplach pri zistení podprahových koncentrácií chemických OL v podriadených vojskách. Tie by sa dali zhrnúť do konštatovania, že sa obával časového zdržania (používanie ochranných prostriedkov, špeciálna očista a odmorovanie, obchádzanie a uzavretie priestorov výskytu OL a pod.) a paniky, s čím by súviselo možné zníženie odhodlania vojakov bojovať. Bol to krok, ktorý bol riskantný, ale z vojenského hľadiska stál za to. Spojenci sa najviac obávali použitia iráckych biologických a chemických zbraní, a to sa stalo aj ich noč-

nou morou. Irak s najväčšou pravdepodobnosťou použil chemické zbrane prostredníctvom niektorých rakiet Scud, ktoré odpaľoval na postavenia Spojencov v Saudskej Arábii. V roku 1998 bola zverejnená záverečná správa špeciálneho vyšetrovacieho tímu prezidenta USA Billa Clintona, v ktorej sa uvádzalo, že nízke koncentrácie OL namerané čs. špecialistami nepochádzajú z bombardovaných skladov chemickej munície irackej armády. Možným zdrojom zistených OL sa tak pravdepodobne stali mobilné zásoby chemických zbraní, ktoré mala iracká armáda v prvej línii a ktoré sa rozhodla zničiť po zmene bojovej situácie v jej neprospech. Dôkazy o tejto možnosti obsahuje správa prezidentského výboru.

V 25. kapitole nájdeme vysvetlenie jednej málo známej udalosti z 19. januára 1991, keď čs. špecialisti namerali u francúzskych jednotiek neďaleko Hafer al Batínu na malej ploche nervovo-paralytické OL typu soman alebo tabun. Toto odhalenie ma nádych senzácie.

V doslove knihy sa autori venujú problému jej vydania v nakladateľstve Naše vojsko v ČR, kde bola najprv veľmi očakávaná, no po tlakoch zo štátnych kruhov blízkyh armáde ju odmietli vydať. Pravdepodobne to malo súvis so zverejnením častí pripravovanej publikácie v anglickom jazyku na internete. Zhodou okolností pár dní po rozhodnutí knihu nevydať sa začali letecké útoky USA a Veľkej Británie na Irak, za odmietnutie Iraku spolupracovať s inšpektormi OSN na konečnej likvidácii zbraní hromadného ničenia.

Kniha je čítavá a má zaujímavú obrazovú a dokumentárnu prílohu. Je spomienkou na vojakov, ktorí pomáhali brániť slobodu a demokraciu v Perzskom zálive.

Z. Katreba

KARPATSKÉ STOPY

Každý človek zanecháva po sebe stopy – v pamäti rodiny, národa, dokonca ľudstva. Reč bude o epizódach zo života štyroch mužov, ktorí chtiac-nechtiac zanechali po sebe stopy v karpatských horách, v časoch neuveriteľne ťažkých – počas prvej svetovej vojny. Severovýchodná časť Slovenska, ťažko skúšaný a Bohom zabudnutý kraj... Sem, v tú pamätnú zimu 1914 – 1915 vojnový osud zavial desiatky tisíc ľudí. Aby zabíjali jeden druhého. O týchto bojoch (v máji 2000 uplynie 85 rokov od ich ukončenia) neskôr napísali spomienky veliteľia a radový vojací z jednej i druhej strany. Mý sa však pokúsime vyhľadať stopy tých,

ktorí sa nevyznamenali ako vojaci, preslávili sa v celkom inom odbore.

Stopa prvá. Do vlaku, ktorý v máji 1915 viezol Jaroslava Haška na front, neskôr nasadli iní pasažieri – Jozef Švejk, npor. Lukáš, por. Dub, Baloun, Vaněk... Hrdinovia nesmrteľného Haškovo diela *Osudy dobrého vojáka Švejka*. Uvideli a zažili to, čo uvidel a zažil ich autor: v Trebišove stretnutie s maďarskými veteránmi, v Humennom otrasné scény týrania miestnych obyvateľov. Potom nasledovala cesta údolím Laborca. „Bylo vidět, že zde to již šlo do tuhého.... Celé údolí na Medzilaborce bylo rozryto a přeházeno, jako kdyby zde pracovali armády obrovských krků...“

Vtedy v zadných vagónoch Švejkovho vlaku sedeli Nemci, ktorí ešte v Miloviciach na stanici hulákali: „Wann ich kumm, wann ich wiede kumm...“ Lenže „od Humenného silně ztichli, poněvadž nahlíželi, že mnozí z těch, jejichž čepice jsou na hrobech, zpívali totěž o tom, jak to bude pěkné, až se opět vrátí a zůstane pořád doma se svou milou“.

To bol trefný postreh. Skutočne v údolí Laborca bojovali, ako ich vtedy nazývali, ríšski Nemci. Bol to Beskydský zbor generála Marwitza (43 tisíc mužov), s príchodom ktorého koncom marca 1915 sa podarilo odvrátiť zrútenie rakúsko-uhorskej obrany v Karpatoch. Za krátky čas tu Nemci nechali desiatky hrobov (spoločných i jednotlivých), dokonca samostatný cintorín v Radvani. V auguste minulého roka študenti – dobrovoľníci z Nemecka čiastočne obnovili tento cintorín. Pravda, z náhrobných označení tam ostal už iba jeden kameň s nápisom, z ktorého vyplýva, že pod ním leží 19-ročný dobrovoľník Gottfried Kruse zo Stralsundu.

Potom nasledovala zastávka vlaku – „rozbitým, vypáleným nádražím, z jehož začouzených stěn vyčnívali zkroucené traverzy“. Pred nami sa objavujú ďalšie epizódy, vrátane rekvirácie troch prasiat a nakoniec obed za palotou v Lupkovskom priesmyku. Práve tu sa (Hašek) Švejk rozlúčil so Slovenskom. Mý sa však nie nadhlo vrátíme na samotný začiatok tejto cesty.

Pred nástupom do vlaku, ktorý mal transportovať Švejkov pochodový prápor na front do Haliče, jeho príslušníkom „tráslavým hlasem“ prečítali dva rozkazy. Jeden vydal sám pán cisár, druhý arcivojvoda Jozef Ferdinand. Obidva sa týkali jednej udalosti, ktorá sa odohrala 3. apríla 1915 pri Zborove (u Haška – na Duklianskom priesmyku – ale to nič nemení na veci). Vtedy na stranu Rusov prešiel takmer celý 28. peší pluk „pražských detí“. Im sa vyslovovala „tisíckrát hanba, potupa i opovrzení těmto bídákům bezectným...“

Hašek určite nevedel, že neskôr jeho hrdinu budú spájať aj s touto zborovskou udalosťou. Čo s tým má spoločné Švejk? Hašek vytvoril teraz už známy na celom svete, použijúc moderné slovo, imidž českého vojaka. Nevymyslel ho, iba sa zakladal na epickom flegmatizme, schopnom zaujímať mnohoznačné stanovisko v každej životnej situácii, do ktorej ho dohnala vojna, a taktiež na tradičnej „protinapoleonskej“ mentalite českého človeka.

Nielen v čase vzniku tohto imidžu, ale aj dnes sa ozývajú hlasy usilujúce sa vyvrátiť ho. Je pravdivý? Aký bol vlastne český vojak? V Česku aj v súčasnosti občas oprašujú aprílovú zborovskú udalosť. Píše sa o tom, ako sa po prvej svetovej vojne legenda o prechode „pražských detí“ rozkošatila a pod. Napríklad, jeden z buditeľov národnej myšlienky Jozef Fučík v prílohe MF-Dnes v roku 1998 o zborovskej udalosti poznamenal: „Príbeh poslouchá ideológom všech barev – velkoněmecským šovinistům, českým nacionalistům a nakonec i Klementu Gottwaldovi a jeho Rudému Večerníku. Jen český voják na ni doplatil svou pověstí. Jeho obraz z první světové války se mladým generacím a okolnímu světu stelesnil do figury ulejšáka Švejka nad pivní sklenici. Milión českých vojáků, kteří ve válce čestně dobojovali, na „špatné straně dožil své dny v zapomnutí“. Tak vyzerá zúfalý pokus napraviť celkový obraz dobrého českého vojaka.

Ešte na chvíľu zostaneme pri Haškovi. Hovorí sa, že dejiny majú zmysel pre absurditu. Keď by vedľa seba postavili Jaroslava Haška a Rudolfa Medeka (významný čs. legionár, neskôr generál a spisovateľ – I. S.), tak už niečo lepšie by sa pre tento význam ani nedalo vymyslieť. Na jednej strane (Medek) uvedomelý vojak a budovateľ vysnívaného čs. štátu, na strane druhej anarchista a neskôr vojenský zbeh. Z jedného sa stane ničiteľ boľševikov, z druhého „tovariš Gašek“. Ale existuje ešte jedna strana – jednoduchšia a čisto ľudská. Český dramatik a prozaik František Langer vo svojich spomienkach uvádza, že keď Hašek a Medek, každý svojím spôsobom prežili dobrodružstvá v Rusku a vrátili sa domov, stretli sa niekde vo vinári. Medek vtedy vyhlásil, že keby Haška niekde na Sibíri stretol, ihneď by ho dal za zradu popraviť. „A to by ses před tím se mnou ani nenapil?“, opýtal sa ho Hašek, „to kdy bys mi tam přišel pod ruku ty, teda bych se s tebou nejdřív napil“. „A potom“ horel zvedavosťou Medek. „potom bych ti dal milost“. Na to vraj Medek, duša básnická, s plačom padol okolo krku slovanskej duši Haškovej a pili spolu na zmierenie až do rána.

Čo k tomu dodať, historika na pohľadanie. V tom čase obaja sedeli nad rukopismi, Medek sa dielom, ktoré opisovalo cestu légii usiloval položiť

do základov nového štátu ideológiu hrdinstva, jednoty, vernosti... Hašek vydával prvý diel Švejka, ktorého ideológiou bol výsmech všetkých ideológií. Prvý dostával štátne ceny, druhému stačil tučný honorár, za ktorý sa stihol poriadne sťať na Lipnici. Prvý smeroval ku generálskym epoletám, druhý – k nesmrteľnosti.

Komu dnes niečo hovorí meno Medek? Ale Haškovi predsa pomohol. Na jeho zárok bolo zastavené obvinenie spisovateľa z velezrady.

Stopa druhá – Kischova. Egon Ervín Kisch, Haškov kolega, pražský novinár a spisovateľ. Víťor vojny aj jeho zavial na východné Slovensko. Zo Srbska sem prišiel v hodnosti desiatnika vo februári 1915. S jednotkou pochodoval k Snine. Rusi už boli v Medzilaborciach a tlačili sa od Lupkovského priesmyku v smere na Humenné. Tam už boli počas prvého vpádu v novembri 1914. Aký uvidel tento kraj? „Snina je zničená... A obyvateľstvo oblehá polní kuchyne, v obci je také plno nemocných s omrzlinami.“ Neskôr bol ubytovaný v jednej chatrči v Teplovciach (dnes Osadné). V nej bývala rodina so šiestimi deťmi: (... manžel spí na peci, nad nimi se houpá kolébka zavěšená na trámech krovu, a když začne kojenec řvát, rozkolébá ji ležící žena nohou. Vnímavě Kischovo oko pozorovalo okolí a porovnával ho so Srbskom: „Kolem se vlečou maródi, jen málokterí mají průstřely, většinou jsou to omrzliny: títo neskrvavení zranění působili ještě hroznější než krvácející ranění, které sme potkali v Srbsku před každou bitkou. Tři raněné, které se sami zmrazčili, byli eskortováni k divíznímu soudu, chvěli se zimou a bolesti.“ E. E. Kisch, znalec pražského podsvětí sa dlho v Karpatoch nezdržal. Bol ranený a zo Stakčína sa dostal sanitným vlakom do vnútrozemia. Až do smrti si určite zapamätal zakrvavený karpatský sneh.

Stopa tretia, Pasternakova. Autor svetoznámeho románu *Doktor Živago* nikdy v Karpatoch nebol, poslal však sem hlavného hrdinu svojho diela. Ten si spomína na svoje pôsobenie v polnej nemocnici niekde blízko pred vchodom do maďarskej nížiny (pravdepodobne pri Medzilaborciach) a na návštevu cára 8. Brusilovovej armády v apríli 1915. Zo Živagovho dojmu z návštevy uvediem len stručnú pasáž: „Mal by vyrieknuť niečo ako: Ja, môj meč a môj národ ako Wilhelm, alebo niečo v tom zmysle. Ale rozhodne o národe, to rozhodne. Ale vieš (to hovorí priateľovi Gordonovi – I. S.) on je tak rusky prirodzený a tragicky povznesený nad tie banality... „

Ako prišiel B. Pasternak ku spomienkam na prvú vojnovú jar svojho hrdinu? „Vrchy zarastené mo-

hutnými jedľami a borovicami a biele zdrapy oblakov, čo sa na nich zachytili... Para stála nad dolinou, a para sa dvíhala zovšadiaľ, všetko sa kudlilo dohora, dym rušňov zo stanice, sivé hmly z lúk, sivé vrchy, tmavé hory, tmavé oblaky.“

Opakujem ešte raz, Pasternak nebol ani blízko Karpát. Ale bol tam v bojujúcej 8. armáde jeho priateľ, vlastne syn jeho priateľa, „krásavec“ práporčík Šestov. Ten prišiel z frontu na dovolenku do Moskvy a počas dlhých večerov rozprával básnikovi, čo videl a prežil. Po návrate na front padol už v prvom boji. Bola to veľká rana pre autora románu. Mimochodom, práve práporčík Šestov odhovril Pasternaka od myšlienky zapísať sa ako dobrovoľník do armády. „Triezvo mi vyzozprával o fronte a upozornil, že tam stretnem niečo protiahlé k tomu, čo predpokladám nájsť“, napísal neskôr. (Vtedy spolu s ním sa na front hlásil aj Vladimír Majakovskij, Sergej Jesenin sa hlásil samostatne a odišiel na front ako sanitár.)

Názov železničnej stanice Medzilaborce sa predsa objavuje v románe *Doktor Živago*, ale už v súvislosti s druhou hlavnou postavou románu – Larisou. Tá hľadala svojho manžela Antipova, ktorý bol nezvestný od bojov v Karpatoch. A tu pozor, Pasternak píše: „Po nedávnom prielome, ktorý sa neskôr stal známym ako Brusilovov prielom, pošla armáda do útoku. Listy Antipova prestali chodiť... Keď Larisa zistila, že hľadanie na takúto diaľku je daromné, rozhodla sa ísť osobne na miesta nedávnych operácií. Preto ako milosrdná sestra odcestovala sanitným vlakom, ktorý išiel cez Lisky na uhorské hranice do Medzilaboriec. Tak sa volá to miesto, skadial' jej Paša (manžel – I. S.) písal naposledy“. Tu sa náš slávny autor zmýlil. Takzvaný Brusilovov prielom sa uskutočnil v roku 1916. Brusilov vtedy už velil nie 8. armáde, ale celému Juhozápadnému frontu. Medzilaborce v tomto čase už dávno boli v tyle rakúsko-uhorskej armády.

Vráťme sa však znovu k Haškovej knihe. Je v nej epizóda, ktorá nám posluží ako symbolický mostík ku ďalšej postave. Táto epizóda sa odohrala na budapeštianskej stanici. Po nevyfasovaných predtým 15 dekagramoch (salámy) na cestu, vojaci tu mali dostať akúsi syrovú „záplatu“. „Mužstvá jednotlivých rot vraceli se od zásobovacieho skladišťa ke svým vagónům opět s prázdnem. Místo patnácti dekagramů ementálského sýra, který měl být zde rozdán, dostal každý po škatulce zápalek a jednu pohlednici, kterou vydalo Komité pro válečné hroby v Rakousku (Viedeň XIX, 4, Canisiusgasse). Místo patnácti dekagramů ementálského sýra měl každý v ruce západoholičský hřbitov vojnů v Sedlisku s pomníkem nešťastných land-

veráků, zhotovených ulejkákem sochařem jedno-ročním dobrovoľníkem šikovatelem Scholzem.“

Podľa spisovateľa sa táto historika odohrala 23. mája 1915 práve v deň, keď Rakúsko-Uhorsko vypovedalo vojnu Taliansku. Dátum usvedčuje Jaroslava Haška z omylu. V máji 1915 nemohli vojakom rozdávať takúto pohľadnicu. Výbor pre vojnové hroby v Rakúsku zriadili totiž až o pol roka neskôr a pomník v Sedliciach ešte vtedy nestál! Vojaci mohli dostať inú pohľadnicu s vyobrazením dajakého iného cintorína. Vydávala ich už od roku 1914 Kriegeräberabteilung des K. und K. Militärkommandos Krakau – oddelenie vojenských hrobov v Krakove. Navyše je známe, že táto „firma“ do konca vojny vydala 172 658 pohľadníc. K tomu „hrobárskeho komandu“ patril aj významný slovenský architekt.

Stopa štvrtá – Jurkovičova. Práve Dušan Jurkovič zanechal tu, v haličsko-maďarskom, dnes poľsko-slovenskom pohraničí svoju stopu, a to nie hocjakú, ale hmotnú. Vybudoval tu 31 cintorínov, na ktorých dodnes stoja krásne pomníky, skvosty jeho umenia. Jeden z nich stojí rovno na štátnej hranici pri Becherove, asi 5 km od Zborova. Vedľa je pochovaných 168 rakúsko-uhorských a 135 ruských vojakov.

Nazývali ho básnikom dreva. Pri stavbe vojenských cintorínov však musel použiť aj kameň. Výstavba vojenských cintorínov bola významným medzníkom v jeho tvorivej kariére. „Keď sa rozdeľoval terén, nikto nechcel ísť do pohraničných Karpát“, spomínal neskôr. „Dal som si prideliť horskú krajinu... Vtedy, keď moji kolegovia zakladali parky, vysypovali chodníky pieskom, vysádzovali kríky a kvety, ja som sa rozhodol umiestniť cintoríny v prírodnej kráske karpatských svahov – akoby ich tam vytvorili neviditeľné ruky – ruky miestnej ľudovej tradície.“

Krakovské „hrobárske komando“ vybudovalo spolu 365 cintorínov, kde pochovali 60 829 padlých a to bez rozdielu národnosti a vierovyznania.

Samotné „komando“ bolo tiež internacionálne – Rakúšanai, Poliáci, Česi a iba jediný Slovak – Dušan Jurkovič, rodák z obce Turá Lúka pri Myjave. Treba dodať, že jeho idey pretvárali do života šikovné ruky zajatcov. Taliani boli vynikajúci kamenári, Rusi dobre pracovali s drevom. Umelcom pri práci bola poskytnutá značná samostatnosť ako pri projektovaní, a tak aj pri realizácii. „Túto okolnosť si možno vysvetliť tým, že všetci naši nadriadení boli laici-vojaci. Mal som voľnosť pri výbere miesta, materiálu a možnosť experimentu“, napísal neskôr. Z veliteľstva mu zväčša vyčítali prílišnú náboženskú orientáciu jeho názorov a ich slovanský charakter. Usiloval sa však o symbiózu

o symbiózu a priblíženie k miestnym dreveným kostolíkom. Vojsko chcelo Heldenfriedhof....

„Umelec v uniforme“ Dušan Jurkovič na jednej strane musel počúvať rozkazy nadriadených, ale tvoril, ako mu kázala jeho slovanská duša. Akoby mohol ináč, veď ako priznal, „ku kraju a nešťastnému ľudu rusínskemu, medzi ktorým som pôsobil, priľnul som úprimne a tu v Karpatoch spriadal som svoje sny o veciach budúcnosti po víťazstvách – v našej budúcej oslobodenej vlasti“.

Po druhej svetovej vojne viaceré Jurkovičove cintoríny a pomníky zostali zdevastované, niektoré zničené. Ale nie sú zabudnuté. V 80. rokoch boli podniknuté prvé pokusy na ich obnovenie, v 90. rokoch táto práca zintenzívnela a a Jurkovičove architektonické skvosty znovu lahodia očiam toho, kto sa k nim dostane úzkymi horskými cestičkami.

Stopy, karpatské stopy ..... Koľko ich ešte je?

I. Slepčov

KRONIKA

XIV. SETKÁNÍ ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH
AUTORŮ LITERATURY FAKTU

Ve dnech 21. a 22. září 1999 se na zámku ve Slavkově konalo již XIV. setkání autorů literatury faktu. Tradiční akce je každý rok věnována některé z aktuálních otázek, tentokrát to byl Problém malého národa na přelomu 20. a 21. století neboli Češi v Evropě. Ti, kteří se setkání, na jehož pořádání má rozhodující podíl Klub autorů literatury faktu (KALF), zúčastňují pravidelně, mohli s potěšením konstatovat nejen to, že řady historiků, publicistů i dalších autorů věnujících se čtenářsky přitažlivému zpracování historických i současných témat se rozšiřují a omlazují a zlepšují se také možnosti vydávání knih, ale především to, že slavkovská setkání mají stále stoupající odbornou a společenskou úroveň. Potvrdila to rovněž přednáška prof. Roberta Kvačka z Univerzity Karlovy v Praze a člena KALF nazvaná Evropa a my, v níž provedl hlubokou a kritickou analýzu dnes již klasického sloganu o „návratu do Evropy“. Ukázal, že pod pojmem Evropa rozumíme většinu pouze Evropskou unii, ale náš kontinent nekončí zdaleka na Ukrajině. Jde o světadíl, v němž na antickou tradici navázalo křesťanství, který byl kolébkou průmyslové revoluce a také dvou zatím nejničivějších válek. Tím je dána pestrost a různorodost Evropy v její jednotě, kterou si často neuvědomujeme.

Referent poukázal na to, že v posledním desetiletí český stát přestal plnit některé své funkce a stal se dokonce terčem různých ataků, výsměchů či přímo zpochybňování oprávněnosti vlastní existence včetně bývalého Československa. Jako lék je někdy dokonce nabízena idea habsburského státu. Ti, kteří se k takovým útokům uchylují, se snaží své komplexy léčit „evropanstvím“, aniž by chápali, že Evropa je kulturně historický fenomén, v němž se vše dotklo a dotýká všech bez rozdílu. Nic na tom nemohla změnit ani „železná opona“ a nezmění to rovněž pokusy dělit znovu náš kontinent na „vyvolené“ a „ty další“.

Prof. Kvaček dále ukázal, že česká společnost se v 19. století vytvářela vyhraňováním vůči okolnímu světu a nikdy neměla tendence k izolacionismu. Naopak – snažila se s ním soupeřit především svou zdatností a tvořivostí. Proto tolik sázela na vzdělání a schopnosti jednotlivce. Neměla komplex „malého národa“, ten se objevil až později. Po vzniku Československa, které se od počátku cítilo součástí Evropy, těžil nový stát i ze své vnitřní různorodosti, rozdílů mezi českými zeměmi, Slovenskem a Podkarpatskou Rusí, které zdaleka nebyly jen „břemenem“. Právě styk různých kultur – včetně německé a židovské – byl jedním ze zdrojů a příčin smyslu pro demokracii a toleranci. Také proto česká společnost jako jedna z prvních registrovala proměnu poválečné Evropy v předválečnou ve třicátých letech.

Evropanem se nemůže stát nikdo, kdo se zřekne svého národa, právě naopak – potřebujeme být sami sebou, mít sebevědomí, které vyrůstá z tvořivosti a současně se nepřeceňovat jako střed nebo „pupek“ Evropy. Musíme znovu pochopit, že jednota je v různosti a že nic nelze úplně kopírovat nebo opakovat.

Přestože prof. Kvaček hovořil o historii české společnosti a jejím vztahu k Evropě, diskuze ukázala, že problém „malého národa na přelomu 20. a 21. století“ je mnohým širší a obecnější a potýkají se s ním i na Slovensku a v dalších postkomunistických zemích.

Součástí slavkovského setkání bylo také udělování Cen E. E. Kische, jednoho z mála kulturních cen, která si zachovala československý charakter a jediného, kterého se dostává autorům literatury faktu z České i Slovenské republiky. Oceněná díla umožňují udělat si alespoň rámcovou představu o širce zájmů autorů literatury faktu v obou zemích, o míře jejich odvahy zpracovat dosud neznámá a někdy i velmi „žhavá“ témata a také o různosti, která je jim společná a spojuje je. Za slovenskou stranu byli oceněni Dušan Kováč za syntetické Dejiny Slovenska, Luba Lesná za Únos prezidentovho syna, ukazující pozadí manipulaci s Michalem Kováčem ml. a Ivan Kamenec za Tragédii politika, monografií věnovanou Jozefu Tisovi. Z českých autorů to byli Dušan Uhlíř a jeho kniha Černý den na Bílé hoře, Antonín Benčík s monografií Rekviem za Pražské jaro a Karel Jířík za netradiční sborník Svědectví o roce 1968 v Ostravě.

Dvoudenní setkání více než padesáti autorů literatury faktu i nakladatelů a knihkupců, kteří mají čas- to rozhodující podíl na tom, aby si kniha mohla najít své čtenáře, bylo doplněno několika besedami se čtenáři a na středních školách. I tam se projevil stoupající zájem o kvalitní literaturu faktu zejména mezi

mladou generácií, ktorá sa často práve jejím prostredníctvom seznamuje s historickými udalosťmi i osobnosťmi. Již XIV. Slavkov však především potvrdil prospěšnost otevřené výměny názorů a nesporný přínos pravidelného setkávání českých a slovenských autorů, při kterém dochází k hlubšímu vzájemnému poznávání a společnému hodnocení vykonané práce.

J. Bilek

VEDECKÁ KONFERENCIA K VOJNOVÝM UDALOSTIAM ROKU 1944 V PRAHE

Dvojdnovú konferenciu českých a slovenských historikov Válečný rok 1944, ktorá sa uskutočnila 19. – 20. 10. 1999 v Prahe, zorganizoval Historický ústav Armády ČR (HÚ AČR). Konala sa v zasadacej sále Armádneho múzea. Vo svojom otváracom prejave riaditeľ HÚ AČR hovoril o cieľoch konferencie, ktorá mala ukázať vojnové akcie v roku 1944 a ich význam z hľadiska ukončenia vojny a povojnového vývoja, otázky druhého odboja, vojenských aspektov 2. svetovej vojny a v neposlednom rade nakoľko pokročila historiografia za uplynulých 10 rokov v týchto problémoch.

Jaroslav Hrbek z Ústavu soudobých dějin AV ČR predniesol príspevok o spojeneckej stratégii v roku 1944. O priebehu bojov v európskom priestore bojovej činnosti konštatoval, že už na začiatku roku 1944 bola strategická iniciatíva v rukách Spojencov. Rozhodujúcimi predpokladmi na to boli víťazstvá v Atlantiku a zabezpečenie námorných komunikácií ešte v roku 1943. Spojenci veľa času stratili úvahami, či otvoriť front na Západe alebo v Stredomorí. Ťaženie v Taliansku potom preukázalo, že útok z juhu bol z vojenského hľadiska chybným krokom a viedol k ťažkým zákopovým bojom. Prednášajúci hovoril aj o pripravách a priebehu operácie Overlord a venoval sa aj „balkánskej zaťažnosti“ W. Churchilla, pričom konštatoval, že z vojenského hľadiska bol vtedy balkánsky variant otvorenia druhého frontu správne odmietnuť. Na druhej strane vylodenie v južnom Francúzsku už bolo diskutabilné, ale túto operáciu presadil Eisenhower. V danom čase by bolo výhodnejšie uskutočniť túto operáciu v severnom Taliansku, pri Janove ale ako pozitívum treba hodnotiť, že Spojenci sa zmocnili Marseille ako neporušeného prístavu. J. Hrbek venoval pomerne malý priestor sovietskej bojovej činnosti. V súvislosti so zastavením Červenej armády (ďalej: ČA) pred Varšavou a potom následnou takmer polročnou prestávkou až do januára 1945 a v zodpovedaní otázky, či bola taká dlhá operačná prestávka nevyhnutná, na jednej strane síce konštatoval, že ČA nebola schopná prekročiť Vislu, lebo bola vysilená, na druhej strane hovoril o sovietskej neochote pomôcť varšavskému povstaniu. Táto neochota údajne vyplývala z toho, že Stalin do polročnej prestávky zakomponoval aj politické aspekty. Podľa J. Hrbka totiž v tomto čase bolo výhodnejšie spustiť sovietsku ofenzívu na Balkán (cez Rumunsko a Bulharsko) a získať tam politický vplyv.

Jan Kuklík z Právnickej fakulty UK v Prahe predniesol príspevok o príprave dočasného štátneho zriadenia na obnovenie ČSR. V podmienkach emigrácie boli dekréty prezidenta republiky prechodným opatrením a jedinou formou prezentácie nového právneho zriadenia, pričom od roku 1943 sa pripravovalo povojnové zákonodarstvo. Dôležitým problémom referátu bola medzinárodno-právna stránka kontinuity Československa. (Pravda, tu treba konštatovať, že právny prístup k tomuto problému sa nemusí zhodovať s prístupom historikov politických alebo vojenských dejín.) Prezident Beneš si bol vedomý rôznych úskalí tvrdenia, že československý štát nezanikol. (Tu treba poznamenať, že táto otázka rezonovala aj v nedávnej politike ešte spoločného čs. štátu v roku 1991, keď niektorí slovenskí politici zdôrazňovali prerušenie kontinuity čs. štátu prinajmenšom do roku 1941. Pre nedostatok priestoru tu necheme analyzovať právno-praktickú stránku, čo všetko by to znamenalo.) Kontinuitu čs. štátu hodlal dr. Beneš použiť ako argument pre nadchádzajúcu mierovú konferenciu, vo vnútorných pomeroch mala platiť iná zásada. J. Kuklík prezentoval zaujímavé myšlienky aj o ústavnoprávnej oblasti, o dekrétach o národných výboroch a venoval sa aj retribučným dekrétom vo februári 1945 o majetkových pomeroch a dekrétu o štátnom občianstve osôb nemeckého a maďarského obyvateľstva. V súvislosti s občianstvom zvažoval právnu stránku toho, či má štát právo rozhodovať o občianstve vlastných občanov a pripustil, že v tomto smere nebolo všetko právne čisté. Pravda rovnako za nedemokratické by sme mali považovať aj štátne zásahy do súkromného vlastníctva, pretože dekréty o „navrátení majetkových pomerov“ išli ruka v ruke s dekrétom o občianstve a znamenali zbadačenie miliónov bezbranných a nevinných ľudí.

Jan Němeček z Historického ústavu AV ČR predniesol príspevok o československej zahraničnej politike po podpísaní československo-sovietskej zmluvy v decembri 1943. Ako zaujímavosť treba vyzdvihnúť, že čs. zahraničná politika sa usilovala o prehĺbenie kontaktov s Francúzskym dočasným výborom,

ktorý ČSR 13. júna 1944 uznala ako prvý štát. Prednášajúcí sa dotýkali aj procesu zrušenia uznania Mníchovskej dohody. Tvrdenie, že Taliansko a Francúzsko v tom čase už neuznávali platnosť Mníchovskej dohody od začiatku a koncom vojny bol právoplatný už len nemecký podpis, celkom neobstojí, pretože postoj štvrtého signatára – Veľkej Británie – bol iný, neodhodlala sa na uznanie nulity Mníchova od začiatku, neuznala len zmeny po 15. marci 1939, čiže začlenenie Čiech a Moravy do Nemeckej ríše. Čs. emigrácia mala komplikácie v diplomatických kontaktoch so Švajčiarskom, s ktorým bol Beneš ochotný nadviazať styky až po zrušení tamojšieho slovenského vyslanectva.

Jindřich Dejmek z Historického ústavu AV ČR hovoril o slovanskej politike dr. Beneša v politickej praxi v rokoch 1943 – 1945. Hoci Beneš kritizoval panslavistických politikov i slovanskú politiku Poľska a Juhoslávie, tvrdil, že všetky slovanské národy sú demokratické a zdôrazňoval potrebu obrannej spolupráce Slovanov proti Germánom. Uvažoval nad voľnou konfederáciou medzi Československom, Poľskom, Juhosláviou a Bulharskom. Benešov vzťah k ZSSR bol premenlivý ale viac-menej lojálny. Počítal s územnými ziskami ZSSR na konci vojny a s potrebou demokratizácie Poľska a usiloval sa aj o sprostredkovanie medzi Poľskom a ZSSR.

Ivan Kamenec z HÚ SAV predniesol príspevok o politických elitách na Slovensku v roku 1944 (aj oficiálnych politikov aj odbojových) a o ich predstavách o konci vojny. Politické elity na protipóloch (štát – odboj) sa vzájomne obviňovali zo zrady národa, samy seba predstavovali, že reprezentujú národ. Hovoril o rôznych štátoprávnych predstavách v obidvoch táboroch. Protifašistický tábor prezentoval názor (stanovisko ilegálnej SNR z júla 1944), ktorý prekvapil aj Beneša, ktorý mal málo poznatkov o situácii na Slovensku. Je zaujímavosťou (do istej miery tragickou), že dva tábory si vzájomne nehládali kontakty, ak nerátame Čatlošov pokus. Generál Čatloš ako jediný zo slovenskej oficiálnej politickej reprezentácie dal na papier svoje povojnové predstavy.

V následnej diskusii Pavol Šimunič z VHÚ Bratislava na základe prameňov z ruských archívov sa vyjadril k niektorým zahranično-politickým otázkam. Uvedol, že Beneš chcel po vojne vytvoriť Malú dohodu, podobnú ako v medzivojnovom období. O Šmidkeho pobyte v Moskve povedal, že predseda KSS tam predostrel, že Slovensko neprijme vládneho delegáta, lebo jeho kompetencie má Slovenská národná rada. Bývalý spojár 1. čs. armádneho zboru, Jiří Hofman hovoril o svojich poznatkoch zo Zakarpatskej Ukrajiny, o vzťahoch obyvateľstva. Podľa neho sovietske orgány nebránili zmobilizovaniu dobrovoľníkov do 1. čs. armádneho zboru. Pripomienky Jozefa Jablonického (Politologický kabinet SAV) sa týkali príspevku I. Kamenca o politických elitách, predovšetkým vo vzťahu k terminológii. J. Jablonický spochybňoval, že A. Mach, V. Tuka a ďalší patrili k politickej elite, zmienil sa o ich navíte, pričom nezohľadnil politologické kritériá tohto pojmu, ktorý nekvalifikuje vedomostnú alebo vzdelanostnú úroveň politikov, ale ich konkrétne politické (alebo mocenské) pozície v tom-ktorom štáte.

Bývalý príslušník 1. čs. armádneho zboru Jiří Hofman z Čs. obce legionárskej predniesol bohatý faktografický príspevok o účasti volynských Čechov v druhom odboji. Do roku 1939 bolo Volyňsko rozdelené medzi Poľskom a ZSSR, pričom len 1/4 patrila k ZSSR. V roku 1939 asi 1000 volynských Čechov bojovalo v poľskej armáde, z nich 48 zahynulo. 21 volynských Čechov sa nachádza v zozname čs. príslušníkov vo Veľkej Británii. V ČA bolo 542 volynských Čechov. V čs. jednotke bolo 10 615 osôb, okrem nich 268 žien a dievčat a 736 bolo neschopných vojenskej služby. Z nich 1553 zahynulo na fronte. Z približne 12 000 osôb je to 27 percent. V zázemí zahynulo 914 osôb. Z celkového počtu volynských Čechov 7,7 percent zahynulo na fronte a v zázemí.

Na druhý deň odznel koreferát Františka Csefalvaya (VHÚ Bratislava), ktorý hovoril o etapizácii národnooslobodzovacieho zápasu na Slovensku a vyjadril sa k problémom okolo trvania Slovenského národného povstania. Na príklade príspevku J. Pivovarčiho (pozri Vojenská história 1999/2, s. 28 – 39.) ukázal stav prístupu k tomuto problému. „Masový ozbrojený boj Slovákov“ – ktorý J. Pivovarčí stotožňuje so SNP – podľa neho prebiehal na území Slovenska prípadne ČSR. Inými slovami to znamená, že SNP prebiehalo aj mimo územia Slovenska. Trvanie SNP aj po likvidácii povstaleckého územia sa v štúdiu zdôvodňuje tak, že nikto z povstalcov nekapituloval a Slováci udržali ducha národného odporu. V tomto chápaní, samozrejme, udržanie či neudržanie územia pre pokračovanie Povstania je bagatelizované ako „územný handicap.“ Osobitosťou štúdie J. Pivovarčiho je zavedenie tretej etapy Povstania, ktorá sa mala začať vo februári 1945 a trvať do „zavŕšenia masového ozbrojeného boja s domácim a nemeckým fašizmom.“ Tomu sa dá rozumieť len tak, že vojenské operácie na území Slovenska a Československa boli vlastne súčasťou SNP.

J. Jablonický vo svojom vystúpení hovoril o problémoch súčasného odrazu, hodnotenia a politického prístupu k SNP. Na konkrétnom fakte ukázal neprípustný jav, keď vysokopostavený činiteľ politického

života na Slovensku sa v roku 1995 zúčastnil 50. výročia zjazdu mladofudákov. Široko koncipovanou ofenzívou proti tradíciám povstania bola akcia Dies ater, na ktorej sa zúčastnili aj takí ľudia, ktorí boli koncom vojny vo vyššej vodcovskej škole Hlinkovej mládeže a po vojne agentmi v ŠtB.

V diskusii ku kritickému referátu F. Cséfalvaya kontroverzne vystúpil P. Šimunič, podľa ktorého v príspevku bolo Povstanie zúžené a nebolo zohľadnené, že bolo súčasťou európskej vlny protifašistického odporu. Voči argumentom o dôležitosti udržania územia na existenciu Povstania postavil argument o palestínskom povstaní a aj partizánsku aktivitu po novembri 1944 označil za fakt o trvaní Povstania na Slovensku; podľa neho povstalcami boli aj ozbrojenci v tyle. F. Cséfalvay znovu pripomenul základnú charakteristiku Povstania a dodal, že iba pojem „existencia vôle odporu“ nestačí, aby sme ozbrojený odpor mohli kvalifikovať ako povstanie a o kontinuite SNP by sme mohli hovoriť iba vtedy, keby mali povstalcovia vplyv na politickú moc a na život na Slovensku.

Svojou originalitou vynikol príspevok Vladimíra Piláta z Historického ústavu Armády ČR, ktorý hovoril o obliehaní Dunkerque v rokoch 1944 – 1945, pričom vychádzal zo svojich poznatkov získaných v Spolkovom vojenskom archíve vo Freiburgu z fondu Marineoberkommando West, teda ukázal „ako to bolo z druhej strany.“ Na základe mnohých faktografických údajov hodnotil možnosti nemeckej obrany, jej zásobovanie potravinami, liekmi a muníciou. V. Pilát sa vo svojom príspevku mohol opierať aj o osobný denník viceadmirála Frisiusa, z ktorého vysvitá aj to, aké rozpory boli medzi námorníctvom a pozemnými vojskami.

Pavol Šimunič (VHÚ Bratislava) v referáte o povstaleckej armáde zdôraznil dôležitosť psychologického aspektu obrátenia zbraní, pretože každé povstanie je súhrnom tisícov osobných psychologických rozhodnutí. Vyzdvihol spoločné nasadenie armády a partizánov v povstaleckej obrane a z toho vyplývajúce problémy v ich koordinácii.

Z ďalších príspevkov najviac upúťali referáty Vladimíra Franceva a Aleša Knížka (obaja HÚ A ČR). V. Francev, známy odborník na históriu obrnenej techniky hovoril o Panzerjägerprogram-e. Z dôvodov spojeneckých náletov na Berlín, keď bola zasiahnutá aj továreň vyrábajúca podporné vozidlá pre pechotu, sa rozhodlo o rozvínutí novej výroby tam, kde nemohla byť ohrozená spojeneckým bombardovaním, čiže v Protektoráte. Vznikol rozsiahly projekt, do ktorého bolo zapojených vyše 300 firiem v Čechách a vyše 100 v Nemecku. Prvé vozidlo bolo vyrobené 1. apríla 1944. Výroba sa rozbehla natoľko, že už v júli 1944 bol 741. oddiel tankových stíhačov (741. Panzerjägerbataillon) vyzbrojený technikou, ktorá neskôr dostala pomenovanie: Jagdpanzer-38.

A. Knížek mal príspevok o protektorátnom automobilovom priemysle. Okrem zaujímavých poznatkov o rozvoji, ale aj útlme výroby automobilov sa zmienil aj o účasti rôznych elektrotechnických závodov a firiem na vývoji a výrobe rádiostanic, antén, rádiolokátorov a tankových prístrojov.

Posledný referát predniesla hlavná organizátorka podujatia, Zlatica Zudová-Lešková. Hovorila o čs. spravodajskej činnosti na Slovensku, o sieti domácich spolupracovníkov a o odbojových skupinách, ktoré mali kontakty s londýnskymi čs. spravodajskými zložkami.

Nezvyčajne analytické záverečné slovo (s mnohými odporúčaniami pre ďalšie konferencie) predniesol Jaroslav Valenta. Popri tom, že sa kladne vyjadril o celkovom priebehu a prínosu konferencie, nezabudol dodať, že mnohé príspevky boli opisné, a nie problémové a neprinesli veľa nových poznatkov, len zopakovali známu faktografiu. V súvislosti s konferenciou k 55. výročiu ukončenia druhej svetovej vojny, ktorá sa má uskutočniť v Prahe, predniesol svoje predstavy, aké referáty by tam nemali chýbať. (Jeden heuristický referát o prameňoch, ďalší z vojenského archívnictva o tom, nakoľko sú relevantné fondy usporiadané, archívne spracované a do akej miery ich historici využívajú. K nosným referátom by mal patriť aj historiografický príspevok o stave spracovania hlavných tém a o politike veľmocí voči stredoeurópskemu priestoru počas druhej svetovej vojny.)

S prof. Valentom nemusíme vo všetkom súhlasiť. V jednej veci mal veľkú pravdu: 32 príspevkov je veľa na dvojdňovú konferenciu a že z nich bolo málo, ktoré by ukázali nový pohľad alebo nové poznatky. Lež za kvalitu príspevkov nemôžu organizátori, ale pozvaní hostia. Dúfame, že podľa sľubu organizátorov si za krátko budeme môcť prelistovať zborník príspevkov z tejto konferencie.

F. Cséfalvay

BIBLIOGRAFIA

VOJENSKÉ DEJINY SLOVENSKA

(Výberová bibliografia VI. – 1998)

BOŽENA ŠEĎOVÁ – MÁRIA STANOVÁ

Do roku 1526

Homza, M. – Sroka, S. A.: Štúdie z dejín stredovekého Spiša. – Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 1998. – 154 s.

Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov / Hl. red. ed. R. Marsina: I. zv. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov / Red. P. Valachovič – Bratislava: NLC, 1998. – 405 s.

* * *

Brezováková, B.: Postavenie Uhorska v stredoeurópskom priestore v prvej polovici 14. storočia. – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 2 (1998), s. 177 – 203.

Nemcová, Z.: Počiatky puškárskeho remesla v Bratislave. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 2 (1998), s. 87 – 92: tabl.

Segeš, V.: Hlavné črty zástoja miest na Slovensku v uhorskom stredovekom vojenstve. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 1 (1998), s. 3 – 20.

Steinhübel, J.: Pôvod a najstaršie dejiny Nitrianskeho kniežatstva. – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 3 (1998), s. 369 – 416.

* * *

Segeš, V.: Poštovníctvo v stredoveku: Poslovnia, kuriéri, povozníci. – In: Pamiatky a múzeá. – Roč. 46, č. 4 (1998), s. 4 – 7: obr.

1526 – 1914

Bona, G.: A szabadságharc katonai története: Pákozdtól Vilégosig 1848-1849. – Budapest: Zrínyi Kiadó, 1998. – 286 s.: mp.

Csikány, T.: Magyarország hadügye 1848 – 1849. – Budapest: Honvéd Kiadó. – 103 s.: fotogr. – Chronlg.

Die Maria-Theresianischen und Josephinischen Reformen und ihre Bedeutung für die Entwicklung der Slowakei. – Bratislava: Stimul, 1998. – 142 s. – Bibliogr.

Hinterstoisser, H.: Die Adjustierung des k. /u./ k. Heeres: Bd. 1.: Die Infanterie. – Wien: Verlagsbuchhandlung Stöhr, 1998. – 130 s.

Horváth, C.: A magyar katonai eskü története. – Budapest: Honvéd Kiadó, 1998. – 87 s.: fotogr.

Kumlik, E.: Szabadságharc pozsonyi vértanú. – Pozsony: Kalligram, 1998. – 259 s.: fotogr., res.

Mojdis, J.: Francúzi a Slováci od 18. do začiatku 20. storočia. – Prešov: Metodické centrum, 1998. – 40 s. – Bibliogr.

Nyulásziné Straub, É.: A Szabadságharc hétköznapi: Tanúi 1848 – 1849-es naplók. – Budapest: Jövő Nemzedékért Alapítvány, 1998. – 389 s.: fotogr., obr.

Pamätnica 90. výročia tragédie v Černovci /1907 – 1997// Zost. L. Lajčiak – Banská Bystrica: Nadácia černoškých martýrov v spol. s vyd. Skalná ruža, 1998. – 136 s.

Rákocziho povstanie a bitka pri Trenčíne: Zborník statí k 280. výročiu bitky Rákocziho povstalcov s habsburskými vojskami v Hámroch pri Trenčíne. – Trenčín: Slovenská numizmatická spoločnosť, 1998. – 85 s.

Saját kezébe, ott, ahol...: Az 1848-49-es Forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi levéltárban Örzött Katonai Irataiból. – Budapest: Petit Real Könyvkiadó, 1998. – 271 s.: obr., mp.

Slovanský zjazd 1848 a Slováci. – Bratislava: T. R. I. Médium, 1998. – brož.

Škvarna, D. – Eliáš, M.: Prvá Slovenská národná rada. – Bratislava: Národné osvetové centrum, 1998. – 87 s.

Taylor, A. J. P.: Poslední století habsburské monarchie: Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809-1918. – Brno: Barrister & Principal, 1998. – 371 s.

Viktor, G.: Legenda rokov meruůsmych. – 2. vyd. – Bratislava: Sursum, 1998. – 172 s.: fotogr., obr. – Lit., reg.

* * *

Bona, G.: A szabadságharc fegyvereseje: Az 1848 – 1849-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulójára. – In: Hadtörténelmi közlemények. – Roč. 111, č. 1 (1998), s. 3 – 27: mp.

Dangl, V.: K niektorým vojenskostrategickým otázkam postavenia Slovenska v čase tridsaťročnej vojny. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 2 (1998), s. 3 – 13: mp.

Dangl, V.: K vojenským aspektom septembrovej výpravy 1848. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 3 (1998), s. 3 – 28.

Dangl, V.: Zu einigen strategischen Fragen der Stellung der Slowaken in dem dreissigjährigen Krieg. – In: Bellum Tricennale: The Thirty Years' War. – Prague: Historical Institute of the Army of Czech Republic, /1998/. – S. 237 – 238.

Fučík, J.: Operace rakousko-uherské armády v Bosně a Hercegovině 1878 a 1881 – 1882 na základě mandátu Berlinského kongresu. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 4 (1998), s. 38 – 64.

Gosiorovský, I.: Slovenské národné hnutie v 1. polovici 19. storočia. – In: Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 6, č. 2 (1938), s. 33-39.

Haraksim, L.: Slovenskí obrodenci o Slovensku, jeho obrane a brannej spôsobilosti Slovákov. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 3 (1998), s. 59 – 63.

Chalupecký, I.: Politický vývoj Gemera v rokoch 1526-1711. – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 2 (1998), s. 215 – 229.

Irmanová, E.: Liberálové a revoluce 1848-1849 v Uhrách. – In: Slovanský přehled. – Roč. 84, č. 1 (1998), s. 3 – 20.

Klein, B.: Obrana Karpát v zámeroch generálneho štábu rakúskej armády z roku 1811. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 1 (1998), s. 56 – 68.

Krajčovič, M.: Internationale Beziehungen der slowakischen Nationalbewegung des 19. Jahrhunderts. – In: Entwicklung der Nationalbewegungen in Europa 1850-1914. – Berlin: Duncker & Humboldt, 1998. – S. 113 – 142.

Škvarna, D.: Slovenská jar 1848: Cesta k Žiadostiam slovenského národa. – In: Historie a vojenství. – Roč. 9, č. 5 (1998), s. 13 – 14.

* * *

Androvič, Š.: Bratislavské pamätníky na víťazstvo kresťanských vojsk v roku 1683. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 4 (1998), s. 73 – 76.

Dangl, V.: Bitka pri Plášťovciach. – In: Nedeľná Pravda. – Roč. 7, č. 23 (1998), s. 29: fotogr.

Dangl, V.: Moháčska katastrofa. – In: Nedeľná Pravda. – Roč. 7, č. 25 (1998), s. 27: fotogr.

Dangl, V.: Zápas za národ a slobodu: Septembrová výprava slovenských dobrovoľníkov v roku 1848. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 38 (1998), s. 5 – 8: fotogr.

Đuriška, Z.: Poľný kaplán ruského generála: Účasť J. D. Makovického v revolúcii 1848/49. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 6 (1998), s. 19-20: fotogr.

Gosiorovský, I.: Pomoc v duchu slovanstva: Slovenský dobrovoľnícky zbor. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 38 (1998), s. 14 – 15: fotogr., obr.

Gosiorovský, I.: Slovenské povstanie v rokoch 1848 – 1849. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 5, č. 2 (1998), s. 46 – 49.

Horváth, P.: Protihabsburské jarmočné piesne z roku 1848. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 9 (1998), s. 16.

Churý, S.: Krviprelievacie v Černoveji: V zrkadle dokumentov. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 8 (1998), s. 28 – 29: fotogr.

Macho, P.: Mikuláš Zrínsky a Slovensko: Protiturecký hrdina v národných zápasoch. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 10 (1998), s. 14 – 15: obr.

Stehlík, E.: XXIII. svetový kongres Mezinárodní komise pro vojenské dějiny. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 1 (1998), s. 171 – 172 /tridsaťročná vojna/.

Stanová, M. – Šeďová, B.: Slovensko v revolučných rokoch 1848 – 1849: Výberová bibliografia. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 3 (1998), s. 139 – 151.

Škvarna, D.: Prvý národnopolitický orgán Slovákov: SNR vo víre septembrového povstania. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 7 (1998), s. 6 – 7: obr.

Škvarna, D.: Radosť, nádej strach, sklamanie. In: Historická revue. – Roč. 9, č. 4 (1998), s. 12 – 14 /Uhorsko 1848 – Slováci/

Šutka, G.: Lev pri Veľkých Vozokanoch: Víťazná bitka nad Turkami. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 5 (1998), s. 33: fotogr.

1914 – 1918

Đurica, M. S.: Milan Rastislav Štefánik vo svetle talianskych dokumentov. – Bratislava: THB, 1998. – 93 s., fotogr. príł., obr. – Lit.

Ortner, Ch. M.: Die k. u. k. Sturmtruppen 1916-1918: Elitensoldaten der Monarchie. – Wien: Österreichische Militärgeschichte, 1998. – Flg. 6, 69 s.

* * *

Čejka, E.: Československé Nieuporty. – Praha: Zdeněk Čejka, 1998. – 12 s.

Hájková, D.: T. G. Masaryk a Charles Sarolea: Československá propaganda v Anglii 1915 – 1917. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 6 (1998), s. 37 – 57.

Hronský, M.: Priebeh bojov na území Slovenska a Slováci v rakúsko-uhorskej armáde za prvej svetovej vojny. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 2 – 12.

Klímek, A.: Ženevská jednání čs. politiků na sklonku října 1918. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 1 (1998), s. 4 – 24.

Šedivý, I.: Velká válka 1914-1918: Pokus o rekapitulaci. – In: Český časopis historický. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 1 – 25.

Šedivý, I.: „Zed' mezi odbojem domácím a zahraničním.“: Z legionářských sporů o odbojové zásluhy. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 6 (1998), s. 85 – 93.

* * *

Beneš, C.: K památkám z kurzů pro velitele čet ve Francii v roce 1918. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 5 (1998), s. 91 – 95.

Čaplovič, M.: Milan Rastislav Štefánik – legenda a skutočnosť 1. – 4. Pred cestou do sveta: Na ceste ku hviezdám: Vo víre vojny: Medzi zemou a nebom. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 19 – 21 (1998), s. 9.

Čipka, M.: Dobrovoľníci od Darney: Slováci na bojiskách prvej svetovej vojny. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 6 (1998), s. 9: fotogr.

Hronský, M.: Hnutie odporu slovenských vojakov v rakúsko-uhorskej armáde /1. – 3./: Zelené kádre; Vojenská vzbura; Vzbura frontových jednotiek – In: Obrana. – Roč. 6, č. 30, 31, 32 (1998), s. 9: fotogr.

Hronský, M.: Slováci v zahraničnom protirakúsko-uhorskom odboji /1914 – 1918/ – In: Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 6, č. 2 (1998), s. 40 – 48.

Hronský, M.: Tragické udalosti 31. októbra – 1. novembra 1918 /1. – 2./: Búrlivý východ; Otrasná exekúcia – In: Obrana. – Roč. 6, č. 33 (1998), s. 9: fotogr.

Krásnovský, B.: Štyridsaťštyri: Pred 80-timi rokmi sa vzbúrili slovenskí vojaci v Kragujevci. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 23 (1998), s. 9: fotogr.

Moncol, E. I.: O Štefánikovej soche v Paulhane a o pamätných miestach bojmi kovaného priateľstva v južnom Francúzsku. – In: Ročenka odbojárov 1998 / Zost. M. Piovarči – Bratislava: ÚR SZPB. – S. 116 – 117.

Slepcev, I.: Míznúce stopy histórie. – In: Literárny týždenník. – Roč. 11, č. 15 (1998), s. 3: fotogr. /voj. cintoríny/

Švanda, P.: Vojaci 71. pešieho pluku na bojiskách 1. svetovej vojny /1. – 2./ Na východnom fronte; Na západnom fronte – In: Obrana. – Roč. 6, č. 26 – 27 (1998), s. 9: fotogr.

Takáč, L.: Ferdinand Piasecký: Pobočník generála. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 10 (1998), s. 16 – 17: fotogr.

Takáč, L.: Pobočník generála M. R. Štefánika. – In: Ročenka odbojárov 1998 / Zost. M. Piovarči – Bratislava: ÚR SZPB. – S. 104 – 106: fotogr.

1918-1938

- Deák, L.:** Viedenská arbitráž: „Mnichov pre Slovensko“. – Bratislava: Nadácia Korene, 1998. – 72 s. /39 s./ fotogr. pril., mp. – Bibliogr.
- Hronský, M.:** Boj o Slovensko a Trianon 1918-1920. – Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. – 326 s. – fotogr., mp. – Reg., res.
- Katuninec, M.:** Novinárska a politická činnosť Karola Sidora do roku 1935: Dizertácia na získanie ved.-akad. hodnosti philosophiae doctor. – Bratislava: HÚ SAV, 1998. – 226 s.
- Klímek, A.:** Říjen 1918: Vznik Československa. – Praha-Litomyšl: Paseka, 1998. – 279 s.: fotogr., obr.
- Komanec, Z. – Prašil, M.:** Tvrze československého opevnění 1935-1938. I. – Brno: Nakl. a vyd. Společnosti přítel čs. opevnění, 1998. – 101 s.
- Olivová, V.:** Manipulace s dějinami první republiky. – Praha: Eva, 1998.
- Šrámek, P. a kol.:** Když zemřít, tak čestně: Československá armáda v září 1938. – Brno: Společnost přátel čs. opevnění, 1998. – 134 s.: fotogr., mp., tabl. – Lit., reg.

* * *

- Čaplovič, M.:** Armáda a jej činnosť na Slovensku v rokoch 1918 – 1939. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 5, č. 3 (1998), s. 65 – 78: mp., tabl.
- Čaplovič, M.:** Branné organizácie na Slovensku v rokoch 1920 – 1938 so zreteľom na činnosť Sedliackej jazdy. – In: Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku 1900 – 1989 / Zost. E. Mannová – Bratislava: Academic Electronic Press, 1998. – S. 217 – 229.
- Čaplovič, M.:** Náčrt vzniku a činnosti branných organizácií v Československu v rokoch 1918 – 1928. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 2 (1998), s. 14 – 38: tabl.
- Čaplovič, M.:** Náčrt miesta a úlohy branných organizácií v brannom systéme Československa v rokoch 1929 – 1938. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 4 (1998), s. 3 – 29: tabl., prehľ.
- Dejmek, J.:** Československo-britské politické vzťahy v rámci locarnského bezpečnostného systému (1925-1936). – In: Moderní dějiny: Sborník k dějinám 19. a 20. století, sv. 6. – Praha: HÚ AV ČR, 1998. – S. 7 – 97.
- Gosiorovský, I.:** Armáda a jej činnosť na Slovensku v rokoch 1918 – 1939. – In: Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 6, č. 2 (1998), s. 49 – 54.
- Hronský, M.:** Hlavné politicko-diplomatické a vojenské dispozície pri utváraní hraníc Slovenska v rokoch 1918 – 1919 /prvá časť/ – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 3 (1998), s. 29 – 46.
- Hronský, M.:** Priebeh vojenského konfliktu ČSR s Maďarskou republikou rád. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 21 – 30.
- Hronský, M.:** Vojenské obsadzovanie Slovenska v rokoch 1918 – 1919. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 13 – 20.
- Kvaček, R.:** Ke vzniku Československa. – In: Český časopis historický. – Roč. 5, č. 4 (1998), s. 717 – 735.
- Lukeš, M.:** Cesta k amnestii Vojtecha Tuky. – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 4 (1998), s. 663 – 672.
- Minařík, P.:** Dokumenty československé armády z podzimu 1938: Anketa „Armáda v roce 1938“ – vyšší velitelství. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 2 (1998), s. 103 – 136.
- Minařík, P.:** Dokumenty československé armády z podzimu 1938: Anketa „Armáda v roce 1938“ – velitelství divízi a vojskových těles zbraní. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 6 (1998), s. 94 – 124.
- Minařík, P. – Šrámek, P.:** Představy velení československé armády o obraně Slovenska za mnichovské krize na podzim 1938. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 3 (1998), s. 77 – 103.
- Šrámek, P.:** Dobrovolníci v čs. armádě za mobilizace v září 1938. – In: Vojenské rozhledy. – Roč. 7, č. 2 (1998), s. 158 – 161.
- Štembera, M.:** Předmnichovská armáda a památný rok 1938. – In: Vojenské rozhledy. – Roč. 7, č. 3 (1998), s. 141-146.
- Valenta, J.:** Návšteva franko-britské mise v červenci 1920 u T. G. Masaryka. – In: Slovanské historické studie, sv. 24. Praha 1998. – S. 135 – 144.

* * *

- Borák, M.:** Chystaný únos Andreja Hlinku: Tajná akcia poľskej výzvednej služby. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 7 (1998), s. 9: fotogr.
- Čaplovič, M.:** Antihrdina Oskar Schindler: Protagonista na pomedzí fikcie a skutočnosti. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 6 (1998), s. 17 – 18: fotogr.

- Čaplovič, M.:** Nerozhodnosť spojencov vyústila do osudového roku 1938 /1. – 2./ Ortieľ vyniesol vodca; V predvečer rozpadu. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 43 – 44 (1998), s. 9: fotogr.
- Dudinský, M.:** S vojenskými poctami: Čatár in memoriam Gustáv Pažický v rodnej zemi. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 37 (1998), s. 7: fotogr.
- Dulovič, E.:** Pán Sibírskej magistrály: Dvojročné pôsobenie generála Gajdu v Košiciach. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 3 (1998), s. 22 – 23.
- Hofman, P.:** Vojáci a vznik Československa v roce 1918: The Military and the Foundation of Czechoslovakia in 1918: 1918 – 1998. – In: Czech Army today. – Č. 4 (1998), s. 2 – 4: fotogr.
- Hrbek, J.:** Mnichov jako dilema evropské strategie. – In: Dějiny a současnost. – Roč. 20, č. 6 (1998), s. 24 – 27.
- Hronský, M.:** Nielen o Trianone: S Mariánom Hronským. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 7 (1998), s. 14 – 15: fotogr.
- Hronský, M.:** Zásluhy generála Pellého: Francúz najvyšším veliteľom česko-slovenskej armády. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 4 (1998), s. 21 – 22.
- Chudják, F.:** Pod čiernou zástavou: Ciele radikálnej Rodobraný. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 4 (1998), s. 27.
- Pršala, M.:** Slovenské opevnenia 1933-1938: Opevnenie Bratislavy. – In: Apológia. – Roč. 6, č. 1, 2, 3 (1998), s. 26 – 27.
- Sedlár, M.:** Letieť Farmanem! – In: Letectví + kosmonautika. – Roč. 74, č. 25 – 26 (1998), s. 49 – 56: fotogr., nákr.
- Sviták, P.:** Letecký sbor na konci roku 1919. – In: Letectví + kosmonautika. – Roč. 74, č. 24 (1998), s. 13 – 14: fotogr.
- Šuchová, X.:** Ako Karol Sidor čakal na dohodu: Trnistá cesta do vlasti. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 8 (1998), s. 14 – 15: fotogr.

1938 – 1945

- Bola to okupácia:** Referáty na 4. záverečnom sympóziu o okupácii južného Slovenska v rokoch 1938-45. – Bratislava: Kubko Goral, 1998. – 44 s.
- Borák, M.:** Incident pod Tatrami 27. listopadu 1938 a delimitace hranic mezi Polskem a Česko-Slovenskem. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 5 (1998), s. 3 – 24: mp.
- Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945: Dokumenty. Díl 1. (březen 1939 – červen 1943) / Ed. J. Němeček – Praha: Státní ústřední archiv, 1998. – 627 s.**
- Daňko, J. a kol.:** 1. československá smíšená letecká divize v SSSR: Sborník vystoupení, referátů a vzpomínek přímých účastníků slavnostního shromáždění při příležitosti 52. výročí vzniku a bojů 1. čl. smld v SSSR o Moravskou bránu 1944 – 1945. – Praha: MO ČR – AVIS, 1998. – 171 s.: fotogr., mp., zozn.
- Ferdinand Ďurčanský (1906 – 1974):** Zborník zo seminára o Dr. Ferdinandovi Ďurčanskom pri príležitosti jeho nedožitých deväťdesiatych narodenín v Rajci 8. 12. 1996. / Zost. Štefan Baranovič – /Martin/: Matica slovenská, 1998. – 120 s.
- Hradská, K.:** Nemeckí poradcovia na Slovensku v rokoch 1940 – 1945: Dieter Wisliceny a riešenie židovskej otázky: Diz. práca na získanie vedecko-akademickej hodnosti philosophiae doctor PhD. – Bratislava: Historický ústav SAV, 1998. – 148 s.
- Chňoupek, B.:** Biele miesta. – Bratislava: 1998.
- Kamenec, I.:** Dr. J. Tiso 1887 – 1947: Tragédia politika, kňaza a človeka. – Bratislava: Archa, 1998. – 148 s.
- Korček, J.:** Mocensko-represívny aparát a režim Slovenského štátu 1943-1945: Dizertačná práca na získanie ved. hodnosti kandidáta hist. vied. – Bratislava: HÚ SAV, 1998. – 209 s.: tabl. – Lit.
- Kuklík, J.:** Londýnský exil a obnova československého štátu 1938 – 1945. – Praha: Karolinum, 1998. – 176 s.
- Malá vojna: Marec 1939. – Spišská Nová Ves: Nové Spišské hlasy, 1998. – 46 s.**
- Rajlich, J.:** Na nebi sladké Francie: Válečný deník československých letců ve službách francouzského letectva 1939 – 1945. 1., 2. část – Praha: Ares, 1998. – 321 s., 249 s.: fotogr. – Lit., reg.
- Rašla, A.:** Spomienky spoza mreží. – Banská Bystrica: Vidas, 1998. – 253 s.
- Spomienkový zborník rodákov – pamätníkov vojnových udalostí v Cinobani, Turíčkach a Mládzove / Zost. Z. Fričová – Lučenec: Novohradské osvetové stredisko, 1998. – 95 s.: fotogr.**

Štefanský, V.: Generál Ferdinand Čatloš: Biografický náčrt. – Bratislava: VITA MO SR, 1998. – 82 s.: fotogr. – Reg.

Vrba, J.: Muž, ktorý sa vzoprel Hitlerovi: Osobné svedectvá o živote, činnosti a cnostiach ThDr. Jozefa Tisu, prezidenta prvej Slovenskej republiky. – Bratislava: Devinsky expres, 1998. – 115 s.: fotogr.

Vrba, R.: Utekl jsem z Osvětimi. – Praha: Sefer, 1998. – 437 s.

* * *

Bystrický, J.: Ťaženie slovenskej armády na východnom fronte v roku 1941. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 2 (1998), s. 39 – 61: tabl.

Československo-poľská „malá válka“ u Čadce 25. listopadu 1938. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 4 (1998), s. 65 – 90.

Čierna-Lantayová, D.: Slovenské záujmy v oficiálnych kontaktoch medzi Bratislavou a Moskvou (1940 – 1941). – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 1 (1998), s. 42 – 63.

Dutu, A.: Účasť rumunskej armády v oslobodzovacích operáciách na Slovensku (1944 – 1945). – Vojenská história. – Roč. 2, č. 1 (1998), s. 21 – 33.

Grébert, A.: Medzinárodnopolitické aspekty slovenskej otázky v čase druhej svetovej vojny a ich odraz v živote slovenského exilu po roku 1945. – In: Slovenský povojnový exil: Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v MS v Martine 27. – 28. júna 1996 / Zost. J. Chovan-Rehák, G. Grácová, P. Maruniak – Martin: Matica slovenská, 1998. – S. 45 – 48.

Hradská, K.: Nemeckí poradcovia na Slovensku a ich činnosť. – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 4 (1998), s. 589 – 606.

Hradská, K.: Nemeckí poradcovia na Slovensku v rokoch 1940 – 1945: Dieter Wisliceny a riešenie židovskej otázky: Autoref. PhD. – Bratislava: Historický ústav SAV, 1998. – 17 s.

Ivaničková, E.: Československo-maďarské vzťahy v stredoeurópskej politike Veľkej Británie /1938 – 1945/. – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 2 (1998), s. 250 – 260.

Korček, J.: Mocensko-represívny aparát a režim Slovenského štátu 1943 – 1945: Autoreferát dizertácie na získanie ved. hodnosti kand. hist. vied. – Bratislava: SAV, 1998. – 26 s.

Kuklík, J. – Němeček, J.: Česko-Slovenská národná rada v Paříži 1940: Dokumenty. – In: Moderní dějiny: Sborník k dějinám 19. a 20. století, sv. 6. – Praha 1998. – S. 175 – 257.

Kuklík, J. ml.: K počátkům druhého exilu Edvarda Beneše 1938 – 1939. – In: Český časopis historický. – Roč. 5, č. 4 (1998), s. 803 – 823.

Lukáč, P.: George Frost Kennan o Slovensku v rokoch 1940 – 1945. – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 3 (1998), s. 497 – 514.

Marjina, V. V.: Sovietskí a československí komunisti na prahu mieru: vypracovanie spoločného politického algoritmu v rokoch 1944 – 1945. – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 4 (1998), s. 607 – 630.

Nížňanský, E. – Slneková, V.: Die Deportationen der Juden in der Zeit des autonomen Landes Slowakei am 4. – 5. 11. 1938. – In: Bohemia. – Roč. 39, č. 1 (1998), s. 33 – 51.

Parenička, P.: Domáci odboj proti Slovenskej republike. – In: Slovenský povojnový exil: Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v MS v Martine 27. – 28. júna 1996 / Zost. J. Chovan-Rehák, G. Grácová, P. Maruniak – Martin: Matica slovenská, 1998. – S. 57 – 59.

Rajlich, J.: Osobní svědectví ze západní fronty z let 1939-1940. I.-II. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 5, 6 (1998), s. 96-124: fotogr.; s. 130 – 151: tabl.

Šimunič, P.: Armáda Slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945. – In: Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 6, č. 2 (1998), s. 55 – 64.

Šimunič, P.: Boje povstaleckej armády a partizánov proti nemeckým vojskám na Slovensku v roku 1944. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 40 – 55.

Šmihula, D.: Vnútrotný život na vyslanectve Slovenskej republiky v Moskve v rokoch 1939-1941. – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 3 (1998), s. 479 – 496.

Šumichrast, P.: Pohľad nemeckého dôstojníka na bojovú činnosť príslušníkov 1. frontovej garnitúry letky 13 v období 9. 1942-22. 3. 1943. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 4 (1998), s. 83 – 89.

Svanda, P.: Vznik slovenského štátu a jeho vojenská obrana proti horthyovskej agresii v marci 1939. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 31 – 39.

Zudová-Lešková, Z.: Činnosť odbojovej skupiny JaR na Slovensku (1943 – 1944). – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 1 (1998), s. 79 – 103.

- Baranová, D.:** Spomíname na pplk. in memoriam V. Abela. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 6 (1998), s. 6.
- Bielik, P.:** Riešenie židovskej otázky v 1. SR vo svetle Vaškovo procesu. – In: Slov. národné noviny. – Roč. 9, č. 23 (1998), s. 3: fotogr.
- Borik, S.:** O poslednom pamätníku obetiam vojny v Európe. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 10 (1998), s. 6 /Štúrovo, Kamenin/
- Bursa, S.:** Letecký most: Nie všetci hrdinovia z vojny majú svoje hroby. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 8 (1998), s. 9 /2. čs. parabrígáda/
- Bursa, S.:** Zbudnutí hrdinovia: Drobné čriepky z našej vojenskej minulosti. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 7 (1998), s. 9.
- Cséfalvay, F.:** K 54. výročiu vzniku Slovenského národného povstania /1. – 3./ Na začiatku; Vysiľujúce boje; Ústup do hôr. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 35 – 37 (1998), s. 9.
- Drebot, J.:** Zapomenutý generál /1.-3./: Sergej Jan Ingr 2. 9. 1894 – 17. 6. 1956. – In: Národní osvobození. – Roč. 76, č. 15 (1998), s. 8: fotogr.
- Droppa, A.:** Padlí slovenskí letci v boji proti fašistom. – In: Ročenka odbojárov 1998 / Zost. M. Piovarči – Bratislava: ÚR SZPB. – S. 88 – 91: fotogr.
- Havald, P.:** Čestný partizán, neúnavný profesor. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 3 (1998), s. 7 /Pavel Nemeč/
- Havald, P.:** Učítelia v odboji. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 16 (1998), s. 8.
- Chudják, F.:** Kríza režimu bez východiska: Vplyv Mussoliniho pádu na Slovensko. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 6 (1998), s. 15 – 16: fotogr.
- Ivanko, M.:** Bratislavské inferno 16. 6. 1944. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 13 (1998), s. 6: fotogr.
- Klátik, J.:** Materiálne zabezpečenie Povstania /1. – 2./ – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 4, 5 (1998), s. 6.
- Kopecký, M.:** 1. československá samostatná tanková brigáda v SSSR v ostravské a pražské operaci. – In: Historie a plastikové modelárství. – Roč. 8, č. 12 (1998), s. 15 – 20.
- Kováčiková, K.:** Genmjr. Vladimír Příkryl a jeho brigáda. – In: Bojovník. Roč. 43, č. 10 (1998), s. 7.
- Kováčiková, K.:** História záchrany zlatého pokladu slovenského štátu. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 5 (1998), s. 7.
- Kováčová, V.:** K nedožitým 85. narodeninám I. Haluzického: Aby už svitlo svetlo pravdy do môjho života. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 7 (1998), s. 6.
- Krasnovský, R.:** Šéf úradu propagandy: Vstup T. J. Gašpara do politiky. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 5 (1998), s. 15 – 16: fotogr.
- Materanka, C.:** Bojovníci v bielych plášťoch. – In: Ročenka odbojárov 1998 / Zost. M. Piovarči – Bratislava: ÚR SZPB, 1998. – S. 70 – 72, 93.
- Míkula, L.:** Predvídal vlastný osud. – In: Apológia. – Roč. 6, č. 6 (1998), s. 23: fotogr. /letci SNP/
- Míkula, L.:** Šturman pluku. – In: Apológia. – Roč. 6, č. 8 (1998), s. 27: fotogr. /letci SNP/
- Münz, T.:** Filozofické základy ideológie slovenského štátu. – In: Filozofia. – Roč. 53, č. 3 (1998), s. 155 – 164.
- Navrátil, M.:** Bola to justičná vražda: Pred tridsiatimi rokmi (v apríli 1968) súdne rehabilitovali Viliama Žingora a jeho sedem druhov. – In: Ročenka odbojárov 1998 / Zost. M. Piovarči – Bratislava: ÚR SZPB. – S. 80 – 82: fotogr.
- Navrátil, M.:** Veliteľ, národovec, čestný človek: Generál, na ktorého sa nezabúda! – In: Ročenka odbojárov 1998 / Zost. M. Piovarči – Bratislava: ÚR SZPB. – S. 84 – 85: fotogr. /Július Nosko/
- Pajer, M.:** Biskajská dramata začínajú. – In: Národní osvobození. – Roč. 76, č. 25-26 (1998), s. 8 – 9: fotogr.
- Polák, M.:** Zabudnuté fakty a svedectvá z vojenskej divadelnej minulosti 1. – 2. Oneskorená pocta; V Bielorusku pri Zaist'ovacej divízii. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 41 – 42 (1998), s. 9: fotogr.
- Považský, J.:** Povstanie bez príkras. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 14 (1998), s. 6
- Považský, J.:** Vtedy, pred 54 rokmi... – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 16 (1998), s. 7: fotogr.
- Prokeš, J.:** Zabudnutý pilot: Drobné čriepky zo slovenskej vojenskej minulosti. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 4 (1998), s. 9. /1. ČSA – SNP – letci – Imrich Štosel/
- Rajninec, J.:** Staré spoľahlivé Caudrony. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 2 (1998), s. 93 – 97.
- Spurný, S.:** Zástavy československých perutí. – In: Letectví+kosmonautika. – Roč. 74, č. 15 (1998), s. 12 – 16: fotogr.

Stanislav, J.: Účast' 2. čs. paradesantnej brigády v Karpatsko-dukelskej operácii a príčiny jej oneskoreného presunu na povstalecké územie: Diplomacia pred slávnou bitkou. – Parabrigáda od 10. 9. prešla do podriadenosti 67. sovietskeho streleckého zboru: V jednom šiku proti fašistom. – In: Ročenka odbojárov 1998 / Zost. M. Piovarči – Bratislava: ÚR SZPB, 1998. – S. 30 – 33, 35 – 38.

Strenk, M.: Jakubianske hory počas partizánskych bojov. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 17 (1998), s. 7.

Szalay, L.: Holokaust a Slovensko: K tu uverejneným materiálom o holokauste sme požiadali o rozhovor univ. profesora MUDr. Pavla Traubnera. – In: Listy. – Roč. 11, č. 3 (1998), s. 14 – 16: obr.

Šimunič, P.: Malá vojna I., II.: Maďarsko-slovenský konflikt v roku 1939. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 13, 14 (1998), s. 9.

Šimunič, P.: Viedenská arbitráž – Mníchov pre Slovensko 1.-2.: Maďarské ultimatívne požiadavky; Prílišná dôvera v Nemecko. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 45 – 46 (1998), s. 9: fotogr.

Šmihula, V.: Bojový krst 1. čs. samostatného poľného práporu. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 4 (1998), s. 6.

Šmihula, V.: Bojový vzostup čs. vojska v ZSSR počas 2. svetovej vojny. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 5 (1998), s. 7.

Šmihula, V.: Účast' Čechov a Slovákov v protifašistickom odboji v Juhošlávií. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 8 (1998), s. 3.

Šmihula, V.: Vznik protifašistického odbojového centra: K 55. výročiu Vianočnej dohody. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 26 (1998), s. 6.

Štefanský, V.: Čatloš Ferdinand: Osudy prvého slovenského ministra národnej obrany 1. – 2.: Čatloš a armáda na Slovensku. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 39 – 40 (1998), s. 9: fotogr.

Švanda, P.: Bránili slovenské nebo: 1. čs. samostatný stíhací letecký pluk v SNP. – In: A-magazín. – Roč. 5, č. 2 (1998), s. 26 – 29: fotogr.

Švanda, P.: Na prahu štátnosti /1. – 2./: Pred 59-imi rokmi sa zrodila prvá Slovenská republika. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 11, 12 (1998), s. 9.

Švanda, P.: Nefahké životné osudy slovenského vojaka dôstojníka Štefana Jurecha /1.-2./: 1. Kariéra vojaka; 2. Cestou necestou – In: Obrana. – Roč. 6, č. 24-25 (1998), s. 9: fotogr.

Švanda, P.: Nyílašovská krutovláda /1. – 2./ – In: Slovenská Republika. – Roč. 6, č. 102-103 (5. – 6. 5. 1998), s. 12-13, 8 a 17: fotogr.

Švanda, P.: Zabudnutý generál: Strastiplné životné osudy Štefana Jurecha. – In: Slov. republika. – Roč. 6, č. 124 (1. 6. 1998), s. 13: fotogr.

Teren, I.: Pamätníky, ktoré rozprávajú. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 7 (1998), s. 5 /Banská Bystrica/

Turza, P.: Podiel rumunskej armády na oslobodzovaní Slovenska /1., 2./: Ťažké boje na Gemeri a Horehroní: Smer Vlársky priesmyk. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 16, 18 (1998), s. 9.

Zudová-Lešková, Z.: Česi v Slovenskom národnom povstaní: 1.- 4. – Cez protektorátnu hranicu; Rezident Zdena; Totálne nasadenie; V mene slobody. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 47 – 50 (1998), s. 9: fotogr.

Žalman, M.: Bez partizánskej minulosti by nebol dnešok. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 14 (1998), s. 7: fotogr.

Žalman, M.: Minulosť nezarastie bodľačím. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 8 (1998), s. 7 /part. zväzok J. Žižku/

Velebír, J.: Priekopník Povstania. – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 16 (1998), s. 6: fotogr. /Jozef Dobrovodský/

Po roku 1945

Babnič, V.: Na večné časy: Spomienky na august 1968. – Bratislava: Spolok slov. spisovateľov, 1998. – 191 s., fotogr. príl.

Benčík, A.: Rekviem za Pražské jaro: Důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968. – Třebíč: Tempo, 1998. – 269 s., obr. příl., mp. – Lit.

Cooperative Chance '98 / Odb. spolup. Š. Gombík. – Lipt. Mikuláš: VITA MO SR, 1998. – videokaz.

Deň Armády SR. – Bratislava: Slovenská televízia, 1998. – videokaz. /26 min./

IDEE 98. – Bratislava: VITA MO SR, 1998. – videokaz. /15 min./

Nížňanský, J.: Slovenská vojenská žurnalistika 1993-1998. – Bratislava: VITA MO SR, 1998. – 80 s., fotogr. príl. – Lit.

Organizace a řízení represe v ČSSR: Operační štáby generála Lorence 1988-1989: Edice dokumentů: Securitas Imperii, 4/I.-III. – Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 1998. – 821 s.

Pajórek, L.: Polska a „Praska wiosna“: Udział Wojska Polskiego w interwencji zbrojnej w Czechosłowacji w 1968 roku. – Warszawa: Agencja Wyd. Egros – Wojskowy Instytut Historyczny AON, 1998. – 254 s.: fotogr., mp., tabl. – Bibliogr., reg.

Pešek, J.: Odvrátená tvár totality: Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch 1948-1953. – Bratislava: HÚ SAV – Nadácia Milana Šimečku, 1998. – 383 s.: fotogr. – Bibliogr., lit., reg.

Schneider, D.: Osudy letců 2. – Brno: Doplněk, 1998. – 281 s.: fotogr. – Lit.

Šolc, J.: Červené barety: Historie a vzpomínky. – Praha: Naše vojsko, 1998. – 383 s., fotogr. příl.

Vedecko-technický rozvoj v prospech vojsk: Zborník z vedecko-technickej konferencie s medzinárodnou účasťou 28.-29. október 1998. – Lipt. Mikuláš: Vojenský technický ústav, /1998/. – 218 s.: obr., tabl.

Výmena skúseností z realizácie programu Partnerstvo za mier: Zborník vystúpení z medzinárodného seminára – Bratislava: VITA MO SR, 1998. – 89 s.

5-Year Old Army. – Bratislava: Military Information and Press Agency MO SR, 1998. – videokaz. /30 min./

* * *

Bílek, J.: Tábor nucené práce Mírov. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 4 (1998), s. 91 – 116: tabl.

Bílek, J.: Vězni TNP Mírov. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 4 (1998), s. 144-153.

Bíro, V.: Bezpečnostné riziká súčasného sveta a ich vplyv na bezpečnosť Slovenskej republiky: Informačná správa 15. – Bratislava: SSS MO SR, 1998. – 41 s.

Bollinger, S.: „Prager Frühling“ – unverstandene Chance und zerstörte Hoffnung: Tschechoslowakische Reformen probten einen demokratischen Sozialismus. – In: Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung. – Roč. 40, č. 3 (1998), s. 31 – 46.

Gimeš, E.: Slováci v Čechách v rámci ozbrojených sil v letech 1951-1955. – In: Slezský sborník. – Roč. 96, č. 3 (1998), s. 194 – 201.

Gosiorovský, I.: Vojenské a bojové tradície Armády SR. – In: Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 6, č. 2 (1998), s. 83 – 91.

Gruza, M.: Vznik a vývoj Armády Slovenskej republiky. – In: Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 6, č. 2 (1998), s. 78 – 82.

Hospodár, V.: Pomoc príslušníkov čs. armády pri živelných pohromách na území Slovenska v päťdesiatych rokoch. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 4 (1998), s. 30 – 46: tabl.

Janák, D.: K legislatívnim a politickým aspektům táborů nucené práce v českých zemích a na Slovensku 1948 – 1954. – In: Česko-slovenská historická ročenka 98. – Brno: Masarykova univerzita, 1998. – S. 87 – 92.

Kmec, V. – Kuča, J.: Možnosti rozvoja Armády SR. – In: Vojenské obzory. – Roč. 5, č. 3 (1998), s. 26 – 34.

Letz, R.: Postoj anglo-americko-sovietskych spojencov k otázke uznania česko-slovenského štátu. – In: Slovenský povojnový exil: Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v MS v Martine 27. – 28. júna 1996 / Zost. J. Chovan-Rehák, G. Grácová, P. Maruniak – Martin: Matica slovenská, 1998. – S. 49 – 56.

Magdolenová, A.: Prejavy domáceho a zahraničného odporu proti nástupu komunizmu. – In: Slovenský povojnový exil: Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v MS v Martine 27. – 28. júna 1996 / Zost. J. Chovan-Rehák, G. Grácová, P. Maruniak – Martin: Matica slovenská, 1998. – S. 110 – 115.

Michalík, V.: Politická klíma a procesy od roku 1945. – In: Slovenský povojnový exil: Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v MS v Martine 27. – 28. júna 1996 / Zost. J. Chovan-Rehák, G. Grácová, P. Maruniak – Martin: Matica slovenská, 1998. – S. 125 – 134.

Pataky, I. – Balló, I.: Die Einbeziehung der Ungarischen Volksarmee in die Besetzung der Tschechoslowakei im Jahre 1968. – In: Österreichische Militärische Zeitschrift. – Roč. 36, č. 6 (1998), s. 683-688: fotogr., mp.

Pilát, V.: Příprava takzvané Zvláštní skupiny čs. armády k činnosti na linii příměří v Koreji. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 6 (1998), s. 58 – 83.

- Polišenská, M.:** The Deportation of Czechoslovak Citizens to the Soviet Internment and Prison Camps, and the Struggle for their Repatriation, 1945 – 1950. – In: Bohemia. – Roč. 39, č. 2 (1998), s. 371 – 381.
- Prokš, P.:** Dokumenty k jednání o nové spojenecké smlouvě Československa s Francií v letech 1946 – 1947. – In: Slovanský přehled. – Roč. 84, č. 1 (1998), s. 57 – 77.
- Púčik, M.:** Účasť armády na násilnom potlačení demonštrácií demokratických síl na Slovensku v auguste 1969. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 1 (1998), s. 34 – 55.
- Rychlík, J.:** Proces s Jozefom Tisom v roce 1947. – In: Český časopis historický. – Roč. 5, č. 3 (1998), s. 574 – 601.
- Skilling, H. G.:** 1968 – přerušená revoluce? – In: Soudobé dějiny. – Roč. 5, č. 4 (1998), s. 485 – 489.
- Steiger, A.:** „... zum Schutz der Grenze bestimmt?“ Das Bundesheer und die CSSR-Krise 1968. – In: Österreichische Militärische Zeitschrift. – Roč. 36, č. 5 (1998), s. 535 – 544: mp.
- Šedivý, I.:** „Branou válečné historie na kolbiště ostatních věd vojenských?“ Krize vojenské historie. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 5 (1998), s. 124 – 136.
- Šolc, J.:** Změny v koncepci výstavby výsadkového vojska československé armády po roce 1948. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 3 (1998), s. 103 – 132.
- Štaigl, J.:** Armáda na Slovensku v rokoch 1945 – 1993. – In: Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 6, č. 2 (1998), s. 65 – 77.
- Štaigl, J.:** Vznik, vývoj a činnosť vojsk Vnútornej stráže na Slovensku. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 4 (1998), s. 47 – 72: tabl.
- Štaigl, J.:** K otázke zastúpenia Slovákov v dôstojníckom zbore československej armády po februári 1948. – In: Česko-slovenská historická ročenka 98. – Brno: Masarykova univerzita, 1998. – S. 123 – 130.
- Štefanský, M.:** Politické prípravy vojenskej intervencie 21. augusta 1968. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 3 (1998), s. 47 – 58.
- Tejchman, M.:** Rumunsko a „pražské jaro“ 1968. – In: Slovanský přehled. – Roč. 84, č. 4 (1998), s. 375 – 383.
- Teplanský, S.:** Internáčne formy politickej perzekúcie. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 2 (1998), s. 131 – 133.
- Tůma, O.:** Ein Jahr danach: Das Ende des Prager Frühlings im August 1969. – In: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft. – Roč. 46, č. 8 (1998), s. 720 – 732.
- Vaněk, O.:** Výsadkové jednotky čs. armády na Slovensku v rokoch 1950 – 1960. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 2 (1998), s. 62 – 86: tabl.
- Vicen, J.:** Aktivizácia protikomunistických síl na Slovensku 1945-1947. – In: Slovanský povojnový exil: Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v MS v Martine 27.-28. júna 1996 / Zost. J. Chovan-Rehák, G. Grácová, P. Maruniak – Martin: Matica slovenská, 1998. – S. 72 – 78.
- Vondrová, J.:** „Die sozialistische Tschechoslowakei werden wir nie aufgeben“: Die Warschauer Vertrag und der Reformkurs der KPTsch 1968. – In: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft. – Roč. 46, č. 8 (1998), s. 685 – 698.
- Williams, D. K.:** Nové zdroje o sovietskom rozhodovacom procese v priebehu československej krízy 1968. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. (1998), s. 69 – 80.
- Ze zákulisí jednání o odchodu sovětského vojska z Československa.** – In: Vojenské rozhledy. – Roč. 7, č. 1 (1998), s. 150 – 157.

* * *

Bílek, J.: Nový vojenskohistorický časopis na Slovensku. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 1 (1998), s. 180 – 182.

Červený, O. – Kmet', N.: Hľadanie príčin obrodného procesu. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 3 (1998), s. 137 – 138.

Dangl, V. – Suba, J.: Vedecká konferencia v Zalaegerszegu o augustových udalostiach roku 1968. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 4 (1998), s. 132 – 134.

Hanák, M.: Nález US letadel. – In: Letectví + kosmonautika. – Roč. 74, č. 3 (1998), s. 68 – 70: fotogr. /vzdušný výcvik/

Kmec, V. – Šelepec, P.: Bezpečnostné modely 21. storočia v Európe a pozícia Slovenskej republiky v nich. – In: Mezinárodní vztahy. – Č. 1 (1998), s. 23 – 37.

Kopecký, G.: Politicko-vojenské výrazy. – In: Vojenské obzory. – Roč. 5, č. 3 (1998), s. 106 – 110.

- Korený, J.:** OSN – UNOMIL v Libérii: Slovenská účasť vo vojenskej pozorovacej misii. – In: Apológia. – Roč. 6, č. 12 (1998), s. 22 – 23: fotogr., mp.
- Korený, J.:** Zvláštna skupina ČSLA v Kórei 1., 2. – In: Apológia. – Roč. 6, č. 3, 5 (1998), s. 24 – 25, 22 – 23.
- Letecká akadémia** jubiluje. – In: Obrana. – Roč. 5, č. 35 / Tematická príl. (1998), s. 5 – 8: fotogr.
- Michálek, S.:** Osemnásť Brumaire Klementa Gottwalda: Február 1948 očami Američanov. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 3 (1998), s. 18 – 19.
- Multinationale NATO-PfP-Übung „Cooperative chance 98“** in der Slowakei. – In: Truppendienst. – Roč. 37, č. 5 (1998), s. 437 – 439.
- Nižňanský, J.:** Niekoľko poznámok k informačnej vojne. – In: Vojenské obzory. – Roč. 5, č. 3 (1998), s. 102 – 105.
- Nižňanský, J.:** Vojenská informačná a tlačová agentúra a jej produkcia. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 4 (1998), s. 90 – 97.
- Noví generáli** v Armáde SR. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 35 (1998), s. 2: fotogr.
- Petruf, P.:** Osudy jednej reformy: Čo priniesla politika détente. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 9 (1998) s. 24 – 25: fotogr.
- Posluch, K.:** Branná povinnosť a úlohy ozbrojených síl. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 5, č. 3 (1998), s. 2 – 8.
- Sítek, J.:** Správa o plnení programu Partnerstvo za mier v roku 1996. – In: Výmena skúseností z realizácie programu Partnerstvo za mier (Zborník vystúpení z medzinárodného seminára) – Bratislava: VITA, 1998. – S. 78 – 86.
- Suchý, D.:** 1. armádny zbor. – In: Apológia. – Roč. 6, č. 7 (1998), s. 2 – 3: obr., sch.
- Suchý, D.:** 2. armádny zbor. – In: Apológia. – Roč. 6, č. 11 (1998), s. 4 – 6: fotogr.
- Šándor, L.:** Tatransko-kaukazská anabáza. – In: Proglas. – Roč. 9, č. 1 (1998), s. 38 – 39.
- Šmidová, E.:** Kultúru nemožno deliť, iba násobiť zážitkami: Dom Armády Slovenskej republiky v Trenčíne slúži už viac ako 12 rokov. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 7 (1998), s. 8.
- Šmída, M.:** Skúsenosti Slovenskej republiky z realizácie programu Partnerstvo za mier. – In: Výmena skúseností z realizácie programu Partnerstvo za mier (Zborník vystúpení z medzinárodného seminára) – Bratislava: VITA, 1998. – S. 14 – 17.
- Turza, P.:** Tanky nemeckého pôvodu vo výzbroji čs. armády 1945-1959. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 2 (1998), s. 98 – 102: fotogr., tabl.
- Valo, P.:** Posolstvo generála zmieru. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 40 (1998), s. 4: fotogr. /Ján Repaský/
- Vlach T.:** Česko-Slovenské otazníky. – In: Letectví + kosmonautika. – Roč. 74, č. 14 (1998), s. 29 – 33: fotogr., tabl., gr. /let. technika, voj. letectvo/
- Žiak, J.:** Vojenské stredné školstvo na Slovensku po novom. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 34 (1998), tem. príl. 5/1: fotogr.

Práce presahujúce vymedzené chronologické obdobia

- Aichelburg, W.:** Die k. u. k. Flotte 1900 – 1918. – Hamburg-Wien: Österreich Mittler, 1998. – 224 s.: fotogr.
- Borovan, V.:** Historie československého vojenského letectva: 1914 – 1945. – Praha: Knižný klub, 1998. – 155 s., fotogr. príl.
- Dokumenty** slovenskej národnej identity a štátnosti. I., II. – Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. – 513, 591 s.
- Fryšček, M. A.:** Legionári, car a rudá vlajka. – Brno: Nakl. Šimon Ryšavý. – 238 s.
- Gašpar, Tido J.:** Pamäti I. / Zodp. red. M. Hulmanová – Bratislava: Vyd. Spolku slov. spisovateľov, 1998. – 286 s.
- Janeček, J.:** Gentlemani /nečtou cizí dopisy. – Brno: Books-Bonus, 1998. – 175 s. /spravodajská činnosť, vojenská kryptológia/
- Kalvoda, J.:** Genese Československa. – Praha: Panevropa, 1998. – 607 s.
- Kalvoda, J.:** Z bojů o zítřek. III. díl. – Beroun: Dílo, 1998. – 271 s.
- Kamenec, I.:** Tragédia politika, kňaza a človeka: Dr. Jozef Tiso 1887 – 1947. – Bratislava: Archa, 1998. – 148 s.

- Kosatík, P. – Kolář, M.:** Jan Masaryk: Pravdivý příběh. – Olomouc: Mladá fronta, 1998. – 337 s.: fotogr. – Lit., reg.
- Kováč, D. a kol.:** Kronika Slovenska 1.: Od najstarších čias do konca 19. storočia. – Bratislava: Fortuna Print, 1998. – 616 s.
- Lipták, E.:** Slovensko v 20. storočí. – 2. vyd. – Bratislava: Kalligram, 1998. – 371 s.
- Machala, J.:** Vatikán a Československo (1938-1948): Paměti. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1998. – 198 s.
- Malé národy a štáty v strednej Európe:** Zborník z konferencie inšpirovanej knihou Istvána Bibóa: Bieda východoeurópskych malých štátov. – Bratislava: Kalligram, 1998. – 172 s.
- Míchálek, S.:** Ján Papánek: Portrét 1896-1991. – Bratislava, 1998. – 246 s.
- Nedelka, M.:** Slovenský letecký slovník: Terminologický a výkladový. – Bratislava: Magnet-Press Slovakia, 1998. – 494 s.
- Príspevky k dejinám východného Slovenska / Zost. V. Hudečková – Prešov: Manacon, 1998. – 165 s.: tabl.**
- Segeš, V. – Višvader, F.:** Kniha kráľov: Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov. – Bratislava: Kleio, 1998. – 300 s.: fotogr., obr. – Reg.
- Slovenské národné rady / Zost. M. Pekník – Bratislava: Národné literárne centrum, 1998. – 201 s.**
- Šach, J.:** Chladné zbraně v habsburské monarchii. – Praha: ARS-ARM, /1998/. – 445 s.
- Šimončíč, J.:** Mojej Trnave: K dejinám Trnavy a okolia. – Trnava: B-print, 1998. – 419 s.
- Šnajdrová, E.:** Palné zbraně ze sbírky Národního muzea. – Praha: Národní muzeum, 1998. – 100 s.
- Taylor, A. J. P.:** Poslední století habsburské monarchie: Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809 - 1918. – Brno: Barrister & Principal, 1998. – 371 s.
- Vnuk, F.:** Andrej Hlinka: Tribún slovenského národa. – Bratislava: THB, 1998. – 166 s.
- Zaloga, S. J.:** Modré barety. – Brno: Books – Jota Military, 1998. – 338 s.

* * *

- Gosiorovský, I.:** Význam armády v dejinách, vznik a vývoj armády. – In: Vlastenecká a etická výchova vojakov. – Roč. 6, č. 2 (1998), s. 2 – 32.
- Grácová, G.:** Dve koncepcie boja za slovenskú štátnosť. – In: Slovenský povojnový exil: Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v MS v Martine 27. – 28. júna 1996 / Zost. J. Chovan-Rehák, G. Grácová, P. Maruniak – Martin: Matica slovenská, 1998. – S. 79 – 85.
- Preussen, R. V.:** Od symbolu ke katalyzátoru a znovu k symbolu: Vývoj amerického chápaní Československa a východní Evropy v letech 1943 – 1948. – Soudobé dějiny. – Roč. 5, č. 2 – 3 (1998), s. 238 – 246.
- Rychlík, J.:** Zápisky Jána Lichnera z väzenia. – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 1 (1998), s. 99 – 128.
- Sedliaková, A.:** Historiografia na Slovensku 1996: Výberová bibliografia. – In: Historický časopis. – Roč. 46, č. 4 (1998), s. 713 – 762.

* * *

- Ambrož, S.:** Topograf telom aj dušou: Zo spomienok Ing. Jána Kováča plukovníka vo výslužbe. – In: Obrana. – Roč. 6, č. 28 (1998), s. 9: fotogr.
- Bílek, J.:** Mezníky československé státnosti a armáda. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 3 (1998), s. 133 – 135.
- Bučka, P.:** Jozef Benedik. – In: Apológia. – Roč. 6, č. 12 (1998), s. 27: fotogr. /armádny šport/
- Čaplovič, M.:** Zabudnutý slovenský vlastenec – pplk. gšt. Ľudovít Šimko. – In: A-magazín. – Roč. 5, č. 3 (1998), s. 24-28: fotogr.
- Gosiorovský, I.:** Vojenská prisaha: História a súčasnosť. – In: A-magazín. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 175 – 179.
- Kamenc, I.:** Stereotypy v slovenských dejinách a v slovenskej historiografii. – In: OS. – Č. 3 (1998), s. 3 – 5.
- Mičev, S.:** Večný vojak: Slovensko 20. storočia: Postavy a osudy – Ján Imro. – In: Pravda: Pril. Sobota. – Roč. 8, č. 2 /1/ (1998) s. 14: fotogr.
- Mikunda, V.:** Vojenské policie... In: Apológia. – Roč. 6, č. 8 (1998), s. 23 – 24.
- Stanová, M.:** Vojenská historická veda na Slovensku v publikačnej tvorbe Vojenského historického ústavu. – In: Česko-slovenská historická ročenka 98. – Brno: Masarykova univerzita, 1998. – S. 236 – 244.

Stern, T.: Beth Olam – dom večnosti: Židovské cintoríny na Slovensku. – In: Pamiatky a múzeá. – Roč. 46, č. 1 (1998), s. 33 – 38.

Sviták, P.: Z kalendária československého (českého a slovenského) letectví. – In: Letectví + kosmonautika. – Roč. 74, č. 25-26 (1998), s. 75 – 86: fotogr.

Práce presahujúce slovenskú vojenskú problematiku

Black, J.: War and the World: Military Power and the Fate of Continents 1450 – 2000. – Yale: University Press, 1998. – 334 s.

Borovan, V.: Po zavátých stopách: Historie svazu letců ČR. Vydáno k 80. výročí vzniku čs. státu, jeho vojenského letectva a Svazu letců ČR. – Praha: MO ČR – AVIS, 1998. – 179 s.: dok., fotogr., mp.

Böhmer, J. F.: Regesta imperii: I. 1493 – 1919: Dritter Band. 2. Teil: Österreich, Reich und Europa 1499-1501 / Bearb. H. Wiesflecker u. a. – Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verl., 1998. – 583 – 1149 s.

Cassels, L.: Der Erzherzog und sein Mörder: Sarajevo 28. Juni 1914. – Wien – Köln – Graz: Böhlau Verl., 1998. – 300 s.

Courtois, S. a kol.: Das Schwarzbuch des Kommunismus: Unterdrückung, Verbrechen und Terror. – München – Zürich: Piper Verl., 1998. – 987 s.

Cross, R.: Pád ríšskeho orla: Posledné dni Tretej ríše / Přel. z angl. P. Draškaba – Bratislava: Perfekt, 1998. – 293 s., fotogr. príl.: mp.

Czesany, M.: Europa im Bombenkrieg 1939-1945. – Graz – Stuttgart: Leopold Stocker Verlag, 1998. – 744 s.: fotogr., náčrt., mp.

Dóswiadczenia trzech generacji Polaków, Czechów i Slovaków 1918 – 1998. – Wrocław: Min. edukacji narodowej RP – Uniwersytet wrocławski, 1998. – 231 s.

Duffy, Ch.: Kámen a oheň: Bastionová pevnost, její zrod a vývoj v dějinách pevnostního válečnictví / Přel. z angl. Z. Sparliugová – Brno: Bonus A, 1998. – 233 s.: fotogr., obr. – Reg.

Duleba, A.: Koniec súčasnej strednej Európy? Ukrajina a Slovensko po prvej vlně rozšírenia NATO: Geopolitické scenáre budúceho vývinu neintegrovanej strednej Európy a alternatívy pre Slovensko. – Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998. – 167 s.

Durdík, T.: Hradý kastelového typu 13. století ve střední Evropě. – Praha: Academia, 1998. – 309 s.: obr.

Europa 1848: Revolution and Reform / Herausg. Dieter Dowe – Bonn: Dietz, 1998. – 1294 s.

Fejtő, F.: Rekviem za mrtvou říši: O zkáze Rakousko-Uherska. – Praha: Academia, 1998. – 298 s.

Fidler, J.: Stalinovi maršálové. – Brno: Jota military, 1998. – 328 s.

Ford, R.: Nejslavnější krátké palné zbraně od roku 1450 do současnosti. – Praha: Svojtka & Co., 1998. – 176 s.: fotogr., obr. – Reg.

Geisbacherová, D.: Vojenské humanitné právo: Haagske dohovory v systéme medzinárodného humanitného práva. – Bratislava: MO SR, 1998. – 146 s.

Haywood, J. a kol.: Historie světa: Atlas světových dějin. – Praha: Columbus, 1998. – 300 s. – Reg.

Hitlerovi generálové: Od Rommela po Reinhardta, vojevůdci armád Třetí říše. – Praha: Václav Svojtka, 1998. – 139 s.: fotogr. – Reg.

Hobsbawm, E.: Věk extrémů: Krátké století 1914 – 1991. – Praha: Argro, 1998.

Hrych, E.: Velká kniha evropských panovníků. – Praha: Regia, 1998. – 699 s.: fotogr., obr. – Lit.

Irving, D.: Goebbels: Pán myšlenek Třetí říše / Přel. z angl. R. Šimek – Brno: Books, 1998. – 884 s.

Kinder, H. – Hilgermann, W.: Encyklopedický atlas světových dějin: Mapy a chronologický přehled. – Praha: Lidové noviny, 1998. – 628 s.: obr. – Reg.

Knopp, G.: Hitlerovi pomocníci / Přel. z něm. V. Čadský – Praha: Pragma, 1998. – 361 s.

Kulašik, P. a kol.: Slovník bezpečnostních vztahov. – Bratislava: Úrad pre stratégiu rozvoja spoločnosti, vedy a techniky SR – Fakulta polit. vied a medz. vztahov UMB, 1998. – 183 s.

Luhdsen, R.: SS reálie / Přel. z angl. J. Hegner – Praha: Ottovo nakl., 1998. – 160 s.

Macksey, K.: Od triumfu k pádu: Osudové chyby německé generality od Moltkeho ke Guderianovi. – Brno: Books-Bonus A-Memorabilia, 1998. – 250 s.

Marjina, V. V.: VKS/b/ a KSČ: korelace politické strategie a taktiky v závěrečné fáze druhé světové války. – In: Slovanský přehled. – Roč. 84, č. 2 (1998), s. 175 – 188.

Nolte, E.: Fašismus ve své epoše. – Praha: Argo, 1998. – 695 s. – reg.

Novák, J.: Bitva u Jadran: C. a k. válečné námořnictvo za 1. světové války. – Brno: Books, 1998. – 201 s.

- Pajer, M.:** Wellingtony nad Biskají. – Cheb: Svět křídel, 1998. – 385 s., fotogr. príl.
- Pasák, T.:** Pod ochranou říše. – Praha: Práh, 1998. – 429 s.: fotogr. – Lit., reg., res.
- Pocock, T.:** Battle for Empire: The very first world war 1756 – 1763. – London: Michael O' Mara Books Limited, 1998. – 258 s.
- Pravdepodobné riziká a ohrozenia v strednej Európe a tendencie ich vývoja.** – Bratislava: Stredisko strategických štúdií MO SR, 1998. – 60 s. (Strategické a obranné štúdie, č. 1)
- Radzinskij, E.:** Stalin: Zevrubný životopis založený na nových dokumentech z ruských tajných archív / Přel. z rus. A. Nováková, V. Tafelová – Praha: Finidr, 1998. – 525 s.
- Rauss, E. – Greiffenberg, H. – Erfurth, W.:** Válka jako peklo: Němečtí generálové vypovídají o východní frontě. – Praha: Naše vojsko, 1998. – 258 s.
- Sarin, O. – Dvorecký, L.:** Větelci: Agrese Sovětského svazu proti světu 1919-1989 / Přel. z angl. V. Paulíny – 2. vyd. – Brno: Jota, 1998. – 219 s.
- Schreiber, A.:** Vier Jahre als Infanterist im I. Weltkrieg: Ein Tagebuch. – Freiberg – Sachsen: Eigenverlag, 1998. – 272 s.
- Stalin** i chłodnaja wojna. – Moskva: Institut vseobščej istorii – Rossijskaja akademija nauk, 1998. – 366 s.
- Stutthof:** Hitlerowski obóz koncentracyjny. – Warszawa: Wyd. Interpress, 1998. – 330 s.: fotogr., lit., mp. – Kalendárium.
- A tiszti:** Szolgálat és hivatás: A magyar tisztek könyve. – Budapest: HVK Humán Főcsoportfőnökség, 1998. – 255 s.: fotogr., tabl.
- Tolstoj, N.:** Oběti Jalty: Pravdivá historie jedné z nejotřesnějších epizod druhé světové války. – Praha: Elka Press, 1998. – 457 s. – Reg.
- Triska, J.:** The Great War's: Forgotten Front. – New York: Colombia University Press, 1998. – 190 s., příl. /taliansky front – Slovensko – boje s Maďarmi/
- Úloha bezpečnostných európskych štruktúr v riešení pravdepodobných riziká a ohrození.** – Bratislava: Stredisko strategických štúdií MO SR, 1998. – 59 s.: gr., obr., tabl. (Strategické a obranné štúdie, č. 2)
- Wandycz, P. S.:** Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti / Přel. z angl. J. Valenta – Praha: Academia, 1998. – 301 s.: mp., tabl. – Reg.
- Wilkinson, F.:** Revolvery a pistole: Průvodce sběratele světem pistolí a revolverů od roku 1850 / Přel. z angl. P. Háčik – Praha: Svojtka a Vašut, 1998. – 112 s.

* * *

- Ash, G. T.:** Směr evropské historie. – In: Soudobé dějiny. – Roč. 5, č. 2 – 3 (1998), s. 281 – 294.
- Bělina, P.:** The Thirty Years War? In the Margin of the 350th Anniversary of the First Peace Conference of the Modern Era in Europe. – In: Bellum Tricennale: The Thirty Years' War. – Prague: Historical Institute of the Army of Czech Republic, /1998/. – S. 237 – 238
- Hermann, R.:** Eredmények és feladatok 1848 – 1849 hadtörténetének kutatásában. – In: Történelmi szemle. – Roč. 40, č. 3 – 4 (1998), s. 203 – 214.
- Hofreiter, L.:** Európa po skončení studenej vojny. – In: Zborník Vojenskej akadémie. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 17 – 24.
- Mastný, V.:** Pražský puč v únoru 1948 a počátky Severoatlantického paktu. – In: Soudobé dějiny. – Roč. 5, č. 2 – 3 (1998), s. 247 – 256.
- Pilár, J.:** Kam má smerovať vojenská teória a veda. – In: Vojenské obzory. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 92 – 98.
- Plienegger, A.:** Konturen einer Europäischen Armee. – In: Österreichische Militärische Zeitschrift. – Roč. 36, č. 1 (1998), s. 23 – 28.

* * *

- Bouček, J.:** Gutzon Borglum: Americký sochař v I. československém odboji. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 2 (1998), s. 140 – 146.
- Clark, W.:** Building a lasting peace in Bosnia and Herzegovina. – In: NATO review. – Roč. 46, č. 1 (1998), s. 19 – 22.
- Cséfalvay, F.:** XXIV. kongres CIHM /Medzinárodnej komisie pre vojenskú históriu/ v Lisabone 24. – 29. augusta 1998. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 4 (1998), s. 134 – 137.
- Čevela, J.:** Vojenské aspekty Daytonskej mierovej dohody /9. – 12./ – In: Apológia. – Roč. 6, č. 1 – 4 (1998).

Grossinger, P.: Hrůzy zákopovej vojny: Vojaci a technika v prvej svetovej vojne. – In: Historická revue. – Roč. 9, č. 3 (1998), s. 13 – 14.

Guthori Földes, G.: Töredédes visszaemlékezések az 1848 – 49. évi szabadságharcról. – In: Kalligram. – Č. 3 (1998), s. 4 – 17.

Juhoslovanskí Slováci v protifašistickom odboji /- vs -/ – In: Bojovník. – Roč. 43, č. 13 (1998), s. 3.

Zudová-Lešková, Z.: Konferencia k osobnosti Arnošta Heidricha. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 6 (1998), s. 183 – 185.

Archívniectvo a múzejníctvo

Čordášová, S.: Sprievodca po fondoch a zbierkach VHA: 2. diel: Obdobie 1918-1939. – Bratislava: VHA VHÚ, 1998. – 53 s.

* * *

Androvič, Š.: Vojenské múzeum v Trenčíne. – In: Letectví + kosmonautika. – Roč. 74, č. 11 (1998), s. 21: fotogr.

Baláž, J.: Soupis vybraných vzpomínek, studií a osobních pozůstalostí ve Vojenském historickém archivu. – Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 4 (1998), s. 117 – 131.

Churý, S.: Pramene k vojenským dejinám v období feudalizmu v Štátnom oblastnom archíve v Bytči. – In: Slovenská archivistika. – Roč. 33, č. 1 (1998), s. 77 – 90.

Izakovič, I.: Luftwaffenmuseum Berlin-Gatow. – In: Letectví + kosmonautika. – Roč. 74, č. 25-26 (1998), s. 57-59: fotogr.

Jedlánek, F.: Sbírká služebních předpisů , pomůcek a publikací československé branné moci, československé armády, Československé lidové armády a Armády České republiky v období 1945 – 1993. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 1 (1998), s. 127 – 144.

Jičín, R.: Zpřístupnění fondu Dopravní a strážní prapor UNRRA ve Vojenském historickém archivu. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 2 (1998), s. 137 – 139.

Jičín, R.: Zpřístupnění fondů Pařížské mírové konference a norimberských procesů ve Vojenském historickém archivu. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 1 (1998), s. 124 – 126.

Kelenyei, A.: Informácia Vojenského historického archívu o spracovaní dôverných spisov MNO SR z rokov 1940 – 1945. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 4 (1998), s. 77 – 82.

Kuklík, J. – Němeček, J.: České a československé archivní dokumenty v Archivu Hooverova institutu. – In: Soudobé dějiny. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 95 – 116.

Kurečková, M.: Zpřístupnění fondů tzv. francouzských legií. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 5 (1998), s. 83 – 85.

Pivcová, Z.: Pisemnosti československé armády po vzniku protektorátu v roce 1939: Materiál německé proveniencie z fondů Vojenského historického archivu. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 6 (1998), s. 125 – 129.

Pivcová, Z.: Problematika holocaustu: Dokumentace z fondů německé branné moci, uložených ve Vojenském historickém archivu v Praze. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 3 (1998), s. 133 – 141.

Rodák, J.: Expozície, ktoré môžu formovať vlastenecké povedomie: Dokumentácia dejín vojenstva vo Vojenskom múzeu Svidník. – In: Ročenka odbojárov 1998 / Zost. M. Piovarči – Bratislava: ÚR SZPB. – S. 84 – 85: fotogr.

Žibritová, G.: Dokumentová báza pre výskum dejín Slovenska a Slovákov: Súčasný stav – potreby – možnosti. – In: Slovenská archivistika. – Roč. 33, č. 2 (1998), s. 123 – 134.

ZOZNAM EXCERPOVANÝCH CASOPISOV A PERIODICKÝCH ZBORNÍKOV:

A-magazín – Magazín Armády Slovenskej republiky
Apológia – Časopis Armády SR
Bibliographie internationale d' histoire militaire
Bojovník
Český časopis historický
Hadtörténelmi Közlemények
História
Historická revue
Historické štúdie
Historický časopis
Historie a vojenství
Letectví + kosmonautika
Medzinárodné otázky
Mezinárodní vztahy
Moderní dějiny
Národní osvobození
NATO review
Obrana
Otázky taktiky
Österreichische Militärische Zeitschrift
Pamiatky a múzeá
Politické vedy
Slovanské historické studie
Slovanský přehled
Slovenská archeológia
Slovenská archivistika
Slovenská národná bibliografia – Knihy
- Články
- Dizertačné práce

Slovenský vojak
Soudobé dějiny
Společnost, armáda, osobnost
Střední Evropa
Studia Archeologica Slovaca Mediaevalia
Studia Historica Nitriensia
Századok
Történelmi szemle
Vojenská história
Vojenské obzory
Vojenské rozhledy
Vlastenecká a etická výchova vojakov ZS
Zborník Vojenskej akadémie

AUTORI ČÍSLA

Mgr. Igor **GRAUS**, Štátny okresný archív, Komenského 26, 974 00 Banská Bystrica
doc. PhDr. Václav **VONDRÁŠEK**, CSc., Vojenská akademie Brno, Kounicova 65, Brno
JUDr. Oldřich **PEJS**, Kafkova 53, 160 00 Praha 6
PhDr. Jan **ŠTAIGL**, CSc., Vojenský historický ústav, Kutuzovova 8, 830 00 Bratislava
PhDr. Slavomír **CHURÝ**, Štátny oblastný archív Bytča, 014 35 Bytča - Kaštieľ
PhDr. Ladislav **SUŠKO**, CSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

PODMIENKY PUBLIKOVANIA VO VOJENSKEJ HISTÓRII

V prípade poslaných príspevkov treba dodržiavať príslušné spracovateľské normy: 30 riadkov na jednej strane, 60 úderov v riadku, a to v textovom editore WORD 6 na diskete a vo dvoch výtlačkoch. Vedecké štúdie nesmú presiahnuť 40 strán textu. Každý príspevok musí obsahovať meno a priezvisko, adresu trvalého bydliska, rodné číslo a podpis autora. Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

OBSAH

Štúdie

GRAUS, Igor: Vývoj fortifikácie Banskej Bystrice do konca 16. storočia v podmienkach špecifik pasívnej obrany stredoslovenských banských miest..... 3

VONDRÁŠEK, Václav: Příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků v čs. armádě (1918 - 1939)..... 23

PEJS, Oldřich: Vojenští duchovní v čs. armádě ve Francii (1939 - 1940)..... 41

ŠTAIGL, Jan: Ochrana štátnej hranice Slovenska po druhej svetovej vojne (1945 - 1950)..... 53

Dokumenty a materiály

CHURÝ, Slavomír: Slovenskí a českí usadlíci v Bulharsku a ich účasť v balkánskych vojnách (1912 - 1913) a v prvej svetovej vojne (1915 - 1918)..... 79

SUŠKO, Ladislav: Správa sudetonemeckého profesora K. V. Müllera z nemeckej Karlovej univerzity o Slovensku (august - október 1944)..... 82

Recenzie

Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. Zv. 1. (V. Dangl)..... 97

NURMI, Ismo: Slovakia - a play - ground for nationalism and national identity (1918 - 1920) (P. Van Duin)..... 101

NIŽŇANSKÝ, Eduard: Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte (I. Baka)..... 103

PŮČÍK, Miloslav: Rok 1968 a armáda na Slovensku. Súvislosti a dôsledky (L. Gašpírik)..... 105

Anotácie, glosy..... 108

Kronika..... 121

Bibliografia..... 125

INHALT

Studien

GRAUS, Igor: Die Fortifikationsentwicklung der Stadt Banská Bystrica bis Ende des 16. Jahrhunderts unter den spezifischen Bedingungen der passiven Verteidigung der mittelslowakischen Bergwerkstädte 3

VONDRAŠEK, Václav: Die Vorbereitung der höheren Kommandeure und Stabsoffiziere in der tschsl. Armee in den Jahren 1918 – 1939 23

PEJS, Oldřich: Die Militärseelsorger in der tschsl. Armee in Frankreich (1939 – 1940) 41

ŠTAIGL, Jan: Der Grenzschutz der Slowakei nach dem zweiten Weltkrieg (1945 - 1950) 53

Dokumenten und Materialien

CHURÝ, Slavomír: Die slowakischen und tschechischen Ansiedler in Bulgarien und ihre Teilnahme an den balkanischen Kriegen (1912 - 1913) und an dem I. Weltkrieg (1915 - 1918) 79

SUŠKO, Ladislav: Der Bericht des sudetendeutschen Professors K. V. Müller von deutscher Karlsuniversität über Slowakei (August - Oktober 1944) 82

Rezensionen 97

Anotationen, Glossen 108

Chronik 121

Bibliographie 125

CONTENTS

Studies

GRAUS, Igor: The development of Banská Bystrica fortifications until the end of the 16th Century in the conditions of Central Slovakia mine cities passive defence specifics 3

VONDRÁŠEK, Václav : Preparation of higher commanders and staff officers in the Czechoslovak Army (1918 - 1939) 23

PEJS, Oldřich: The military clericals of Czechoslovak Army in the France (1939 - 1940) 41

ŠTAJGL, Jan: Protection of the state border of Slovakia after the World War Two (1945 - 1950) 53

Documents and materials

CHURÝ, Slavomír: The Slovak and the Czech settlers in Bulgaria and their participation in the Balkans Wars (1912 - 1913) and the WW1 (1915 - 1918) 79

SUŠKO, Ladislav: The report of the Sudeten German Professor K. V. Müller from the German Charles University on Slovakia (August - October 1944) 82

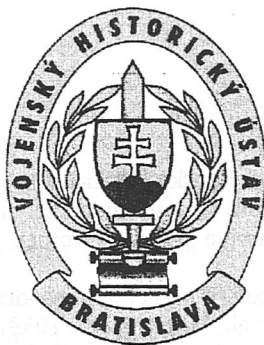
Reviews 97

Annotations, glossaries 108

Chronicle 121

Bibliography 125

VOJENSKÁ HISTÓRIA 1/2000

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo
Vydáva Ministerstvo obrany SR v Vydavateľskej a informačnej agentúre
v spolupráci s Vojenským historickým ústavom.

Na obálke Bitka pri Rozhanovciach z Obrázkovej kroniky

Šéfredaktor Mgr. Ladislav Sokol
Grafická úprava Alena Madajová a Attila Molnár

Redakčná rada: Redakčná rada: plk. doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc. (predseda), členovia:
PhDr. Michal Barnovský, DrSc., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc.,
PhDr. Silvia Čordášová, PhDr. Vojtech Dangl, CSc. (podpredseda), plk. PhDr. Ivan Gosiorovský, Ph-
Dr. Pavol Habáň, PhDr. Marián Hronský, CSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc., PhDr. Vladimír
Segeš, Mgr. Ladislav Sokol, PhDr. Jan Štaigl, CSc., pplk. Peter Turza, PhDr. Oldřich Vaněk, CSc.

Mgr. Mária Stanová (tajomníčka)

Schválené do tlače dňa: 29. marca 2000
Registračné číslo 1713/97

Rozširuje Vydavateľská a informačná agentúra, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava

ISSN 1335-3314

Tlač: OPS MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

via@mod.gov.sk

ISSN 1335-3314
